

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «КИЄВО-МОГИЛЯНСЬКА АКАДЕМІЯ»

Факультет соціальних наук та соціальних технологій

Кафедра політології

ПРИЧИНИ ЕЛЕКТОРАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ ПРАВОРАДИКАЛЬНИХ
ПАРТІЙ НІМЕЧЧИНИ (1945 – 2018 рр.)

дипломна робота

на здобуття академічного звання бакалавра з політології

студентки четвертого року навчання

Сєдої Анни Михайлівни

Науковий керівник
доктор історичних наук,
професор Гарань О. В.

Робота допущена до захисту в ДЕК рішенням кафедри політології

Протокол №__ від _____ 2018 р.

Завідувач кафедри Кисельов С. О.

Київ – 2018 р.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ПРИЧИНИ ПОЯВИ ТА ЕЛЕКТОРАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ПРАВОРАДИКАЛЬНИХ ПАРТІЙ	7
1.1. Поняття «праворадикальна партія»	7
1.2. Основні елементи ідеології європейських праворадикальних партій...	10
1.3. Особливості становлення праворадикальних партій: попит та пропозиція.....	15
1.4. Вплив структури політичних можливостей на функціонування європейських праворадикальних партій.....	25
РОЗДІЛ 2. ПРАВОРАДИКАЛЬНІ ПАРТІЇ НІМЕЧЧИНИ: ХАРАКТЕРНІ РИСИ, ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ	30
2.1. Основні етапи історичного розвитку праворадикальних партій Німеччини	30
2.2. Характерні риси основних німецьких праворадикальних партій.....	35
2.3. Ідеологія, політичні фрейми та портрет виборця праворадикальних партій Німеччини	39
2.4. Взаємозв'язок структури політичних можливостей та особливостей становлення і розвитку праворадикальних партій Німеччини	44
РОЗДІЛ 3. АЛЬТЕРНАТИВА ДЛЯ НІМЕЧЧИНИ: ПРИЧИНИ ЕЛЕКТОРАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ	52
3.1. Історія становлення та розвитку.....	52
3.2. Основні елементи ідеології.....	58
3.3. Політичні фрейми та портрет виборця	65
3.4. Структура політичних можливостей та політична поведінка.....	73
ВИСНОВКИ.....	81
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ.....	86
ДОДАТКИ.....	107

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Після Другої світової війни Німеччина створила та пропагує імідж відкритої, демократичної та толерантної держави, проте німецьке суспільство і досі відчуває відповідальність та провину за злочини націонал-соціалістів. Теми націонал-соціалізму, екстремізму та радикалізму стали невід'ємною частиною «спіралі мовчання»¹ у німецькому суспільстві. Ототожнення з ідеологією фашизму та Націонал-соціалістичною робітничою партією стигматизували новоутворені праворадикальні сили та перешкоджали їхньому електоральному успіху. Попри це в середині 1960-х років була створена одна з найуспішніших німецьких праворадикальних партій – Національно-демократична партія Німеччини, а в 1980-х роках німецькі праворадикальні сили заручилися електоральною підтримкою значної кількості виборців. Незважаючи на протидію органів державної влади та правлячих партій, у 2017 році праворадикальна партія «Альтернатива для Німеччини» увійшла до німецького парламенту, що свідчить про абсолютно новий тип політичного дискурсу.

Таким чином, важливим є причинно-наслідковий зв'язок фреймів, створених праворадикальними партіями, та електорального резонансу, оскільки за його допомогою можна пояснити причини електоральної підтримки та виборчого успіху новоутворених праворадикальних партій Німеччини. З огляду на те, що до сьогодні відсутній комплексний аналіз особливостей праворадикальних партій Німеччини, які безпосередньо впливають на формування попиту на німецькі праворадикальні партії, тема дипломної роботи є актуальною.

Об'єкт: праворадикальні партії Німеччини.

¹ Noelle Spierhoff, *The Spiral of Silence: The Theory of Public Opinion*. Journal of Communication, 1974. – pp. 43-51. [Electronic resource] - Mode of access: <http://www.afirstlook.com/docs/spiral.pdf> - (viewed on 23 May, 2018) – Title from the screen.

Концепція «спіралі мовчання» пояснює тонкощі формування та поширення громадської думки. Люди, боячись ізоляції, схильні погоджуватися із поглядами більшості та приховувати свої думки та переконання. У випадку Німеччини йдеться про те, що після вчинення злочинів проти людяності націонал-соціалістами прихильники правої ідеології та праворадикальні партії практично автоматично опиняються у меншості та, відповідно, ізоляції через сповідування ідеології націоналізму або ж навіть фашизму. Саме тому самі громадяни не афішують свої позиції як крайньо правих, а скоріше як центристів. Відповідно після заборони НСРПН і почала формуватися ця спіраль, яка тягнеться аж до сьогодні або ж, скоріше, до появи досить сильної праворадикальної партії «Альтернатива для Німеччини».

Предмет: причини електоральної підтримки праворадикальних партій Німеччини.

Хронологічні рамки: 1945 – 2018 роки.

Мета: визначити причини електоральної підтримки праворадикальних партій Німеччини.

Для досягнення даної мети слід виконати такі **завдання:**

- визначити поняття «праворадикальна партія»; охарактеризувати основні елементи ідеології європейських праворадикальних партій; дослідити хвилі радикалізму та зміну партійної системи; встановити залежність між процесом фреймування та електоральним резонансом; пояснити вплив структури політичних можливостей на функціонування європейських праворадикальних партій;
- охарактеризувати основні етапи історичного розвитку праворадикальних партій Німеччини; визначити характерні риси основних німецьких праворадикальних партій; описати ідеологію, політичні фрейми та портрет виборця праворадикальних партій Німеччини; пояснити взаємозв'язок структури політичних можливостей та особливостей становлення і розвитку праворадикальних партій Німеччини;
- прослідкувати історію становлення та розвитку політичної партії «Альтернатива для Німеччини»; виокремити основні елементи ідеології партії; пояснити політичні фрейми та описати портрет виборця; встановити зв'язок між структурою політичних можливостей та політичною поведінкою членів партії.

Методологія дослідження. Для розкриття причин електоральної підтримки праворадикальних партій Німеччини були використані історичний та біхевіоралістичний підходи. Історичний підхід був застосований з метою виявлення історичних обставин, які вплинули на створення і розвиток німецьких праворадикальних партій. Біхевіоралістичний підхід був

застосований для розгляду процесу фреймування та електорального резонансу, а також поведінки політичних партій Німеччини.

Теоретичне підґрунтя роботи становлять такі основні теорії: теорія «спіралі мовчання» Е. Ноель-Нойманн, теорія етнічного плюралізму Г. Бетца та С. Джонсона, теорія етнічної конкуренції М. Феннема, теорія модернізації Т. Байчелта та М. Мінкенберга, теорія «переможної формули» Г. Кітшелта та А. МакГана, просторова теорія П. Ігназі, теорія «патологічної нормальності» К. Мудде, теорія мовчазної революції П. Ігназі, теорія мовчазної контрреволюції Р. Інглхарт, теорія відносної депривації Т. Р. Гарра, теорія мобілізації ресурсів М. Зальда, теорія фреймування Д. Сноу та Р. Бенфорда, контактна гіпотеза Г. Аллпорта.

За допомогою методу відбору інформації було виокремлено наукову літературу, що безпосередньо стосується виникнення та діяльності німецьких праворадикальних партій. Центральним методом дослідження був метод кейс-стаді, який застосовувався для визначення особливостей окремих праворадикальних партій Німеччини, зокрема, для аналізу політичної партії «Альтернатива для Німеччини». Ключовим методом дослідження був метод текстуального аналізу доступної літератури, що містить інформацію про теоретичні аспекти утворення та діяльності праворадикальних партій Німеччини. Метод виокремлення закономірностей використовувався для впорядкування основних характеристик праворадикальних партій Німеччини. Метод класифікації був застосований з метою виокремлення ознак належності до певного типу праворадикальної партії. Одним з центральних методів дослідження був компаративістський, інструменти якого дали змогу знайти і визначити спільні та відмінні риси праворадикальних партій Німеччини. Для пояснення окремих термінів та понять (прадорадикальна партія, екстремізм, радикалізм, фрейм, структура політичних можливостей) використовувався формально-догматичний метод.

Джерельно-документальна база. Першоджерелами дослідження є програми німецьких праворадикальних партій, інтернет-сторінки партій,

партійні брошури та листівки, статистичні дані Європейського соціального дослідження та результатів виборів до Бундестагу та ландтагів. Література, проаналізована у роботі, складається з низки наукових статей, книг та монографій таких зарубіжних вчених як Айзінгер П., Арцхаймер А., Бейме К., Бетц Г., Гюнтер Р., Даймонд Л., Дочекалова П., Дюверже М., Еванс Дж., Заслове А., Ігназі П., Інглхарт Р., Картер Е., Кітшелт Г., Ліпсет С., Мінкенберг М., Мудде К., Рідгрен Дж., Ровни Я., Роккан С., Сарторі Дж., Тіллі Ч., які є спеціалістами у галузі політології та соціології. Серед робіт вітчизняних науковців є незначна кількість досліджень, присвячених аналізу німецьких праворадикальних партій, з-поміж яких варто відзначити наукові статті О. Агафонової, М. Гримської та Н. Костроміної, які займаються питанням історичного розвитку німецьких праворадикальних партій.

Структура та обсяг курсової роботи. Робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та літератури, додатків. Перший, другий та третій розділи містять по чотири підрозділи відповідно. Робота повністю базується на англomовних джерелах та літературі, окрім декількох німецькомовних найменувань, а також двох україномовних та одного російськомовного джерела. Загалом список використаних джерел та літератури вміщує 118 позицій. Основна частина дипломної роботи складається із 74 сторінок. Загальний обсяг роботи, що включає також вступ та висновки, складає 83 сторінки.

РОЗДІЛ 1. ПРИЧИНИ ПОЯВИ ТА ЕЛЕКТОРАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ПРАВОРАДИКАЛЬНИХ ПАРТІЙ

1.1. Поняття «праворадикальна партія»

До сьогодні не існує чіткого консенсусу щодо сукупного терміну для назви крайніх правих партій. Проблема полягає в тому, що такі категорії як екстремізм, неофашизм, неонацизм, расизм стигматизують ці партії, надаючи атрибутивного значення, яке дискредитує крайні праві партії та виконує інгібіторну функцію.

Дослідниця П. Дочекалова впевнена, що використання термінів «радикальні праві», «крайні праві» та «ультраправі» буде найдоцільнішим, оскільки вони вживаються як парасолькові категорії для цього гетерогенного феномену.² Варто підкреслити, що найчастіше щодо позначення крайніх правих партій використовують терміни «екстремізм» або «радикалізм». Для того, щоб виокремити один з них необхідно детальніше розглянути обидва.

Р. Макрідіс пояснює правий екстремізм як «ідеологію, що розгортається навколо тих самих старих елементів: расизму, ксенофобії та націоналізму».³ У. Бекс та Е. Джесс зазначають, що це «загальний термін для визначення антидемократичних диспозицій та спроб протидії, які традиційно розташовуються на крайньому правому відрізку ліво-правого політичного спектру».⁴ Відповідно до Б. Павел, праві екстремістські партії «уособлюють загальний попит на великі перетворення в суспільстві чи то до майбутніх візій, чи то до ідеалізованого минулого».⁵ З цієї точки зору всі нові крайні

² Dočekalová P. Radical Right-Wing Parties in Central Europe: Mutual Contacts and Cooperation / Politics in Central Europe 2, 2006. - pp. 9-10. [Electronic resource] - Mode of access: <http://nbn-resolving.de/urn:nbn:de:0168-ssoar-63649> - (viewed on 18 March, 2018) – Title from the screen.

³ Macridis, R. C. Contemporary Political Ideologies: Movements and Regimes / Glencoe, Scott, Foresman and Company, 4th edition, 1989. – p. 231.

⁴ Цит. за: Mudde C. The Ideology of the Extreme Right / Manchester University Press, 2000. – p. 10. [Electronic resource] - Mode of access: <https://www.google.ru/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwiL5OzIgZjTAhXEtRoKHx68B88QFggcMAA&url=https%3A%2F%2Fopen.org%2Fdownload%3Ftype%3Ddocument%26docid%3D341385&usq=AFQjCNFg1P-R2ZHMtVT1eID2km-h1m4hyQ&bvm=bv.152180690,d.d2s> - (viewed on 18 March, 2018) – Title from the screen.

⁵ Powell B.G.J. Extremist Parties and Political Turmoil: Two Puzzles / Am. J. Polit. Sci., 1986. – p. 359. [Electronic resource] - Mode of access: http://www.jstor.org/stable/2111101?seq=1#page_scan_tab_contents - (viewed on 18 March, 2018) – Title from the screen.

праві партії можна характеризувати як екстремістські. Проте варто звернутися до більш конкретного визначення екстремістських правих партій за С. Ліпсетом та Е. Раабом: «серцевиною екстремізму є придушення, стримування інакомислення, закриття ринку ідей. Оперативною сутністю екстремізму є монізм – тенденція трактування ліній розподілу (cleavages) та амбівалентність нелегітимними».⁶ Цей монізм трактується у два способи: це або неприйняття демократичної політичної системи в цілому, або відкидання універсальних та егалітарних демократичних цінностей.⁷

Досить часто політологи пояснюють правий екстремізм на основі його центральної характеристики, що теж є своєрідним моністичним поглядом. Наприклад, У. Хартман використовує цю назву для позначення всіх ворожих до прогресу сил.⁸ Але така позиція зображає крайні праві партії скоріше як рухи, зосереджені лише на одній проблемі.⁹

Тепер розглянемо радикалізм – початково лівацький термін з позитивними конотаціями. Вперше його почали вживати в Америці, а в Європі він з'явився через вивчення соціальної психології. У 1974 році Міністерством внутрішніх справ Німеччини замість радикалізму запровадили термін «екстремізм», зокрема для позначення Комуністичної партії СРСР та Націонал-соціалістичної робітничої партії Німеччини.¹⁰ Надалі ці категорії вважалися синонімічними для опису антидемократичної позиції.

⁶ Lipset S. M., Raab E. The Politics of Unreason: Right-Wing Extremism in America, 1790-1970 / New York: Harper & Row, 1970.

⁷ Rydgren J. The Sociology of the Radical Right / Annu. Rev. Sociol., 2007. – Vol. 33. – p. 243. [Electronic resource] - Mode of access: <http://jensrydgren.com/Sociology%20of%20the%20radical%20right.pdf> - (viewed on 20 March, 2018) – Title from the screen.

⁸ Цит. за: Mudde C. The Ideology of the Extreme Right / Manchester University Press, 2000. – p. 11. [Electronic resource] - Mode of access:

<https://www.google.ru/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwiL5OzIgZjTAhXEtRoKHX68B88QFggcMAA&url=https%3A%2F%2Fopen.org%2Fdownload%3Ftype%3Ddocument%26docid%3D341385&usq=AFQjCNFg1P-R2ZHMtVT1eID2km-h1m4hyQ&bvm=bv.152180690,d.d2s> - (viewed on 18 March, 2018) – Title from the screen.

⁹ Mitra S. The National Front in France- a Single- Issue Movement? / West European Politics, 1988. – Vol. 11. – No. 2. – pp. 47-64. [Electronic resource] - Mode of access:

<http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/01402388808424681?journalCode=fwep20> - (viewed on 19 March, 2018) – Title from the screen; Mudde C. The Single- Issue Party Thesis: Extreme Right Parties and the Immigration Issue //West European Politics, 1999. – Vol. 22. – No. 3. – pp. 182-197. [Electronic resource] - Mode of access:

https://www.researchgate.net/profile/Cas_Mudde/publication/47379664_The_Single-Issue_Party_Thesis_Extreme_Right_Parties_and_the_Immigration_Issue/links/549b0ac20cf2b80371371889.pdf - (viewed on 19 March, 2018) – Title from the screen.

¹⁰ Beyme K. Right-Wing Extremism in Post-War Europe. Right-Wing Extremism in Western Europe / Ed. Beyme, Klaus. London: Frank Cass, 1988. – p. 2. [Electronic resource] - Mode of access:

Нідерландський політолог К. Мудде зазначає, що нові крайні праві саме радикальні («verfassungswidrig» - знаходиться в опозиції до Конституції), а не екстремістські («verfassungsfeindlich» - в цілому ворожий до Конституції). Перевагу мають радикальні партії, оскільки вони не перебувають під контролем поліції та мають значно менше шансів бути забороненими законом.¹¹ При цьому назву «екстремістські праві» можна використовувати до непарламентських партій, які обрали ареною діяльності позапарламентський вимір політики. Тоді назву «радикальні праві» раціонально застосовувати для позначення крайніх правих партій, які конкурують з іншими партіями за представництво в політичних інституціях.¹²

В цілому правий радикалізм можна визначити через теорію модернізації - соціальна аномія, яка є результатом зростаючої автономності індивіда та функціональної диференціації суспільства. З цієї точки зору правий радикалізм – це зусилля соціальних акторів, спрямовані на протидію істотним соціальним змінам. Він є своєрідною контрконцепцією соціальної сегментації та індивідуалізації, яка базується на створенні національно визначеної спільноти та поверненні до традиційних ролей індивіда у суспільстві.¹³

Тепер необхідно дати визначення поняттю «політична партія». За Дж. Сарторі, політична партія - це будь-яка політична група, яка може бути

<https://books.google.com.ua/books?id=tVThAQAAQBAJ&pg=PT6&dq=Right-wing+Extremism+Post-war+Europe&hl=ru&sa=X&ved=0ahUKEwjL-LPBp8XSAhWCF5oKHWKRAMQQ6AEIJzAC#v=onepage&q&f=false> - (viewed on 24 March, 2018) – Title from the screen.

¹¹ Mudde, C. The Populist Radical Right in Europe / Cambridge: Cambridge University Press, 2007. – pp. 156-157. [Electronic resource] - Mode of access: <http://ua.bookzz.org/book/965654/343d99> - (viewed on 17 March, 2018) – Title from the screen.

¹² Eatwell R. The Rebirth of the 'Extreme Right' in Western Europe? / Parliamentary affairs, 2000. – Vol. 53. - No. 3. – pp. 410-411. [Electronic resource] - Mode of access:

http://www.academia.edu/download/34946176/The_Rebirth_of_the_Extreme_Right_2000.docx - (viewed on 19 March, 2018) – Title from the screen; Zaslove A. The Dark Side of European Politics: Unmasking the Radical Right / Journal of European Integration, 2004. – Vol.26. – No1. – p. 66. [Electronic resource] - Mode of access:

<http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/0703633042000197799> - (viewed on 18 March, 2018) – Title from the screen.

¹³ Beichelt T., Minkenberg M. Explaining the Radical Right in Transition: Theories of Right-Wing Radicalism and Opportunity Structures in Post-Socialist Europe / F.I.T. Discussion Paper, 2001. - No. 3/02. – p. 3. [Electronic resource] - Mode of access: https://www.europa-uni.de/de/forschung/institut/institut_fit/publikationen/discussion_papers/2002/03-02-Beichelt_Minkenberg.pdf - (viewed on 23 March, 2018) – Title from the screen.

ідентифікована за офіційною назвою, та яка поміщає кандидатів на державні посади через вибори.¹⁴

Поєднуючи це з поняттям радикалізму, *праворадикальну партію* можна визначити як гомогенну мережу соціальних акторів, які об'єднуються на основі спільної колективної ідентичності, ідеології як комбінації нативізму, авторитаризму і популізму¹⁵ та методів діяльності, основна мета якої полягає в артикуляції антисистемних (навіть антидемократичних) цінностей та поглядів і їхня репрезентація у парламенті чи інших політичних інституціях.¹⁶ Надалі досліджувані партії варто розглядати саме у такому ключі.

1.2. Основні елементи ідеології європейських праворадикальних партій

Варто зазначити, що існує досить незначна кількість досліджень на тему ідеології крайніх правих. К. Мудде пояснює це тим, що в період «золотої ери порівняльної політології» (кінець 1950 – початок 1960-х років) з'явилася теза про кінець ідеології.¹⁷ Значна ідеологічна конвергенція політичних партій спричинила перетворення політики на суто управлінський процес. Хоч цей факт має місце у політичному вимірі діяльності політичних партій, все-таки їхні програмні та партійні документи містять певну ідеологічну позицію.

¹⁴ Sartori, G. Parties and Party Systems / Cambridge, Cambridge University Press, 1976. – p.63. [Electronic resource] - Mode of access:

https://books.google.com.ua/books?hl=ru&lr=&id=ywr0CcGDNHwC&oi=fnd&pg=PR8&dq=Sartori,+G.+Parties+and+Party+Systems&ots=xSe8lSgug-&sig=gu1pHCOSH9Aoem0SSjGjiuIBCiM&redir_esc=y#v=onepage&q=Sartori%2C%20G.%20Parties%20and%20Party%20Systems&f=false - (viewed on 21 March, 2018) – Title from the screen.

¹⁵ Mudde, C. The Populist Radical Right in Europe / Cambridge: Cambridge University Press, 2007. [Electronic resource] - Mode of access: <http://ua.bookzz.org/book/965654/343d99> - (viewed on 17 March, 2018) – Title from the screen.

¹⁶ Седая А. Курсова робота студентки політології 3-го року навчання Національного університету «Києво-Могилянська академія» на тему «Причини появи та суспільної підтримки європейських праворадикальних партій» / Київ, 2017. – ст.

11.

¹⁷ Mudde C. The Ideology of the Extreme Right / Manchester University Press, 2000. – p. 19. [Electronic resource] - Mode of access:

<https://www.google.ru/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwiL5OzIgZjTAhXEiRoKHX68B88QFggcMAA&url=https%3A%2F%2Ffoopen.org%2Fdownload%3Ftype%3Ddocument%26docid%3D341385&usq=AFQjCNFg1P-R2ZHMtVT1eID2km-h1m4hyQ&bvm=bv.152180690,d.d2s> - (viewed on 18 March, 2018) – Title from the screen; Bell D. The End of Ideology: on the Exhaustion of Political Ideas in the Fifties: with «The resumption of history in the new century» / Harvard University Press, 1962; Lipset S. M. Political Man: The Social Bases of Politics / Garden City, N.Y.: Doubleday, 1960. – 432p.

Щодо складових елементів ідеології радикальних правих партій, то К. Мудде виокремлює п'ять основних характеристик, які найчастіше згадуються у літературі. Це, зокрема, націоналізм, расизм, ксенофобія, антидемократичність та сильна держава.¹⁸ У той же час нідерландський дослідник пропонує власне бачення базових елементів ідеології крайніх праворадикальних партій: нативізм, авторитаризм та популізм. Концепція нативізму підкреслює необхідність створення гомогенної спільноти всередині держави. Авторитаризм стоїть на позиції створення строго впорядкованого, ієрархічного суспільства. Популізм розглядає спільноту як поділ на два гомогенізовані та антагоністичні табори («прості люди» та «корумпована еліта»), обстоюючи думку про те, що політика – це вияв загальної волі народу.¹⁹ К. Мудде визначає популізм як «вузько централізовану ідеологію», яка завжди комбінується з іншими ідеологіями, такі як консерватизм, лібералізм тощо.²⁰

У той же час, праворадикальні партії включають до списку антагоністів не лише еліти, але й інші групи: іммігранти та етнічні меншини. А себе зображають як антиінституційні, антисистемні партії, які по-справжньому піклуються про «простих людей».²¹ У даному випадку не можна говорити про популізм як про ідеологію в цілому, а скоріше як про стиль праворадикальних партій, їхню стратегічну позицію.²²

П. Таггарт у свою чергу виокремлює шість основних рис популізму:

1. Ворожість до представницької демократії;

¹⁸ Mudde C. Right- Wing Extremism Analyzed / European Journal of Political Research, 1995. – Vol. 27. - No. 2. – p. 206. [Electronic resource] - Mode of access: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.979.883&rep=rep1&type=pdf> - (viewed on 21 March, 2018) – Title from the screen.

¹⁹ Mudde, C. The Populist Radical Right in Europe / Cambridge: Cambridge University Press, 2007. [Electronic resource] - Mode of access: <http://ua.bookzz.org/book/965654/343d99> - (viewed on 17 March, 2018) – Title from the screen.

²⁰ Mudde C. The Populist Zeitgeist / Government and Opposition, 2004. – pp. 541-563. [Electronic resource] - Mode of access: <http://politiki.bg/downloads/261071628/popzeitgeist.pdf> - (viewed on 25 March, 2018) – Title from the screen.

²¹ Betz H. G., Johnson C. Against the Current—Stemming the Tide: the Nostalgic Ideology of the Contemporary Radical Populist Right / Journal of Political Ideologies, 2004. – Vol. 9. – No. 3. – pp. 311-327. [Electronic resource] - Mode of access: <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/1356931042000263546>. - (viewed on 23 March, 2018) – Title from the screen.

²² Mudde C. The Ideology of the Extreme Right / Manchester University Press, 2000. – p. 13. [Electronic resource] - Mode of access: <http://www.google.ru/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwiL5OzIgZjTAhXEtRoKHX68B88QFggcMAA&url=https%3A%2F%2Fopen.org%2Fdownload%3Ftype%3Ddocument%26docid%3D341385&usq=AFOjCNFg1P-R2ZHMtVT1eID2km-h1m4hyQ&bvm=bv.152180690,d.d2s> - (viewed on 18 March, 2018) – Title from the screen.

2. «Народ» - серцевина популізму;
3. Відсутність центральних цінностей, як в інших ідеологіях (лібералізм, консерватизм, фашизм та інші);
4. Мінливість політичних заяв та рішень;
5. Поява популізму як своєрідна реакція на кризовий стан у суспільстві;
6. Самообмеження популізму.²³

Окрім цього, популістські партії характеризуються наявністю харизматичного лідера,²⁴ наприклад Сильвіо Берлусконі, Йорг Хайдер чи Жан-Марі Ле Пен, які зображуються насамперед як звичайні люди, що стали частиною системи і діють «в ім'я людей».²⁵ Вони схильні маніпулювати емоціями соціуму та використовувати епатажні заяви та негатив у своїх промовах, нехтуючи політкоректністю, оскільки виступають частиною тієї «мовчазної більшості», якій зазвичай не дають слова.²⁶

Т. Аккерман також пов'язує поширення популізму в демократичних країнах з проблемами демократії. Він служить своєрідним сигналом про дефекти, обмеження чи слабкості репрезентативної системи.²⁷

Деякі дослідники вважають, що фашизм теж певним чином становить ідеологічну основу праворадикальних партій, який був оплотом всіх крайніх правих до 1970-х років. Зокрема, П. Ігназі – один з перших дослідників

²³ Цит. за: Bryder T. Populism-a Threat or a Challenge for the Democratic System? / Lecture: Xenophobia, Politics and Right Wing Populism in Europe. University of Copenhagen, Faculty of Social Sciences, Department of Political Science, 2009. - . [Electronic resource] - Mode of access:

http://politicalscience.ku.dk/international_students/present_international_students/taking_exams/past_papers/populism_a_threat_or_a_challenge_for_the_democratic_system.pdf - (viewed on 25 March, 2018) – Title from the screen.

²⁴ Weber M. From Max Weber: Essays in Sociology / In H.H. Gerth and C. Wright Mills (Translated and edited) / New York: Oxford University Press, 1946. - pp. 77-128. - [Electronic resource] - Mode of access:

<http://fs2.american.edu/dfagel/www/class%20readings/weber/politicsasavocation.pdf> - (viewed on 25 March, 2018) – Title from the screen.

²⁵ Albertazzi D., And Duncan McDonnell, Eds. Twenty-First Century Populism: The Spectre of Western European Democracy / Springer, 2007. – pp. 5, 25. - [Electronic resource] - Mode of access:

[https://eclass.uoa.gr/modules/document/file.php/MEDIA279/Populism/1.21st%20century%20populism%20\(albertazzi%20%26%20mcdonnell\).pdf](https://eclass.uoa.gr/modules/document/file.php/MEDIA279/Populism/1.21st%20century%20populism%20(albertazzi%20%26%20mcdonnell).pdf) - (viewed on 19 March, 2018) – Title from the screen.

²⁶ Greven T. The Rise of Right-Wing Populism in Europe and The United States / A Comparative Perspective [La Emergencia Del Populismo De Derechas En Europa Y Estados Unidos. Una Perspectiva Comparada]. Friedrich Ebert Foundation, Washington DC Office, 2016. - [Electronic resource] - Mode of access:

http://www.fesdc.org/fileadmin/user_upload/publications/RightwingPopulism.pdf - (viewed on 28 March, 2018) – Title from the screen.

²⁷ Akkerman T. Populism and Democracy: Challenge or Pathology? / Acta Politica, 2003. – pp. 147-159. Pp. 156-158. -

[Electronic resource] - Mode of access:

https://www.researchgate.net/profile/Tjitske_Akkerman/publication/233647781_Populism_and_Democracy_Challenge_or_Pathology/links/53fee98a0cf23bb019be6fc9/Populism-and-Democracy-Challenge-or-Pathology.pdf - (viewed on 19 March, 2018) – Title from the screen.

крайніх правих – виокремлює дві форми праворадикальних партій. Перші мають тісні зв'язки з міжвоєнним фашизмом, останні становлять нові пост-індустріальні партії, які відрізняються від попередніх версій фашизму і є, скоріше, антисистемною політичною силою.²⁸ Таким чином, потяг до етнічної гомогенності, органічного порядку, переконання у силі авторитету держави, недовіра до владних інституцій, прийняття ієрархії соціальної організації є характерними рисами, що певним чином пов'язують ідеологію крайніх правих з фашизмом. Держава чи нація стає вищою за індивідів.

М. Мінкенберг в свою чергу виокремлює чотири види радикальних сил.²⁹

1. *Фашисти-автократи* сповідують расизм чи етноцентризм та ідеалізують диктатури міжвоєнного періоду;
2. *Расисти чи етноцентристи* (не фашисти) оперують антиплюралістичними аргументами про несумісність культур та етнічностей, але при цьому заперечують існування природньої ієрархії;
3. *Популістські авторитарні праві* діють навколо сильного та харизматичного лідера, характеризуються авторитарною структурою та розпорошеною націоналістською чи ксенофобською ідеологією;
4. *Релігійні фундаменталісти* стоять на захисті релігійної концепції «національної чистоти», яка передбачає поєднання націоналізму та ксенофобії.³⁰

Нові праворадикальні партії намагаються знайти «третій шлях», що включає в себе економічну систему, відмінну від капіталістичної та комуністичної, а також політику нейтральності та незалежності Європи від Заходу (США) та Сходу.³¹ Але з метою мобілізації електорату, крайнім

²⁸ Ignazi P. The Silent Counter-Revolution / European Journal of Political Research, 1992. – 34 p. [Electronic resource] - Mode of access: https://www.researchgate.net/profile/Piero_Ignazi/publication/229797484_The_Silent_Counter-Revolution/links/5834619108ae004f74c8750a.pdf - (viewed on 23 March, 2018) – Title from the screen.

²⁹ Minkenberg M. The European Radical Right and Xenophobia in West and East: Trends, Patterns and Challenges / Melzer R., Serafin S. Right-Wing Extremism in Europe // Friedrich Ebert Foundation, pp. 12-14. [Electronic resource] - Mode of access: http://www.versus-online.comwww.migration-online.de/data/fes_right_wing_extremism_in_europe.pdf#page=11 - (viewed on 25 March, 2018) – Title from the screen.

³⁰ Ibid.

³¹ Mudde C. The Ideology of the Extreme Right / Manchester University Press, 2000. – p. 14. [Electronic resource] - Mode of access: https://www.google.ru/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwiL5OzIgZjTAhXEtRoKHX68B88QFggcMAA&url=https%3A%2F%2Foapen.org%2Fdownload%3Ftype%3Ddocument%26docid%3D341385&usg=__

правим доводиться стояти на центристських позиціях стосовно економічної політики.³² Таким чином, вони виступають економічними протекціоністами та підтримують капіталістичну систему, хоча й протистоять іноземній інтервенції, та, відповідно, глобалізації.

Г. Кітшелт та А. МакГан зазначають, що праворадикальні партії адаптували своєрідну «переможну формулу», що полягає у поєднанні авторитарного і націоналістичного ідеологічних елементів та крайнього неолібералізму, «закликаючи до демонтажу публічної демократії та соціальної держави», вимагаючи створення «сильної та авторитарної, але маленької» держави.³³

Для кращої наочності вищезгадані елементи доцільніше об'єднати в єдину таблицю.

Ідеологічний елемент	Основний аргумент
<u>Расизм</u>	<i>Неповноцінність «і інших» на основі «природної» (біологічної) чи культурної ієрархії</i>
<u>Антисемітизм</u>	<i>Особливий тип расизму стосовно національних меншин (євреї, цигани)</i>
<u>Етноцентризм</u>	<i>Зверхність власної спільноти на основі культурних чи економічних здобутків</i>
<u>Фундаменталізм</u>	<i>Зверхність власної спільноти на основі конкретної релігії</i>

[AFQjCNFg1P-R2ZHMtVT1eID2km-h1m4hyQ&bvm=bv.152180690,d.d2s](#) - (viewed on 18 March, 2018) – Title from the screen.

³² Zaslove A. The Dark Side of European Politics: Unmasking the Radical Right / Journal of European Integration, 2004. – Vol.26. – No1. – pp. 61-81. [Electronic resource] - Mode of access:

<http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/0703633042000197799> - (viewed on 18 March, 2018) – Title from the screen.

³³ Kitschelt H., McGann A. J. The Radical Right in Western Europe: A Comparative Analysis / University of Michigan Press, 1995. – pp. 19-20. [Electronic resource] - Mode of access:

[https://books.google.com.ua/books?hl=ru&lr=&id=AZiD0rsmQO4C&oi=fnd&pg=PR7&dq=Kitschelt,+H.+and+A.J.+McGann+\(1995\),+The+Radical+Right+in+Western&ots=dIESnQGFH-&sig=y3krvjQie5Gbrz0MnzesgMzy0w8&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false](https://books.google.com.ua/books?hl=ru&lr=&id=AZiD0rsmQO4C&oi=fnd&pg=PR7&dq=Kitschelt,+H.+and+A.J.+McGann+(1995),+The+Radical+Right+in+Western&ots=dIESnQGFH-&sig=y3krvjQie5Gbrz0MnzesgMzy0w8&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false) - (viewed on 27 March, 2018) – Title from the screen.

McGann A. J., Kitschelt H. The Radical Right in the Alps: Evolution of Support for the Swiss SVP and Austrian FPÖ / Party Politics, 2005. – Vol. 11. – No. 2. – pp. 147-171. [Electronic resource] - Mode of access:

<http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.966.5418&rep=rep1&type=pdf> - (viewed on 21 March, 2018) – Title from the screen.

<u>Ксенофобія</u>	<i>Страх, ненависть по відношенню до іншої етнічності та культури</i>
<u>Нативізм</u>	<i>Зверхність власної спільноти, страх перед інтервенцією «інших», незалежно від їхньої етнічності</i>
<u>Гетерофобія</u>	<i>Відкидання принципів плюралізму</i>

Табл. 1. Елементи ідеології праворадикальних партій³⁴

Як і для їхніх фашистських попередників, для праворадикальних партій важливим є критерій строгої ієрархії у внутрішній організаційній структурі партії. З іншого боку, вони відрізняються від фашистів тим, що підтримують антипартійну риторику в загальному, але при цьому не вдаються до формування сильної дисциплінованої та воєнізованої партії, щоб використовувати її як засіб боротьби проти інших політичних партій.³⁵

1.3. Особливості становлення праворадикальних партій: попит та пропозиція

Фон Бейме запропонував поняття «хвиль радикалізації» для пояснення виникнення крайніх правих партій. Варто підкреслити, що хвилі зосереджувалися у конкретних країнах. Зокрема, *перша хвиля* – післявоєнний неофашизм – поширилася у Німеччині, Австрії, Іспанії та Франції, оскільки саме ці країни постраждали після падіння тоталітарних, авторитарних режимів. Причинами для їхньої появи було безробіття, колабораціонізм, збільшення кількості біженців, але варто підкреслити, що в цей період крайні праві здобули незначну суспільну підтримку. *Друга хвиля* – пужадизм – пов'язана з П'єром Пужадом – засновником першого праворадикального руху в його сучасному розумінні. Він підтримував режим Віши та виступав

³⁴ Minkenberg M. The European Radical Right and Xenophobia in West and East: Trends, Patterns and Challenges / Melzer R., Serafin S. Right-Wing Extremism in Europe // Friedrich Ebert Foundation, p. 12. [Electronic resource] - Mode of access: http://www.versus-online.comwww.migration-online.de/data/fes_right_wing_extremism_in_europe.pdf#page=11 - (viewed on 25 March, 2018) – Title from the screen.

³⁵ Ibid. p. 159.

на захист дрібних підприємців та фермерів. Важливо зазначити, що прихильником пужадистів був Жан-Марі Ле Пен – ініціатор створення французького Національного фронту. Партія Пужада на виборах 1956 року здобула майже 12% голосів і пройшла в парламент. Її прикладом надихнулися Данія та Норвегія, у яких на початку 1970-х з'явилися Партії прогресу, що виступали за зниження податків. Новий тип крайніх правих здобув значно більше електоральної підтримки, але вони не всюди здобули місця у парламентах. Основні соціальні актори першої та другої хвилі ідеалізували минулі режими та практики (диктатура Третього рейху, політика сегрегації в Америці, біологічний расизм тощо), які фундаментально протирічать ліберальній демократії.³⁶

Третя хвиля розвитку крайніх правих партій характеризувалася зміщенням акценту на нові соціально-культурні проблеми. Праворадикали змогли фреймувати безробіття і ксенофобію та досягти найбільшого електорального успіху. Найвідомішим прикладом є Національний фронт Жан-Марі Ле Пена, який використав незадоволення політикою соціалістів, високий рівень безробіття та злочинності для перемоги на виборах.³⁷ Якщо до цього крайні праві розтягували політику консерватизму до радикальної точки ліво-правого спектру, то під час третьої хвилі нові праворадикальні партії характеризуються процесом реструктуризації та перегрупування соціальних акторів навколо нових ціннісно-культурних ліній розподілу (cleavages).³⁸ Відповідно до Р. Інглхарт, відбувся культурний зсув, який вилився у «мовчазну контрреволюцію» радикальних партій.³⁹

³⁶ Beyme K. Right-Wing Extremism in Post-War Europe. Right-Wing Extremism in Western Europe / Ed. Beyme, Klaus. London: Frank Cass, 1988. – pp. 1-18. [Electronic resource] - Mode of access: <https://books.google.com.ua/books?id=tVThAQAAQBAJ&pg=PT6&dq=Right-wing+Extremism+Post-war+Europe&hl=ru&sa=X&ved=0ahUKEwjL-LPBp8XSAhWCF5oKHWKRAMQQ6AEIJzAC#v=onepage&q&f=false> - (viewed on 24 March, 2018) – Title from the screen.

³⁷ Ibid.

³⁸ Minkenberg M. The European Radical Right and Xenophobia in West and East: Trends, Patterns and Challenges / Melzer R., Serafin S. Right-Wing Extremism in Europe // Friedrich Ebert Foundation, p. 19. [Electronic resource] - Mode of access: http://www.versus-online.comwww.migration-online.de/data/fes_right_wing_extremism_in_europe.pdf#page=11 - (viewed on 25 March, 2018) – Title from the screen.

³⁹ Inglehart R. The Silent Revolution in Europe: Intergenerational Change in Post-Industrial Societies / American political science review, 1971. – Vol. 65. – No. 04. – pp. 991-1017. [Electronic resource] - Mode of access: <http://personal.psc.isr.umich.edu/yuxie-web/files/pubs/Articles/Inglehart1971.pdf> - (viewed on 21 March, 2018) – Title from the screen.

Важливу роль у підйомі крайніх правих відіграв рух Нових правих (1970-1990-ті роки), який був каталізатором відновлення правої ідеології, оскільки об'єднав всі праві партії та рухи. Вони критикували політику мультикультуралізму та натомість запропонували модель етноплуралізму – визнання гетерогенності різних етнічних груп, відкидання єдиного універсального критерію порівняння світових культур та етносів.⁴⁰

Як стверджують С. Ліпсет та С. Роккан, разом з хвилями розвитку крайніх правих відбувається еволюція традиційної партійної системи. З поміркованої партійна система стає плуралістичною поляризованою. Найбільше це помітно у Австрії та Швейцарії, де праворадикальні партії мають досить високу підтримку.⁴¹

Зміна партійної системи відбулася на двох рівнях: виборчому та внутрішньопартійному. Голосування перестало бути проявом партійної ідентифікації і перетворилося у підтвердження індивідуальної системи цінностей. Другий рівень характеризується декомпозицією класичних партійних зв'язків: перехід від вузьких до широкоохоплюючих (catch-all) партій, послаблення прямих зв'язків між членами партії через появу сучасних технологій. Ця зміна спричинила підвищення виборчої нестабільності, появу нових партій та зменшення значення партій як таких. Перші два елементи сприяли зростанню крайніх правих партій у 1980-х роках.⁴²

Окрім цього, збільшується рівень поляризації, оскільки консервативні партії починають рухатися вправо, а ліві партії зберігають свої позиції. Але чим більше вони рухаються вправо і залишають свою традиційну територію, тим більшою є вірогідність появи успішного супротивника на лівій стороні.

⁴⁰ Minkenberg M. The European Radical Right and Xenophobia in West and East: Trends, Patterns and Challenges / Melzer R., Serafin S. Right-Wing Extremism in Europe // Friedrich Ebert Foundation, p. 19. [Electronic resource] - Mode of access: http://www.versus-online.comwww.migration-online.de/data/fes_right_wing_extremism_in_europe.pdf#page=11 - (viewed on 25 March, 2018) – Title from the screen.

⁴¹ Lipset S. M., Rokkan S. «Cleavage Structures, Party Systems, and Voter Alignments: An Introduction», in Lipset and Rokkan, eds., Party Systems and Voter Alignments / New York: Free Press, 1967. - pp. 1-64. [Electronic resource] - Mode of access: <http://ua.bookzz.org/book/2341739/484862> - (viewed on 18 March, 2018) – Title from the screen.

⁴² Ignazi P. The Silent Counter-Revolution / European Journal of Political Research, 1992. – pp.3-4. [Electronic resource] - Mode of access: https://www.researchgate.net/profile/Piero_Ignazi/publication/229797484_The_Silent_Counter-Revolution/links/5834619108ae004f74c8750a.pdf - (viewed on 23 March, 2018) – Title from the screen.

До того ж, партія ризикує втратити зв'язки з традиційним електоратом.⁴³ За таких умов крайні праві партії озвучують більш радикальні реформи та обіцянки неоконсерваторів без жодної стратегічної загрози. Консервативні партії не тільки не загрожують появі крайніх правих, а навіть сприяють легітимації їхньої позиції.

Крайні праві як нова партійна сім'я підривають економічну лінію розподілу і роблять наголос на соціокультурних проблемах. Культурний протекціонізм, ксенофобія, шовінізм по відношенню до поняття «держава загального добробуту», популістська критика партійної системи та реакційний покликання до відновлення старих цінностей минулого провокують поширення депривації⁴⁴ та загального невдоволення у суспільстві.⁴⁵ Завдяки використанню таких суспільних настроїв, праворадикальні партії успішно фреймують нові проблеми та з кожним разом здобувають більше голосів виборців.

Найпоширенішими поясненнями щодо попиту на праворадикальні партії є аномія, теорія відносної депривації, теорія «лузерів модернізації», теорія етнічної конкуренції, ксенофобія та політичне невдоволення. Більшість з цих пояснень схожі в тому, що вони побудовані на теорії невдоволення (grievance), фокусуючись на об'єктивних умовах, які спричинили збільшення невдоволення серед населення.⁴⁶

Оскільки є попит, праворадикальні праві формують також пропозицію у вигляді політичних фреймів. Д. Сноу і Р. Бенфорд пояснюють фрейм як

⁴³ Ignazi P. The Silent Counter-Revolution / European Journal of Political Research, 1992. – pp.19-21. [Electronic resource] - Mode of access: https://www.researchgate.net/profile/Piero_Ignazi/publication/229797484_The_Silent_Counter-Revolution/links/5834619108ae004f74c8750a.pdf - (viewed on 23 March, 2018) – Title from the screen.

⁴⁴ Gurr T. R. Why Men Rebel / Routledge, 2015. [Electronic resource] - Mode of access: https://books.google.com.ua/books?hl=ru&lr=&id=ngHvCgAAQBAJ&oi=fnd&pg=PT9&dq=gurr+why+men+rebel&ots=FatK2aO1iR&sig=yS29PiINQrELhUP7BKfDZ-OBz0&redir_esc=y#v=onepage&q=gurr%20why%20men%20rebel&f=false - (viewed on 2 April, 2018) – Title from the screen.

⁴⁵ Betz H.-G. Radical Right-Wing Populism in Western Europe / the Macmillan Press, 1994. – 225 p. [Electronic resource] - Mode of access: https://books.google.com.ua/books?hl=ru&lr=&id=eESuCWAAQBAJ&oi=fnd&pg=PP8&dq=Radical+Right-wing+Populism+in+Western+Europe&ots=XDYgvD0dUW&sig=-xU1VacfvZIDYw7rY9vbZWDJLt8&redir_esc=y#v=onepage&q=Radical%20Right-wing%20Populism%20in%20Western%20Europe&f=false - (viewed on 19 March, 2018) – Title from the screen.

⁴⁶ Koopmans R. (ed.) Contested Citizenship: Immigration and Cultural Diversity in Europe / University of Minnesota Press, 2005. – Vol. 25. [Electronic resource] - Mode of access: <https://pdfs.semanticscholar.org/d3f3/330597ae68e7b39cbb0c08f69dc656eebced.pdf> - (viewed on 27 March, 2018) – Title from the screen.

«схему інтерпретацій», яка дозволяє ідентифікувати і розташовувати факти і події, що відбуваються чи відбувалися у минулому, у своїй особистій картині світу.⁴⁷

Старий майстер фрейм (спільна домінантна рамка, що об'єднує декілька ідеологічно споріднених, але структурно різних менших фреймів) перестав бути успішним після Другої світової війни, оскільки, як уже зазначалось, економічні проблеми відійшли на другий план. До того ж, основні елементи фрейму зазнали стигматизації. Для завоювання підтримки електорату крайні праві створили новий майстер фрейм – комбінація етнонаціоналізму, ксенофобії та антисистемного популізму, - який став успішним завдяки електоральному прориву Національного фронту у 1984 році.⁴⁸ Після цієї події відбулася крос-національна дифузія – «прийняття особливої позиції через запозичення індивідами, групами чи спільнотами, які пов'язані один з одним напрямку та із зовнішніми каналами комунікації через структуру соціальних стосунків та систему цінностей/культуру».⁴⁹

Отже, поява нового майстер фрейму була найважливішою інновацією, яка дозволила замінити старе поняття біологічного расизму на етноплюралізм («культурний расизм»). Вперше цей фрейм був застосований французькими Новими Правими (French Nouvelle Droite).⁵⁰

Окрім домінантної рамки, існували менші фрейми, які застосовували партії в залежності від конкретної структури політичних можливостей. Зокрема, необхідно виокремити чотири типи найпоширеніших фреймів.⁵¹

- *Іноземна імміграція.*

⁴⁷ Benford R. D., Snow D. A. Framing Processes and Social Movements: An Overview and Assessment / Annual review of sociology, 2000. – Vol. 26. – No. 1. – pp. 613-615. [Electronic resource] - Mode of access: <http://www.unc.edu/~fbaum/teaching/articles/AnnRevSoc-2000-Benford.pdf> - (viewed on 25 March, 2018) – Title from the screen.

⁴⁸ Rydgren J. Is Extreme Right-Wing Populism Contagious? Explaining the Emergence of a New Party Family / European Journal of Political Research, 2005. – p. 413. [Electronic resource] - Mode of access: <http://jensrydgren.com/Is%20extreme%20right-wing%20populism.pdf> - (viewed on 18 March, 2018) – Title from the screen.

⁴⁹ Цит. за: Rydgren J. Is Extreme Right-Wing Populism Contagious? Explaining the Emergence of a New Party Family / European Journal of Political Research, 2005. – p. 429. [Electronic resource] - Mode of access: <http://jensrydgren.com/Is%20extreme%20right-wing%20populism.pdf> - (viewed on 18 March, 2018) – Title from the screen.

⁵⁰ Ibid. p. 427.

⁵¹ Jesuit D., Mahler V. Electoral Support for Extreme Right-Wing Parties: a Subnational Analysis of Western European Elections in the 1990s / LIS Working Paper Series, 2004. – No. 391. – pp. 3-9. [Electronic resource] - Mode of access: <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/95478/1/472646389.pdf> - (viewed on 25 March, 2018) – Title from the screen.

Імміграційний фрейм базується на опозиції мультикультуралізму: іммігранти зображуються як загроза національній ідентичності, причина підвищення рівня кримінальності та соціальних заворушень.⁵² Використовуючи етноплуралістичну ідеологію, радикальні праві партії проголошують право кожної європейської національної культури захищати свою культурну ідентичність. З метою збереження унікальних національних характеристик різних індивідів вони мають перебувати в ізоляції одна від одної. Змішання декількох етнічностей потягне за собою культурне вимирання.⁵³ При цьому доктрина етноплуралізму не передбачає ієрархічність: всі культури визнаються різними та неповторними.⁵⁴ З іншого боку, антиіммігрантський фрейм резонує з релігійним фреймом: іслам вбачається загрозою цінностям ліберальної демократії через те, що мусульмани найменш схильні до асиміляції і не здатні до мирного співіснування з європейськими народами.⁵⁵

До того ж, у результаті глобалізації та переходу до постіндустріального суспільства відбувається криза національної ідентичності, на хвилі якої поширюються ксенофобські та етноцентричні настрої. Суспільство шукає у націоналізмі новий «якір колективної ідентичності».⁵⁶

- *Держава загального добробуту.*

⁵² Rydgren J. Immigration Sceptics, Xenophobes or Racists? Radical Right-Wing Voting in Six Western European Countries / European Journal of Political Research, 2008. – p. 739. [Electronic resource] - Mode of access: https://www.researchgate.net/profile/Jens_Rydgren/publication/227620490_Immigration_Sceptics_Xenophobes_or_Racists_Radical_Right-Wing_Voting_in_Six_West_European_Countries/links/02e7e5315e151a7855000000/Immigration-Sceptics-Xenophobes-or-Racists-Radical-Right-Wing-Voting-in-Six-West-European-Countries.pdf - (viewed on 18 March, 2018) – Title from the screen.

⁵³ Griffin, R. Interregnum or Endgame? Radical Right Thought in the «Post-Fascist» era / Journal of Political Ideologies, 2000. - Vol. 5(2) – pp. 163–178. [Electronic resource] - Mode of access: https://www.researchgate.net/publication/248966473_Interregnum_or_endgame_The_radical_right_in_the_'post-fascist'_era - (viewed on 27 March, 2018) – Title from the screen.

⁵⁴ Betz H. G., Johnson C. Against the Current—Stemming the Tide: the Nostalgic Ideology of the Contemporary Radical Populist Right / Journal of Political Ideologies, 2004. – Vol. 9. – No. 3. – pp. 311–327. [Electronic resource] - Mode of access: <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/1356931042000263546> - (viewed on 23 March, 2018) – Title from the screen.

⁵⁵ Rydgren J. Immigration Sceptics, Xenophobes or Racists? Radical Right-Wing Voting in Six Western European Countries / European Journal of Political Research, 2008. – p. 745. [Electronic resource] - Mode of access: https://www.researchgate.net/profile/Jens_Rydgren/publication/227620490_Immigration_Sceptics_Xenophobes_or_Racists_Radical_Right-Wing_Voting_in_Six_West_European_Countries/links/02e7e5315e151a7855000000/Immigration-Sceptics-Xenophobes-or-Racists-Radical-Right-Wing-Voting-in-Six-West-European-Countries.pdf - (viewed on 18 March, 2018) – Title from the screen.

⁵⁶ Koopmans R. (ed.) Contested Citizenship: Immigration and Cultural Diversity in Europe / University of Minnesota Press, 2005. – Vol. 25. – p. 5. [Electronic resource] - Mode of access: <https://pdfs.semanticscholar.org/d3f3/330597ae68e7b39cbb0c08f69dc656eebcd.pdf> - (viewed on 27 March, 2018) – Title from the screen.

Г. Кітшелт визначає державу загального добробуту як «систему соціального захисту тих, хто належить до етнічно визначеної спільноти та робить свій вклад у неї» (мається на увазі податки).⁵⁷ Крайні праві партії застосовують політику шовінізму, яка ґрунтується на ідеї «національної преференції»: в першу чергу етнічні жителі повинні бути забезпечені роботою, житлом, пільгами тощо по праву своєї національної належності. Іммігранти фреймуються як «кривдники» цієї системи, оскільки вони вимагають привілеїв, не віддаючи нічого взамін.⁵⁸

- *Економічні проблеми.*

Економічний фрейм займає другорядну позицію і частіше поєднується з імміграційним фреймом, оскільки із збільшенням кількості іммігрантів, зменшується кількість робочих місць для національного населення.⁵⁹

- *Конвергенція лівих та правих партій.*

Твердження про кінець ідеології теж знайшло своє використання у доктрині крайніх правих партій. Праворадикальні партії прагнуть створити імідж єдиної організації, яка піклується про суспільство, в той час як ліві та праві партії продовжують зміщуватися до центру з метою завоювання більшої кількості електорату. Урядові політичні партії звинувачуються у конструюванні всеохоплюючої системи, яка підтримує інтервенцію, клієнтизм та фаворитизм.⁶⁰ Проти цієї системи і виступають крайні праві. Таким чином, крайнім правим партіям вдається успішно фреймувати слабкість партійної системи та падіння рівня довіри до існуючих партій.

⁵⁷ Kitschelt H., McGann A. J. The Radical Right in Western Europe: A Comparative Analysis / University of Michigan Press, 1995. – p. 22. [Electronic resource] - Mode of access: [https://books.google.com.ua/books?hl=ru&lr=&id=AZiD0rsmqO4C&oi=fnd&pg=PR7&dq=Kitschelt,+H.+and+A.J.+McGann+\(1995\),+The+Radical+Right+in+Western&ots=dIESnQGFH-&sig=y3krvjQie5Gbrz0MnzesgMzy0w8&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false](https://books.google.com.ua/books?hl=ru&lr=&id=AZiD0rsmqO4C&oi=fnd&pg=PR7&dq=Kitschelt,+H.+and+A.J.+McGann+(1995),+The+Radical+Right+in+Western&ots=dIESnQGFH-&sig=y3krvjQie5Gbrz0MnzesgMzy0w8&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false) - (viewed on 18 March, 2018) – Title from the screen.

⁵⁸ Jesuit D., Mahler V. Electoral Support for Extreme Right-Wing Parties: a Subnational Analysis of Western European Elections in the 1990s / LIS Working Paper Series, 2004. – No. 391. – pp. 3-9. [Electronic resource] - Mode of access: <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/95478/1/472646389.pdf> - (viewed on 25 March, 2018) – Title from the screen.

⁵⁹ Ibid. pp. 3-9.

⁶⁰ Betz H.-G. The New Politics of Resentment: Radical Right-Wing Populist Parties in Western Europe / Comparative Politics, 1993. – Vol. 25. - No. 4. – p. 418. [Electronic resource] - Mode of access: [http://www.fp7-myplace.eu/documents/The New Politics of Resentment Radical Right Wing.pdf](http://www.fp7-myplace.eu/documents/The%20New%20Politics%20of%20Resentment%20Radical%20Right%20Wing.pdf) - (viewed on 23 March, 2018) – Title from the screen.

Фрейми, які пропонують крайні праві партії, повинні успішно резонувати з індивідуальними фреймами індивідів для залучення більшої електоральної підтримки. Окрім процесу фреймування, існує ще дві теорії, які пояснюють прихильність виборців: *теорія етнічної конкуренції та контактна гіпотеза*. Перша пояснює імміграцію як гру з нульовою сумою: одна група завжди отримує все, а інша – нічого. Відповідно до неї електорат голосуватиме за радикальних правих з метою зменшити конкуренцію з іммігрантами за основні суспільні блага.⁶¹ Контактна гіпотеза, у свою чергу, припускає, що контакт між членами різних етнічних груп підвищує вірогідність нівелювання етнічних стереотипів та упереджень і, як результат, зменшення рівня ксенофобії. Як наслідок, етнічно гетерогенна соціальна мережа сприятиме меншому голосуванню за праворадикальні партії.⁶² З цих теорій випливає, що чим більшою є кількість іммігрантів у країні, тим більш успішними є радикальні праві партії. Проте варто зазначити, що виборці не обов'язково поділяють ксенофобські погляди крайніх правих, вони можуть просто відстоювати пріоритет своїх прав над правами іммігрантів.

Завдяки наявності досить широких фреймів, потенційні виборці становлять крос-класовий профайл, до якого входять дрібні підприємці, «блакитні комірці», робітники, мілкі буржуа. Загалом це люди молодшого віку, менш релігійно активні, переважно з середньою технічною освітою.⁶³ Проте вирішальним фактором є загроза втрати національної ідентичності: культурні фактори переважають над економічними.⁶⁴ Варто зазначити, що підтримка праворадикальних партій – це не вияв своєрідної політики незгоди, оскільки

⁶¹ Fennema M. Populist Parties of the Right / Ed. Rydgren J. Movements of Exclusion: Radical Right-Wing Populism in the Western World. - Nova Science Publishers, Inc, 2005. – pp. 1-24. [Electronic resource] - Mode of access: https://pure.uva.nl/ws/files/4019873/56847_Working_paper_ASSR_Populist_parties_of_the_west.pdf - (viewed on 27 March, 2018) – Title from the screen.

⁶² Allport, G.W. The Nature of Prejudice / Reading, MA: Addison-Wesley, 1954. [Electronic resource] - Mode of access: https://www.researchgate.net/publication/49302805_The_Nature_Of_Prejudice - (viewed on 5 April, 2018) – Title from the screen.

⁶³ Evans J. The Dynamics of Social Change in Radical Right-Wing Populist Party Support / University of Salford, 2003. – pp. 2-11. [Electronic resource] - Mode of access: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.202.2212&rep=rep1&type=pdf> - (viewed on 2 April, 2018) – Title from the screen.

⁶⁴ Oesch D. Explaining workers' support for right-wing populist parties in Western Europe: Evidence from Austria, Belgium, France, Norway, and Switzerland / International Political Science Review, 2008. – pp. 349-373. - [Electronic resource] - Mode of access: <http://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/0192512107088390> - (viewed on 25 March, 2018) – Title from the screen.

їхні виборці характеризуються відмінним профілем.⁶⁵ По суті, дані партії є продуктом невдоволення виборців наявною політичною системою та діяльністю правлячих еліт: зі зникненням депривації, зникне і попит на праворадикальні партії.⁶⁶

Під час створення фреймів крайні праві партії використовують дві додаткові стратегії: *представлення проблеми та розмиття позиції*. Перша стратегія полягає у включенні нових проблем у політичний дискурс, що дає можливість тактичної зміни політичної конкуренції та створення нового виміру конфлікту, який буде вигідним саме для праворадикальних партій.⁶⁷ Інша стратегія полягає у стратегічному уникненні тверджень щодо конкретних політичних проблем та маскуванні просторової відстані від виборців з метою їхнього утримання.⁶⁸ Хоча, розмиття позиції теж має свої недоліки: допоки партія перебуває в опозиції, така стратегія буде успішною; вхід до правління передбачає виконання представленої політичної програми, що змушує партію дотримуватися чіткої позиції щодо економічної чи соціокультурної політики. Така стратегічна помилка спричинила втрату постійної суспільної підтримки «Австрійською Партією Свободи», коли вона увійшла до уряду.⁶⁹

Крайні праві партії представляють «знехтувані проблеми» (націоналізм, імміграція) і застосовують стратегію розмиття позиції щодо економічних питань.⁷⁰ Це дає їм прихильність електорату, зосередженого на соціальних та

⁶⁵ Norris P. Radical Right: Voters and Parties in the Electoral Market / Cambridge University Press, 2005. - [Electronic resource] - Mode of access:

https://books.google.com.ua/books?hl=uk&lr=&id=Gz4BTVg0hXgC&oi=fnd&pg=PR8&dq=Norris,+Radical+Right&ots=UvqGXHyGM5&sig=Lgw5gh4XKEjf4MbgAYTIapjnG9Q&redir_esc=y#v=onepage&q=Norris%2C%20Radical%20Right&f=false - (viewed on 23 March, 2018) – Title from the screen.

⁶⁶ Goodwin, M. J. Right Response: Understanding and Countering Populist Extremism / The Royal Institute of International Affairs, Chatham House, 2011. - [Electronic resource] - Mode of access:

https://www.chathamhouse.org/sites/files/chathamhouse/r0911_goodwin.pdf - (viewed on 18 March, 2018) – Title from the screen.

⁶⁷ Riker W. H. The Art of Political Manipulation. – Yale University Press, 1986. – 152p.

⁶⁸ Rovny J. Where Do Radical Right Parties Stand? Position Blurring in Multidimensional Competition / Central European Political Science Review, 2013. – Vol.5 (01) - pp.5-6. [Electronic resource] - Mode of access: <https://hal-sciencespo.archives-ouvertes.fr/hal-01053720/document> - (viewed on 19 March, 2018) – Title from the screen.

⁶⁹ Heinisch R. Success in Opposition – Failure in Government: Explaining the Performance of Right-Wing Populist Parties in Public Office / West European Politics, 2003. – Vol. 26. – No 3. – pp. 91-130. [Electronic resource] - Mode of access: <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/01402380312331280608> - (viewed on 5 April, 2018) – Title from the screen.

⁷⁰ Rovny J. Where Do Radical Right Parties Stand? Position Blurring in Multidimensional Competition / Central European Political Science Review, 2013. – Vol.5 (01) - p.20. [Electronic resource] - Mode of access: <https://hal-sciencespo.archives-ouvertes.fr/hal-01053720/document> - (viewed on 19 March, 2018) – Title from the screen.

культурних проблемах, без відлякування виборців, які віддають свою перевагу економічним проблемам. Таким чином, розмиття позиції можна вважати раціональною стратегією крайніх правих.

Появу праворадикальних партій та причини невдачі старого майстер фрейму можна також пояснити за допомогою *просторової теорії*, яка стверджує, що підставою виникнення крайніх правих партій є наявність великих ніш на політичному спектрі. Поняттям «ніша» позначається розрив між позицією виборців та просторовою позицією партії на ліво-правій партійній шкалі.⁷¹

Окрім підвищеної депривації, поява ніш мала й інші наслідки: по-перше, вони змінили інтереси виборців; по-друге, окремі групи суспільства усвідомили загрозу своїй національній ідентичності; по-третє, зросло суспільне незадоволення політичними діячами та партіями через неможливість цих соціальних акторів вирішити аномалії постіндустріального суспільства; по-четверте, фрейми окремих індивідів перестали резонувати з наявними фреймами.⁷²

Така ситуація сприяла виникненню нових ресурсів (потенційних виборців) та ніш на політичному спектрі. Оскільки старі лінії розподілу втратили свою релевантність, відповідно і старі фрейми стали менш значущими, що вплинуло на мобілізацію потенційного електорату лівих партій новими праворадикальними партіями.

Важливо зазначити, що інновація та дифузія нового майстер фрейму була необхідною, але не достатньою умовою для появи та успішного розвитку праворадикальних партій. У поєднанні зі структурою політичних можливостей фрейм стає особливо важливим для розуміння причин та умов появи крайніх правих партій.

⁷¹ Rydgren J. Is Extreme Right-Wing Populism Contagious? Explaining the Emergence of a New Party Family / European Journal of Political Research, 2005. – p. 418. [Electronic resource] - Mode of access: <http://jensrydgren.com/Is%20extreme%20right-wing%20populism.pdf> - (viewed on 18 March, 2018) – Title from the screen.

⁷² Ibid. p.149.

1.4. Вплив структури політичних можливостей на функціонування європейських праворадикальних партій

Вперше поняття *«структури політичних можливостей»* вжив П. Айзінгер. Під ним розуміється сукупність чинників зовнішнього середовища, які обмежують або навпаки сприяють політичній активності соціальних акторів та визначають успішність їхніх дій. Такими чинниками можуть бути природа виконавчої влади, ступінь соціальної дезінтеграції, чутливість влади до певних стратегій, рівень суспільних ресурсів, дистрибуція соціальних навичок та статусів, політична поведінка виборців тощо. Саме структура політичних можливостей, а не політичний режим характеризується закритістю до одних стратегій і відкритістю до інших.⁷³

Розширення/звуження структури політичних можливостей для праворадикальних партій залежить від ряду причин. По-перше, період економічної та соціальної трансформації негативно впливає на політичні партії та інституції, оскільки важке пристосування до змін супроводжується критикою з боку виборців щодо бездіяльності правління. По-друге, процес прийняття рішень став менш прозорим через зменшення політичної автономії національної держави та підвищення складності політичного процесу в цілому. По-третє, конвергенція основних політичних сил створює видимість відсутності сильної політичної партії, яка відстоює власні ідеологічні позиції, а не лише намагається отримати більшу електоральну підтримку. По-четверте, випадки корупції та політичних скандалів у правлінні зменшують довіру до провладних партій.⁷⁴

Існує декілька груп індикаторів змін у структурі політичних можливостей: довготермінові, середньотермінові та короткотермінові змінні.

⁷³ Eisinger P. The Conditions of Protest Behavior in American Cities / American Journal of Political Science, 1973. – Vol. 67. – p. 1-3. [Electronic resource] - Mode of access: <http://irp.wisc.edu/publications/dps/pdfs/dp10872.pdf> - (viewed on 17 March, 2018) – Title from the screen.

⁷⁴ Rydgren J. Is Extreme Right-Wing Populism Contagious? Explaining the Emergence of a New Party Family / European Journal of Political Research, 2005. – p. 422. [Electronic resource] - Mode of access: <http://jensrydgren.com/Is%20extreme%20right-wing%20populism.pdf> - (viewed on 18 March, 2018) – Title from the screen.

На думку К. Арцхаймера та Е. Картер, до *довготермінових змінних* слід віднести вид виборчої системи та рівень децентралізації/федералізму в країні.⁷⁵

Як стверджує закон М. Дюверже: мажоритарна виборча система сприяє формуванню двопартійності, в той час як пропорційна виборча система сприятиме багатопартійності.⁷⁶ Таким чином, праворадикальні партії матимуть більше шансів пройти до парламенту за пропорційної виборчої системи. Але тут варто зважати на прохідний бар'єр: якщо він буде занадто високим, то електоральної підтримки крайніх правих може не вистачити для входження до парламенту.⁷⁷ До того ж послаблення існуючої партійної системи та утворення ніш на ліво-правій шкалі політичного спектру теж сприятиме збільшенню підтримки крайніх правих.⁷⁸

З одного боку, високий рівень децентралізації/федералізму слугуватиме більшій підтримці праворадикальних партій у регіонах. З іншого боку, у другому турі виборів електорат буде менш поляризованим і більш схильним до голосування за помірковані сили.⁷⁹

Ідеологічна позиція супротивника у партійній системі, рівень конвергенції основних партій, наявність/відсутність коаліцій, когерентність еліт – менш стійкі фактори, що в сукупності становлять *середньотермінові змінні*.⁸⁰

За наявності сильної правої партії крайні праві отримають незначну підтримку, тому що матимуть менше доступного політичного простору для

⁷⁵ Arzheimer K., Carter E. Political Opportunity Structures and Right-Wing Extremist Party Success / European Journal of Political Research, 2006. – Vol.45. – p. 423. [Electronic resource] - Mode of access: https://www.tcd.ie/Political_Science/undergraduate/module-outlines/ss/political-parties/PolP/ArzheimerCarterEJPR06.pdf - (viewed on 18 March, 2018) – Title from the screen.

⁷⁶ Duverger M. Factors in a Two-Party and Multiparty System / Party Politics and Pressure Groups. - New York: Thomas Y. Crowell, 1972. - pp. 23–32. [Electronic resource] - Mode of access: <http://janda.org/c24/Readings/Duverger/Duverger.htm> - (viewed on 27 March, 2018) – Title from the screen.

⁷⁷ Rydgren J. Is Extreme Right-Wing Populism Contagious? Explaining the Emergence of a New Party Family / European Journal of Political Research, 2005. – p. 423. [Electronic resource] - Mode of access: <http://jensrydgren.com/Is%20extreme%20right-wing%20populism.pdf> - (viewed on 18 March, 2018) – Title from the screen.

⁷⁸ Jesuit D., Mahler V. Electoral Support for Extreme Right-Wing Parties: a Subnational Analysis of Western European Elections in the 1990s / LIS Working Paper Series, 2004. – No. 391. – pp. 3-9. [Electronic resource] - Mode of access: <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/95478/1/472646389.pdf> - (viewed on 25 March, 2018) – Title from the screen.

⁷⁹ Reif K., Schmitt H. Nine Second- Order National Elections—a Conceptual Framework for the Analysis of European Election Results / European journal of political research, 1980. – Vol. 8. – No. 1. – pp. 3-44. [Electronic resource] - Mode of access: http://moduly.outly.cz/vvs/zdroje_pro_studium/Reif-Schmitt-SOE.pdf - (viewed on 5 April, 2018) – Title from the screen.

⁸⁰ Arzheimer K., Carter E. Political Opportunity Structures and Right-Wing Extremist Party Success / European Journal of Political Research, 2006. – Vol.45. – p. 423. [Electronic resource] - Mode of access: https://www.tcd.ie/Political_Science/undergraduate/module-outlines/ss/political-parties/PolP/ArzheimerCarterEJPR06.pdf - (viewed on 18 March, 2018) – Title from the screen.

дій.⁸¹ Але за умови існування такої партії, проблеми, які фреймують праворадикальні праві, здобудуть легітимацію у суспільстві.

Високий рівень конвергенції основних політичних сил дасть змогу крайнім правим створити альтернативний імідж опозиційної партії.⁸² З іншого боку, якщо основні партії будуть займати контрадикторну ідеологічну позицію, це стане індикатором відсутності когерентності еліт і крайні праві зможуть отримати більше голосів виборців.

За умови входження крайніх правих до проурядової коаліції, їхня ідеологічна позиція, знову ж таки, буде легітимізованою та видимою і вони зможуть брати участь у формуванні порядку денного.⁸³

Флуктуації у рівні імміграції та безробіття становлять *короткотермінові* контекстуальні змінні. З підвищенням кількості іммігрантів та рівня безробіття підтримка праворадикальних партій пропорційно зростатиме.⁸⁴

До перерахованих змінних можна додати ще *доступ до медіа ресурсів*. Не завжди вибори пояснюються теорією раціонального актора і саме тут медіа створює і підтримує механізм прийняття рішення виборцями – видимість.⁸⁵ Чим більше медіа простору заповнять крайні праві партії, тим більше поінформованості про них матимуть окремі індивіди.

Необхідно також зазначити про фактор схильності держави до репресій: високий рівень репресій, з одного боку, виконуватиме інгібіторну функцію для проведення радикальної опозиційної політики, але, з іншого боку,

⁸¹ Arzheimer K., Carter E. Political Opportunity Structures and Right-Wing Extremist Party Success / European Journal of Political Research, 2006. – Vol.45. – p. 423-424. [Electronic resource] - Mode of access: https://www.tcd.ie/Political_Science/undergraduate/module-outlines/ss/political-parties/PolP/ArzheimerCarterEJPR06.pdf - (viewed on 18 March, 2018) – Title from the screen.

⁸² Kitschelt H., McGann A. J. The Radical Right in Western Europe: A Comparative Analysis / University of Michigan Press, 1995. - p. 17. [Electronic resource] - Mode of access: [https://books.google.com.ua/books?hl=ru&lr=&id=AZiD0rsmqO4C&oi=fnd&pg=PR7&dq=Kitschelt,+H.+and+A.J.+McGann+\(1995\),+The+Radical+Right+in+Western&ots=dIESnQGFH-&sig=y3krvjQie5Gbrz0MnzesgMzy0w8&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false](https://books.google.com.ua/books?hl=ru&lr=&id=AZiD0rsmqO4C&oi=fnd&pg=PR7&dq=Kitschelt,+H.+and+A.J.+McGann+(1995),+The+Radical+Right+in+Western&ots=dIESnQGFH-&sig=y3krvjQie5Gbrz0MnzesgMzy0w8&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false) - (viewed on 27 March, 2018) – Title from the screen.

⁸³ Ibid. p. 17.

⁸⁴ Arzheimer K., Carter E. Political Opportunity Structures and Right-Wing Extremist Party Success / European Journal of Political Research, 2006. – Vol.45. – pp. 424-425. [Electronic resource] - Mode of access: https://www.tcd.ie/Political_Science/undergraduate/module-outlines/ss/political-parties/PolP/ArzheimerCarterEJPR06.pdf - (viewed on 18 March, 2018) – Title from the screen.

⁸⁵ Rydgren J. Is Extreme Right-Wing Populism Contagious? Explaining the Emergence of a New Party Family / European Journal of Political Research, 2005. – p. 424. [Electronic resource] - Mode of access: <http://jensrydgren.com/Is%20extreme%20right-wing%20populism.pdf> - (viewed on 18 March, 2018) – Title from the screen.

застосовані державою репресії можуть спровокувати ще більший беклеш (backlash – зворотна реакція) у суспільстві, під час якого виграють саме праворадикальні партії.⁸⁶

Рівень політичного відчуження, довіра до політичних інституцій та політиків, незадоволення діяльністю основних партій, показник партійної ідентифікації, ступінь «класового» голосування слугуватимуть менш релевантними факторами зміни структури політичних можливостей.⁸⁷

Окрім цього, варто враховувати політичну поведінку партійних діячів та їхніх прихильників, оскільки їхні дії також впливають на розширення/звуження структури політичних можливостей. Наприклад, за умови використання насилля у акціях протесту, реакція з боку держави буде очевидною.

Таким чином, у поєднанні з основними фреймами, структура політичних можливостей пояснює появу та успіх праворадикальних партій на політичній арені. Рациональне використання доступних ресурсів та наявних структурних умов у поєднанні зі стійкою партійною організацією (ступінь ієрархії, високо партійно ідентифіковані члени, критична маса прихильників, волонтерів) сприятимуть збільшенню попиту на праворадикальні партії.

Отже, *праворадикальна політична партія* – це гомогенна мережа соціальних акторів, які об'єднуються на основі спільної колективної ідентичності, ідеології як комбінації нативізму, авторитаризму і популізму та методів діяльності, основна мета якої полягає в артикуляції антисистемних (навіть антидемократичних) цінностей та поглядів і їхня подальша репрезентація у парламенті чи інших політичних інституціях. Основними елементами ідеології праворадикальних партій є расизм, антисемітизм,

⁸⁶ Tilly C. From Mobilization to Revolution, 1978. Chapter 4. [Electronic resource] - Mode of access: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.833.5449&rep=rep1&type=pdf> - (viewed on 12 April, 2018) – Title from the screen.

⁸⁷ Rydgren J. Is Extreme Right-Wing Populism Contagious? Explaining the Emergence of a New Party Family / European Journal of Political Research, 2005. – p. 422. [Electronic resource] - Mode of access: <http://jensrydgren.com/Is%20extreme%20right-wing%20populism.pdf> - (viewed on 18 March, 2018) – Title from the screen.

етноцентризм, фундаменталізм, ксенофобія, нативізм, гетерофобія, авторитаризм та популізм.

У своєму історичному розвитку праворадикальні партії пройшли три хвилі радикалізації, починаючи з Другої світової війни. Важливим соціальним актором, який спричинив прямий вплив на становлення даного типу партій є рух Нових Правих у Франції. У цей же період відбувається зміна партійної системи як на виборчому, так і на внутрішньопартійному рівні.

Праворадикальні партії створили та вдало імплементували майстер фрейм, який поєднав етнонаціоналізм, ксенофобію та антисистемний популізм. Також діють фрейми іноземної імміграції, держави загального добробуту, економічних проблем та конвергенції лівих та правих партій, які успішно резонують з настроями та поглядами громадськості.

Окремий вплив на становлення та розвиток праворадикальних партій спричиняє структура політичних можливостей, розширення/звуження якої залежить від відповідних довготермінових, середньо термінових та короткотермінових змін у суспільстві.

РОЗДІЛ 2. ПРАВОРАДИКАЛЬНІ ПАРТІЇ НІМЕЧЧИНИ: ХАРАКТЕРНІ РИСИ, ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ

2.1. Основні етапи історичного розвитку праворадикальних партій Німеччини

Після Другої світової війни теми націонал-соціалізму, екстремізму та радикалізму стали табуованими як на державному рівні, так і у німецькому суспільстві. Німеччина протягом цих років створила імідж відкритої, демократичної та толерантної держави. Повага та захист людської гідності навіть закріплена у 1 статті Основного Закону,⁸⁸ що свідчить про підтримку та поширення демократичних цінностей, які в першу чергу стосуються рівності та недискримінації за етнічною приналежністю, національністю чи будь-якими іншими ознаками. Саме тому праворадикальні партії, які з'являлися після 1945 року викликали занепокоєння, оскільки часто ототожнювалися з Націонал-соціалістичною робітничою партією, ідеологією націонал-соціалізму та фашизму. Проте навіть історичне минуле не завадило сформуватися новим праворадикальним партіям, які, як зазначає М. Гримська, пройшли три основних етапи у своєму розвитку:⁸⁹

1. *Перший етап* розпочався після закінчення Другої світової війни. Очевидно, що націоналістичні ідеї не зникли одразу ж після падіння Третього Рейху та поразки Націонал-соціалістичної робітничої партії Німеччини під керівництвом Адольфа Гітлера. З урахуванням цього, у повоєнні роки починають створюватися перші праві організації, угруповання та партії. Це, зокрема, Асоціація за економічне відновлення (1945 р.), Німецька консервативна партія – Німецька права партія (1946 р.), Групи

⁸⁸ Basic Law for the Federal Republic of Germany. [Electronic resource] – Mode of access: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_gg/englisch_gg.html#p0026 - (viewed on 9 May, 2018) – Title from the screen.

⁸⁹ Гримська М. Основні етапи історії крайніх правих політичних партій у післявоєнній Німеччині (на прикладі Націонал-демократичної партії Німеччини) / Вісник НТУУ «КПІ» Політологія. Соціологія. Право, 2015. Рр. 76-82. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://visnyk-psp.kpi.ua/article/download/50946/113859> - (Дата звернення: 09.05.2018) – Назва з екрану.

дії/Європейський народний рух Німеччини (1949 р.).⁹⁰ Як описує М. Гримська, всі ці партії користувалися значною електоральною підтримкою, враховуючи національну пам'ять про злочини націонал-соціалістів. До прикладу, Асоціація за економічне відновлення здобула 7.4% голосів виборців у Баварії у 1946 році, Німецька консервативна партія – Німецька права партія - 3.1% голосів у Шлезвігу-Гольштейні на виборах 1947 року, а у 1949 році навіть отримали місця у Бундестазі.⁹¹ Такий електоральний успіх дослідниця пояснює провалом політики денацифікації у Німеччині. Німецька молодь стала основним актором у протистоянні політиці замовчування та накладання табу на ідеологію та діяльність Націонал-соціалістичної робітничої партії Німеччини.⁹² Це спричинило поширення радикальних поглядів у суспільстві та появу нових правих партій, які підтримували та розвивали ідеї націоналізму та, навіть, нацизму і фашизму.

У 1949 році було утворено ще дві праворадикальні партії: Соціалістична імперська партія та Німецька спільнота; у 1950 році – Німецька імперська партія та Загальнонімецький блок/Союз вигнаних і безправних. З діяльністю Соціалістичної імперської партії пов'язують підвищення рівня електоральної підтримки праворадикальних партій Німеччини в цілому. Через оголошення себе наступницею НСРПН партія була заборонена Федеральним конституційним судом Німеччини у 1952 році. У зв'язку з цим кількість прихильників крайніх правих поглядів та партій значно скоротилася. З 1953 до 1964 року на німецькій політичній арені не існувало жодної впливової праворадикальної партії. Тільки у 1964 році із заснуванням Національно-демократичної партії Німеччини (НДПН) можна стверджувати про відродження крайніх правих та початок другого етапу розвитку, як зазначає О. Іванов.⁹³

⁹⁰ Цит. за: Гримська М. Основні етапи історії крайніх правих політичних партій у післявоєнній Німеччині (на прикладі Націонал-демократичної партії Німеччини) / Вісник НТУУ" КПІ" Політологія. Соціологія. Право, 2015. Рр. 76-82. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://visnyk-psp.kpi.ua/article/download/50946/113859> - (Дата звернення: 09.05.2018) – Назва з екрану.

⁹¹ Там само.

⁹² Там само.

⁹³ Там само.

2. *Другий етап* дослідники схильні пов'язувати саме з діяльністю Національно-демократичної партії Німеччини, оскільки вона вважалася найуспішнішою праворадикальною партією в країні після закінчення Другої світової війни. Хоч на перших парламентських виборах партія здобула лише 2% голосів, не увійшовши до Бундестагу, уже в 1969 році НДПН зробила своєрідний прорив, набравши 4.3% голосів виборців. Проте вже на початку 70-х років партія поступово втрачає електорат через внутрішні конфлікти та розкол на помірковану та більш радикальну фракції. До кінця 1970-х років її результат становив не більше 1.1% підтримки.⁹⁴

3. *Третій етап* розвитку праворадикальних партій Німеччини розпочинається в середині 1980-х років і триває до сьогодні. Основною характеристикою цього періоду є внесення на порядок денний проблеми імміграції. Партії почали фреймувати масову міграцію до країн Європи як загрозу національним спільнотам, які в результаті перетворюються на мультикультуральне суспільство та втрачають свою ідентичність та традиційні цінності. Найвпливовішими партіями цього періоду залишаються Національно-демократична партія Німеччини та новоутворені партії «Республіканці» та Німецький народний союз, який у 2011 році об'єднався з НДПН.⁹⁵ Проте найбільшим проривом третього періоду розвитку праворадикальних партій Німеччини є створення та діяльність політичної партії «Альтернатива для Німеччини», яка буде проаналізована у наступному розділі.

У контексті розвитку праворадикальних партій Німеччини необхідно згадати про діяльність такої групи інтелектуалів як Нові праві, яка була утворена в кінці 1960-х років. Вони стали своєрідними доктринаторами праворадикальних партій. Їхня ідеологічна позиція коливається між неоконсерватизмом та правим екстремізмом. Впливовим інструментом

⁹⁴ Гримська М. Основні етапи історії крайніх правих політичних партій у післявоєнній Німеччині (на прикладі Націонал-демократичної партії Німеччини) / Вісник НТУУ "КПІ" Політологія. Соціологія. Право, 2015. Рр. 76-82. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://visnyk-psp.kpi.ua/article/download/50946/113859> - (Дата звернення: 09.05.2018) – Назва з екрану.

⁹⁵ Там само.

Нових правих є щотижнева газета «Молода свобода» (Junge Freiheit), яка стала платформою для появи та включення до політичного дискурсу правих екстремістських ідей та концепцій.⁹⁶ Газета справедливо може вважатися неофіційною партійною газетою «Альтернативи для Німеччини».⁹⁷ Про це стверджує навіть Александер Гауланд: «Хто хоче зрозуміти АдН, тому варто читати «Молоду свободу»».⁹⁸

Варто зазначити, що на відміну від західноєвропейських країн, таких як Франція, Данія, Норвегія, Нідерланди, Швейцарія та Австрія, у Німеччині праворадикальні та екстремістські партії та рухи зазнавали стигматизації та не користувалися широкою електоральною підтримкою.⁹⁹ Про це свідчать результати парламентських виборів, на яких німецькі праворадикальні партії отримували чи не найменшу частку голосів у порівнянні з найближчими європейськими сусідами. Загалом ці дані краще відобразити у порівняльній таблиці.¹⁰⁰

	1980 -1984	1985 -1989	1990 -1994	1995 -1999	2000 -2004	2005 -2009	2010 -2014
Австрія	5.0	9.7	19.6	24.4	10.0	28.3	24.0
Бельгія	1.1	1.7	6.6	10.9	13.8	14.0	5.8
Данія	6.4	6.9	6.4	9.8	12.6	13.9	12.3
Франція	0.4	9.9	12.7	14.9	12.4	4.7	13.6
Німеччина	0.2	0.6	2.3	3.3	1.0	2.1	1.7

⁹⁶ Woods R. Germany's New Right as Culture and Politics / New York: Palgrave Macmillan, 2007 - p. 27. [Electronic resource] – Mode of access:

https://zodml.org/sites/default/files/%5BRoger_Woods%5D_Germany%27s_New_Right_as_Culture_and_P.pdf - (viewed on 9 May, 2018) – Title from the screen.

⁹⁷ Häusler A. Helmut Kellershohn, Die Verfassung befreien! Über das Interesse der jungkonservativen Neuen Rechten an der AfD / Forum Wissenschaft, 2014. [Electronic resource] – Mode of access:

<http://www.bdwi.de/forum/archiv/themen/konser/8279730.html> - (viewed on 5 May, 2018) – Title from the screen.

⁹⁸ Zeit Online. Alternative für Deutschland. Journal National. Zeit Online. 23.07.2015. [Electronic resource] – Mode of access: <http://www.zeit.de/2015/30/afd-junge-freiheit-wochenzeitung> - (viewed on 6 May, 2018) – Title from the screen.

⁹⁹ Berbuir N., Lewandowsky M., and Siri J. The AfD and its Sympathisers: Finally a Right-Wing Populist Movement in Germany? / German Politics, 2015. – pp. 154-178. P. 160. - [Electronic resource] - Mode of access: https://s3.amazonaws.com/academia.edu.documents/39965973/Siri_LewandowskyBerbuir_2014.pdf?AWSAccessKeyId=AKIAIWOWYYGZ2Y53UL3A&Expires=1526144586&Signature=Y1SWXey5jB2HvZGzRH7JhG%2FSBnQ%3D&response-content-disposition=inline%3B%20filename%3DThe_AfD_and_their_Sympathizers_Finally_a.pdf - (viewed on 1 May, 2018) – Title from the screen.

¹⁰⁰ Minkenberg M. Pattern, Process, Policies: Conceptualizing Radical Right Impact / ECPR General Conference, Montreal, 2015. [Electronic resource] - Mode of access: <http://ecpr.eu/Filestore/PaperProposal/37f31939-2ecb-4a71-9026-928ef890c1ed.Pdf> - (viewed on 30 April, 2018) – Title from the screen.

Продовж. Табл. 2.

Великобританія	-	0.6	0.9	-	0.2	0.7	1.8
Італія	6.8	5.9	18.0	25.8	4.3	8.3	4.1
Нідерланди	0.8	0.7	2.9	0.6	11.4	5.9	12.7
Норвегія	4.5	8.4	6.0	15.3	14.7	22.5	16.3
Швеція	-	-	4.0	-	1.5	3.0	9.3
Швейцарія	3.8	6.3	11.9	18.7	26.6	30.0	26.6

Табл. 2. *Результати парламентських виборів у країнах Західної Європи у період з 1980 до 2014 року*¹⁰¹

Як видно з таблиці, за період з 1980 до 2014 року найвищим показником підтримки праворадикальних партій Німеччини є 3.3.% у 1995 - 1999 роках, що у десять разів менше ніж підтримка праворадикальних партій Швейцарії у 2005 - 2009 роках (30%). А у 2010 – 2014 роках показник електоральної підтримки праворадикальних партій Німеччини був найнижчим серед вказаних вище країн Західної Європи і складав лише 1.7%.¹⁰²

Таким чином, М. Мінкенберг переконаний, що праворадикальні партії Німеччини володіють обмеженою політичною релевантністю.¹⁰³ Аж до 2017 року жодна з праворадикальних партій не спромоглася увійти до Бундестагу та стати більш впливовим політичним актором: отримати доступ до розробки та ухвалення політичних рішень, розподілу ресурсів, внесення проблем політики на порядок денний. М. Мінкенберг також визначає праворадикальні партії та співставляє їх з тотожними суспільно-політичними рухами. До цих партій належать:

1. Національно-демократична партія - об'єднана з Німецьким народним союзом з 2011 року; тип партії: правоекстремістська, фашисти-автократи, ідеологія яких часто включає расизм та ксенофобію;

¹⁰¹ Minkenberg M. Pattern, Process, Policies: Conceptualizing Radical Right Impact / ECPR General Conference, Montreal, 2015. [Electronic resource] - Mode of access: <http://ecpr.eu/Filestore/PaperProposal/37f31939-2ecb-4a71-9026-928ef890c1ed.Pdf> - (viewed on 30 April, 2018) – Title from the screen.

¹⁰² Ibid.

¹⁰³ Ibid.

2. Партія Республіканців - тип партії: етноцентристи, ідеологія яких включає расизм та ксенофобію, але не фашизм;
3. Альтернатива для Німеччини - тип партії: праві популісти з сильним харизматичним лідером та розмитою політичною програмою; дрейфує до етноцентризму.

Натомість праворадикальні рухи, такі як Нові праві, ПЕГІДА, Фронт дій націонал-соціалістів/Вільна німецька робітничка партія, Національно-демократична партія на Сході, та субкультурні угруповання, такі як неонацисти, скінхеди, «Кров та честь», Націонал-соціалістичне підпілля та Товариства (Kameradschaften), відзначаються сильнішою структурою та акціями.¹⁰⁴

2.2. Характерні риси основних німецьких праворадикальних партій

Сьогодні найвпливовішими праворадикальними партіями Німеччини є «Альтернатива для Німеччини» (АдН), Національно-демократична партія Німеччини (НДПН), партія Республіканців та Німецький союз (який у 2011 році припинив своє існування через об'єднання з НДПН), а також невеличкі Про-партії та Партія свободи. Варто зазначити, що тим чи іншим чином, праворадикальні партії завжди асоціювали себе з націонал-соціалізмом.¹⁰⁵ Проте пам'ять про злочини націонал-соціалістів та Голокост заважає виникненню «здорового» розуміння німецької національної ідентичності. Відповідальність за їхні дії вважаються нібито спадковими.¹⁰⁶

Національно-демократична партія Німеччини (НДПН) була заснована у 1964 році. Багато членів партії були колишніми націонал-соціалістами, а

¹⁰⁴ Minkenberg M. Pattern, Process, Policies: Conceptualizing Radical Right Impact / ECPR General Conference, Montreal, 2015. [Electronic resource] - Mode of access: <http://ecpr.eu/Filestore/PaperProposal/37f31939-2ecb-4a71-9026-928ef890c1ed.Pdf> - (viewed on 30 April, 2018) – Title from the screen.

¹⁰⁵ Schellenberg B. Right-Wing Extremism and Terrorism in Germany: Developments and Enabling Structures / Right-Wing Extremism in Europe. Country Analyses, Counter-Strategies and Labor-Market Oriented Exit Strategies, 2013. – pp. 35-75. . [Electronic resource] – Mode of access: <http://library.fes.de/pdf-files/dialog/10031.pdf> - (viewed on 11 May, 2018) – Title from the screen.

¹⁰⁶ Havertz R. AfD, the Political Arm of the Intellectual New Right in Germany? 2017. – pp. 89-125. [Electronic resource] – Mode of access: https://www.researchgate.net/profile/Ralf_Havertz/publication/322049637_AfD_the_political_arm_of_the_intellectual_New_Right_in_Germany/links/5a40ab4d0f7e9ba8689e0df0/AfD-the-political-arm-of-the-intellectual-New-Right-in-Germany.pdf - (viewed on 29 April, 2018) – Title from the screen.

маніфест новоутвореної політичної сили нагадував маніфест НСРПН. НДПН стояли на позиціях реваншизму, реуніфікації Німеччини та перегляду кордонів між Східною Німеччиною та Польщею. Протягом 1966 – 1968 років партія ввійшла до сімох ландтагів, проте 4.3% голосів виборців, які партія отримала у 1969 році на виборах до Бундестагу виявилися недостатніми для входження до парламенту. Після цього у партії відбувся внутрішній конфлікт: одна фракція відзначалася більшою поміркованістю, в той час як інша висловлювала радикальніші заяви. Відсутність когерентності всередині правлячої партійної еліти спричинила відтік електорату та втрату підтримки населення. У 1996 році головою партії було обрано Удо Войгта, що дозволило подолати маргіналізацію та повернути прихильність виборців.¹⁰⁷ У тому ж році партія створила новий маніфест, який, зі змінами від 2010 року, є офіційною програмою до зараз.¹⁰⁸

Щодо партійної ідеології НДПН відзначається своєю антиурядовою позицією, всіляко протидіючи рішенням встановлених провладних партій. НДПН займається пропагандою біологічного расизму. У заявах партійців іноді йдеться про експропріацію майна та депортацію німців, які мігрували до країни.¹⁰⁹ Члени партії переконані, що імміграція до Німеччини відбувається, в першу чергу, як «імміграція в систему соціального забезпечення», а не в національну німецьку спільноту.¹¹⁰

На партійній конференції 1998 року НДПН презентував нову концепцію, яка складається з трьох основних елементів (three-pillar concept):

1. Боротьба за вулиці;
2. Боротьба за односторонність;

¹⁰⁷ Агафонова Е., Костромина Н. Деятельность НДПГ как причина ее популярности, 2008. [Электронный ресурс] – Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/n/devatelnost-ndpg-kak-prichina-ee-populyarnosti> – (Дата обращения 09.05.2018) – Название с экрана.

¹⁰⁸ Das Parteiprogramm der Nationaldemokratischen Partei Deutschlands (NPD). Arbeit. Familie. Vaterland. [Electronic resource] – Mode of access: https://npd.de/Parteiprogramm_NPD.pdf - (viewed on 29 April, 2018) – Title from the screen.

¹⁰⁹ Агафонова Е., Костромина Н. Деятельность НДПГ как причина ее популярности, 2008. [Электронный ресурс] – Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/n/devatelnost-ndpg-kak-prichina-ee-populyarnosti> – (Дата обращения 09.05.2018) – Название с экрана.

¹¹⁰ Havertz R. AfD, the Political Arm of the Intellectual New Right in Germany? 2017. – pp. 89-125. [Electronic resource] – Mode of access: https://www.researchgate.net/profile/Ralf_Havertz/publication/322049637_AfD_the_political_arm_of_the_intellectual_New_Right_in_Germany/links/5a40ab4d0f7e9ba8689e0df0/AfD-the-political-arm-of-the-intellectual-New-Right-in-Germany.pdf - (viewed on 29 April, 2018) – Title from the screen.

3. Боротьба за виборців/парламент.¹¹¹

Концепція спрямована на створення ілюзії присутності партії в щоденному житті громадськості, а не лише згадки про неї перед початком виборчої кампанії. Саме тому НДПН вирішила зосередити увагу спочатку на вуличних акціях, протестах, демонстраціях, шукаючи прихильників просто «на вулиці». Згодом звичайні прихильники перетворюються на односторонців, які у процесі навчання та підготовки стають членами партії. І тільки потім можна розпочинати боротьбу за репрезентацію у парламенті як на регіональному, так і на загальнонаціональному рівні. У 2004 році було додано також четвертий елемент: «боротьба за організовану волю» (struggle for organized will) – бажання об'єднати всі праворадикальні партії та рухи в єдине ціле.¹¹²

Під керівництвом Удо Войгта партії вдалося створили більшу кількість осередків у центральній Німеччині, що позитивно впливає на збільшення електорату, оскільки основна підтримка партії поки знаходиться у Східній Німеччині. Незважаючи на значну частку колишніх націонал-соціалістів у лавах партії, НДПН також намагається активно залучати молодь. Наприклад, партія навіть випустила свій СД-диск, в якому йдеться про ідеї праворадикалів, а сама партія ідентифікує себе як рух.¹¹³ Така стратегічна позиція дозволяє залучати більше нових членів, особливо серед молоді.

НДПН вдається успішно залучати електорат у регіонах з поганою демографічною ситуацією та економічними проблемами, переважно це землі Східної Німеччини. Це добре видно з результатів голосування: у Саксонії НДПН отримала 9.2% голосів у 2004 році та 5.6% у 2009 році; у Мекленбурзі-Західній Померанії – 7.3% у 2006 році та 6% у 2011 році; у Тюрингії – 4.3% у 2009 році; у Саксонії-Анхальті – 4.6% у 2011 році.¹¹⁴

¹¹¹ Цит. за: Schellenberg B. Right-Wing Extremism and Terrorism in Germany: Developments and Enabling Structures / Right-Wing Extremism in Europe. Country Analyses, Counter-Strategies and Labor-Market Oriented Exit Strategies, 2013. – pp. 35-75. [Electronic resource] – Mode of access: <http://library.fes.de/pdf-files/dialog/10031.pdf> - (viewed on 11 May, 2018) – Title from the screen.

¹¹² Ibid.

¹¹³ Bell Tower. Neonazis in Mecklenburg-Vorpommern produzieren neue Schulhof-CD, um Jugendliche zu Ködern. 08.09.2010. [Electronic resource] – Mode of access: <http://www.belltower.news/artikel/neonazis-mecklenburg-vorpommern-produzieren-neue-schulhof-cd-um-jugendliche-zu-koedern-7298> - (viewed on 6 May, 2018) – Title from the screen.

¹¹⁴ Schellenberg B. Right-Wing Extremism and Terrorism in Germany: Developments and Enabling Structures / Right-Wing Extremism in Europe. Country Analyses, Counter-Strategies and Labor-Market Oriented Exit Strategies, 2013. – pp. 35-75.

Перші спроби заборонити партію відбулися ще у 2001 – 2003 роках, проте як тоді, так і зараз, вони відзначаються неспроможністю як Федерального конституційного суду, так і політичних партій ухвалити рішення про неконституційність Національно-демократичної партії. Для цього є очевидні причини: якщо партію заборонити на законодавчому рівні, вона може піти у підпілля, що буде становити більшу загрозу для функціонування демократії в Німеччині, ніж її сучасна діяльність.¹¹⁵

Німецький союз був створений у 1971 році як асоціація, а в 1987 році трансформувався у політичну партію. У 1990-х партія залучила значну кількість членів, яке досягло близько 26 тисяч, проте до 2011 року число стрімко скоротилося всього до тисячі чоловік. Через таку ситуацію партія вимушена була об'єднатися з Національно-демократичною партією, що і сталося того ж 2011 року. На виборах до ландтагів партія здобула найбільшу електоральну підтримку у Шлезвігу-Хольштейні – 6.3% у 1992 році, Саксонії-Анхальті – 12.9% у 1998 році та Бранденбурзі – 5.3% у 1999 році та 6.1% у 2004 році.¹¹⁶

Партія Республіканців була утворена у 1983 році колишнім членом ХСС Францом Шонхубером. Найбільшого успіху партія досягла у 1989 році у одному з міських округів Західного Берліну (7.5% голосів) та Європейському Парламенті (7.1% голосів), а також на виборах 1992 року у Бадені-Вюртемберзі, де здобула 10.9% голосів. З початком лідерства Рольфа Шпірера у 1994 році партія перейшла на більш консервативні позиції.¹¹⁷

Про-Кельн – найвідоміша з Про-партій, яка була утворена у 1996 році. Партія не відзначається значними електоральними успіхами, а своєю діяльністю більше нагадує рух, ніж партію. Часто бере участь у акціях протесту, зокрема проти ісламу, ромів, іммігрантів та біженців. Найбільшим

[Electronic resource] – Mode of access: <http://library.fes.de/pdf-files/dialog/10031.pdf> - (viewed on 11 May, 2018) – Title from the screen.

¹¹⁵ Schellenberg B. Right-Wing Extremism and Terrorism in Germany: Developments and Enabling Structures / Right-Wing Extremism in Europe. Country Analyses, Counter-Strategies and Labor-Market Oriented Exit Strategies, 2013. – pp. 35-75.

[Electronic resource] – Mode of access: <http://library.fes.de/pdf-files/dialog/10031.pdf> - (viewed on 11 May, 2018) – Title from the screen.

¹¹⁶ Ibid.

¹¹⁷ Ibid..

здобутком було отримання п'яти місць у міській раді міста Кельн (5.4% голосів).¹¹⁸

Партія свободи була утворена у 2010 році колишнім членом ХДС Рене Штадткевіц. Партія позиціонує себе як правоконсервативна, націоналістська та антиісламістська політична сила. Відома демонстраціями проти іммігрантів, ісламу та біженців.¹¹⁹

Профайл виборців вищеперерахованих політичних партій становлять переважно чоловіки з середньою освітою, робітники чи безробітні. Часто це досить молоді люди. Наприклад, на виборах до Бундестагу у 2013 році приблизно 10% виборців складала чоловіки віком від 18 до 24 та ще 8% - від 25 до 34, які проголосували за НДПН. Це переважно люди, чії погляди резонують із запропонованими фреймами, що стосуються іммігрантів, внутрішньої безпеки, рівня злочинності, безробіття, соціальної справедливості. Особливістю праворадикальних партій є також електоральні успіхи у нерозвинених регіонах, зі слабкою інфраструктурою, високим рівнем безробіття та поганою демографічною ситуацією.¹²⁰

2.3. Ідеологія, політичні фрейми та портрет виборця праворадикальних партій Німеччини

Праворадикальні партії відзначаються опозицією до будь-яких дій та рішень парламентської коаліції та уряду. Вони протистоять засобам масової інформації, іммігрантам, євреям та лівакам. У такому дискурсі аутсайтери ідентифікуються як не-німці, а отже вони не мають права жити в Німеччині. Таким чином, німецькі праворадикальні партії використовують такі елементи ідеології фашизму та націоналізму як антисемітизм, ксенофобія, шовінізм, ісламофобія.

¹¹⁸ Schellenberg B. Right-Wing Extremism and Terrorism in Germany: Developments and Enabling Structures / Right-Wing Extremism in Europe. Country Analyses, Counter-Strategies and Labor-Market Oriented Exit Strategies, 2013. – pp. 35-75. [Electronic resource] – Mode of access: <http://library.fes.de/pdf-files/dialog/10031.pdf> - (viewed on 11 May, 2018) – Title from the screen.

¹¹⁹ Ibid.

¹²⁰ Ibid.

Під час третього етапу розвитку, німецькі праворадикальні партії адаптували фрейм іноземної імміграції як один з центральних фреймів своїх політичних програм. Та навіть це не допомогло покращити ситуацію на виборах. Найбільшим проривом праворадикалів були вибори у 1969 році, коли Національно-демократична партія Німеччини отримала 4.3% голосів. Цей рекорд тримався більше п'ятдесяти років.¹²¹ З появою «Альтернативи для Німеччини» така ситуація значно змінилася.

С. Борнш'єр досліджував питання відсутності в Німеччині впливової праворадикальної партії, яка спромоглася б подолати виборчий бар'єр та увійти до Бундестагу. Незважаючи на те, що Національно-демократична партія та партія Республіканців є досить сильними праворадикальними партіями, своєю риторикою вони спромоглися захопити лише невеличку частину електорату.¹²² Як одна, так і інша партія досить відкрито пропагує націоналістичні ідеї, які перегукуються з расистськими, антисемітськими та антиконституційними висловлюваннями. Наприклад, «народна модель» Республіканців (від німецького слово «Volk» - «народ»), що ґрунтується на принципі етнонаціоналізму, є однією з причин ігнорування партії потенційними виборцями.¹²³ Окрім цього, обидві партії страждали від внутрішніх конфліктів та розколів, які стримували їх розвиток та зменшували вірогідність електорального успіху.¹²⁴

Сам термін «німецька ідентичність» після Другої світової війни зазнав стигматизації, тому праворадикальні партії, які пропагували націоналістичні ідеї відповідно теж потрапляли до своєрідного чорного списку. Така

¹²¹ Berbuir N., Lewandowsky M., and Siri J. The AfD and its Sympathisers: Finally a Right-Wing Populist Movement in Germany? / German Politics, 2015. – pp. 154-178. P. 160. - [Electronic resource] - Mode of access: https://s3.amazonaws.com/academia.edu.documents/39965973/Siri_LewandowskyBerbuir_2014.pdf?AWSAccessKeyId=AKIAIWOWYYGZ2Y53UL3A&Expires=1526144586&Signature=Y1SWXey5jB2HvZGzRH7JhG%2FSBnQ%3D&response-content-disposition=inline%3B%20filename%3DThe_AfD_and_their_Sympathizers_Finally_a.pdf - (viewed on 1 May, 2018) – Title from the screen.

¹²² Bornschier S. Why a Right-Wing Populist Party Emerged in France but not in Germany: Cleavages and Actors in the Formation of a New Cultural Divide / European Political Science Review, 2011. – pp.1-25. [Electronic resource] - Mode of access: <http://doc.rero.ch/record/297782/files/S1755773911000117.pdf> - (viewed on 29 April, 2018) – Title from the screen.

¹²³ Kitschelt H. The Radical Right in Western Europe: A Comparative Analysis / United States: University of Michigan Press, 1995. [Electronic resource] - Mode of access: <https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=mdp.39015031881728;view=1up;seq=10> - (viewed on 27 March, 2018) – Title from the screen.

¹²⁴ Bornschier S. Why a Right-Wing Populist Party Emerged in France but not in Germany: Cleavages and Actors in the Formation of a New Cultural Divide / European Political Science Review, 2011. – pp.1-25. [Electronic resource] - Mode of access: <http://doc.rero.ch/record/297782/files/S1755773911000117.pdf> - (viewed on 29 April, 2018) – Title from the screen.

стигматизація виконувала ще й інгібаторну функцію, заважаючи утворенню нових праворадикальних партій.¹²⁵ Заборона Націонал-соціалістичної робітничої партії та расистський і етноцентричний характер німецького націоналізму стали основними причинами занепаду існуючих та унеможливлення утворення нових праворадикальних партій.¹²⁶ Таким чином, відкритий расистський характер тієї ж Національно-демократичної партії не дозволяє їй заручитися підтримкою великої кількості виборців.

Своєрідна німецька ідентичність, на думку Г. Крісана, вважається загрозою для імміграції, встановлення та прийняття мультикультуралізму та забезпечення політичним притулком біженців. Дослідник стверджує, що у зв'язку з процесами глобалізації та європеїзації у поєднанні з ослабленням національного суверенітету держав-націй та фізичних кордонів була утворена нова лінія розподілу (cleavage). З одного боку знаходяться прихильники «відкриття» (opening), яке полягає у більшій політичній інтеграції, а з другого боку – прихильники «закриття» (closing), які протистоять цій інтеграції (Дод. 6). Таким чином, нова лінія розподілу має назву «демаркаційно-інтеграційного конфлікту» (demarcation-integration conflict).¹²⁷ Він також підсилює процес денаціоналізації у Західній Європі, внаслідок якого змінюється національний характер держав-націй. Населення цих країн вже не відзначається гомогенністю, навпаки, цінності, погляди та звичаї суспільства стають поляризованими, як і етнічна складова цього суспільства.¹²⁸

Праворадикальні партії протидіють насамперед глобалізації, оскільки вона підриває державу загального добробуту та суперечить демократичним

¹²⁵ Weissbrod L. Nationalism in Reunified Germany, German Politics, 1994. – pp. 222-232. [Electronic resource] - Mode of access: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/09644009408404362> - (viewed on 30 April, 2018) – Title from the screen.

¹²⁶ Larkin C. Right-Wing Populist Parties in Europe: The Rise of Alternative für Deutschland and its Relations to Front National in France, 2017. - [Electronic resource] – Mode of access: <http://eucenter.scrippscollege.edu/wp-content/uploads/files/2017/03/Claire-Larkin.pdf> - (viewed on 30 April, 2018) – Title from the screen.

¹²⁷ Kriesi H. et al. Political Conflict in Western Europe / Cambridge: Cambridge University Press, 2012. [Electronic resource] – Mode of access: [https://books.google.com.ua/books?id=c_wfAwAAQBAJ&pg=PA65&dq=Kriesi,+Hanspeter+et+al.+\(2012\).+Political+Conflict+in+Western+Europe,+Cambridge:+Cambridge+University+Press.&lr=&hl=uk&source=gbs_toc_r&cad=4#v=onepage&q=Kriesi%2C%20Hanspeter%20et%20al.%20\(2012\).%20Political%20Conflict%20in%20Western%20Europe%2C%20Cambridge%3A%20Cambridge%20University%20Press.&f=false](https://books.google.com.ua/books?id=c_wfAwAAQBAJ&pg=PA65&dq=Kriesi,+Hanspeter+et+al.+(2012).+Political+Conflict+in+Western+Europe,+Cambridge:+Cambridge+University+Press.&lr=&hl=uk&source=gbs_toc_r&cad=4#v=onepage&q=Kriesi%2C%20Hanspeter%20et%20al.%20(2012).%20Political%20Conflict%20in%20Western%20Europe%2C%20Cambridge%3A%20Cambridge%20University%20Press.&f=false) - (viewed on 30 April, 2018) – Title from the screen.

¹²⁸ Ibid.

принципам. Економічна глобалізація тягне за собою вільну конкуренцію на світовому ринку товарів та послуг, що істотно послаблює національного виробника та змінює стан добробуту окремих домогосподарств. Такі зміни впливають в першу чергу на дрібних приватних підприємців та пенсіонерів. Таким чином, німецькі праворадикальні партії пропагують шовінізм з метою захисту національної держави та її жителів.¹²⁹

Після електоральних успіхів у 1989 році та вже до кінця 1990-х років партії втратили більше 40% членів та склалися переважно з пенсіонерів, студентів та некваліфікованих робітників. Таким чином, партійці перетворилися на некваліфікованих, неосвічених та невмотивованих соціальних акторів, які не переймалися партійною діяльністю. Вони не були вмотивовані підтримувати молодіжні організації чи навіть вже існуючу структуру партії. До того ж, відзначалися переважно низьким рівнем фінансового забезпечення.¹³⁰

Демографічний профайл прихильників партії Республіканців, наприклад, підкреслює успішну адаптацію «демаркаційно-інтераційної» лінії розподілу. Електорат партії становлять виборці робочого та середнього класу, переважно чоловічої статі. Важливим фактором є рівень освіти: зазвичай це люди з початковою чи середньою освітою. Старші покоління є надмірно репрезентовані серед прихильників партії, проте це не заважає молоді брати участь у різноманітних молодіжних формуваннях. Виборці керуються проблемою адаптації до процесів модернізації. Ними володіє страх втратити свій соціальний статус та права в більш динамічному світі. Ксенофобія та расизм змішується з прагненням захисту своїх прав.¹³¹

Значний електоральний успіх Республіканської партії відбувся на виборах до Баварського ландтагу у 1986 році (3% голосів), проте найбільшу реакцію

¹²⁹ Botsch G., Kopke C., Virchow F. Banning Extreme Right-Wing Associations in the Federal Republic of Germany / Right-Wing Extremism in Europe. Country Analyses, Counter-Strategies and Labor-Market Oriented Exit Strategies, 2013. – pp. 35-75. [Electronic resource] – Mode of access: <http://library.fes.de/pdf-files/dialog/10031.pdf> - (viewed on 12 May, 2018) – Title from the screen.

¹³⁰ Minkenberg M. German Unification and the Continuity of Discontinuities: Cultural Change and the Far Right in East and West / German Politics, 1994. – pp. 169-192. [Electronic resource] – Mode of access: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/09644009408404359> - (viewed on 9 May, 2018) – Title from the screen.

¹³¹ Ibid.

політичних партій, ЗМІ та громадськості викликали вибори у 1989 році, коли партія Республіканців здобула 7.5% у міському окрузі Західного Берліну, а також 7.1% голосів у Європейському парламенті.¹³²

Фрейм іноземної імміграції. Біженці, переселенці, нащадки колишніх німецьких мігрантів отримали право на громадянство, а також значну фінансову та соціальну підтримку. Якщо дві останні категорії у свідомості громадян конструювалися як «уявна німецька спільнота», яка базується на етнонаціональних зв'язках, то біженці такої підтримки не отримали. Самі ж політичні партії демонстрували ворожість до шукачів притулку. Наприклад, члени ХДС/ХСС навіть наполягали на обмеженні конституційного права на політичний притулок. Дана позиція зазнала критики з боку Вільних демократів та СДПН.¹³³ Конфлікт у межах політичної еліти є індикатором відсутності когерентності еліт щодо питання імміграції, що вдало змогли використати праворадикальні партії.

Підґрунтя для такої заяви з боку членів ХДС/ХСС склала ще виборча кампанія у 1986-87 роках, коли партії почали широко використовувати статистику про зростаючу кількість нелегальних мігрантів та біженців, проводячи паралелі із зростаючим рівнем злочинності в країні. Це сформувало новий політичний дискурс, до якого увійшли і представники праворадикальних партій. Саме цей дискурс послужив платформою для подальшого руху вправо діючих партій та мобілізації електорату праворадикальних партій. Біженці, завдяки новому політичному дискурсу, з відповідальності перетворилися на проблему уряду та країни, а праворадикальні партії змогли ще більше трансформувати цей дискурс,

¹³² Schellenberg B. Right-Wing Extremism and Terrorism in Germany: Developments and Enabling Structures / Right-Wing Extremism in Europe. Country Analyses, Counter-Strategies and Labor-Market Oriented Exit Strategies, 2013. – pp. 35-75. [Electronic resource] – Mode of access: <http://library.fes.de/pdf-files/dialog/10031.pdf> - (viewed on 11 May, 2018) – Title from the screen.

¹³³ Giugni M. How Social Movements Matter: Past Research, Present Problems, Future Developments, 1999. [Electronic resource] – Mode of access: <https://archive-ouverte.unige.ch/unige:92387/ATTACHMENT01> - (viewed on 12 May, 2018) – Title from the screen.

інтерпретуючи іммігрантів як сучасну загрозу гомогенному німецькому суспільству, базованому на єдиній етнічній та національній приналежності.¹³⁴

Відповідно, політична система та політична культура змінилися у Німеччині до такої міри, що це відкрило вікно можливостей для утворення нових праворадикальних партій, які змогли політизувати, фреймувати лінію розподілу «демаркаційно-інтеграційного конфлікту» та здобути виборців з обох боків ідеологічного спектру.

2.4. Взаємозв'язок структури політичних можливостей та особливостей становлення і розвитку праворадикальних партій Німеччини

Події та процеси, які розгортаються у Європі, впливають на становлення і розвиток та електоральний успіх правоекстремістських та праворадикальних партій Німеччини. Як стверджує М. Мінкенберг, відродження німецьких праворадикальних партій є результатом двох окремих процесів. *По-перше*, це реструктуризація політичного спектру старої Федеративної Республіки до падіння стіни та об'єднання Німеччини. Через соціальні та культурні зміни з'явилася нова ідеологічна поляризація у Федеративній Республіці. Це супроводжувалися новим політичним дискурсом, сформованим неоконсервативними елітами та урядом Г. Коля, які підкреслювали питання національної ідентичності, історії та зростаючої радикалізації субкультур Західної Німеччини, зокрема молоді, яка протестує проти пануючих норм західноєвропейської політичної культури. *Другий процес* полягає в розпаді державного соціалізму Німецької Демократичної Республіки та подальше об'єднання Німеччини. Східна Німеччина мала справу як з повним перетворенням політичної та економічної системи, так і з проблемою імміграції та мультикультурного суспільства. Все-таки Східна Німеччина тяжіє до більш традиціоналістського типу суспільства, в якому домінують

¹³⁴ Minkenberg M. Context and Consequence: the Impact of the New Radical Right on the Political Process in France and Germany / German Politics and Society, 1998. – pp. 1-23. [Electronic resource] – Mode of access: <https://www.berghahnjournals.com/abstract/journals/gps/16/3/gps160302.xml> - (viewed on 9 May, 2018) – Title from the screen.

авторитарні режими. Така конфігурація забезпечує родючий ґрунт для розвитку праворадикальних партій та рухів.¹³⁵

Усі змінні разом можна окреслити терміном «структура політичних можливостей».¹³⁶ Відповідно, розширення/звуження структури політичних можливостей залежить від цілого ряду причин, починаючи від загальноекономічних та соціальних трансформацій і завершуючи конфліктами всередині партій.¹³⁷

Варто зазначити, що вже сама партійна структура обмежує доступ нових та невеликих партій до влади. Фактично, до недавнього часу, в Німеччині діяла система «2+1», яка характеризується діяльністю 2 великих партій (ХДС/ХСС та СДПН) та 1 малої (Вільні демократи), яка необхідна великій партії для утворення правлячої коаліції. Зараз же система починає трансформуватися у багатопартійну, в якій однак і досі мають вплив великі партії. Проте коаліція вже не може існувати за участі лише 2 партій: тепер необхідна більша кількість політичних акторів.

Ситуація ще більше ускладнюється, якщо враховувати націонал-соціалістичне минуле та діяльність колишнього канцлера Німеччини Адольфа Гітлера. Автоматично всі партії, які мають стосунок до праворадикальної, фашистської, націоналістичної ідеології зазнають стигматизації вже діючих партій та медіа. Це значно знижує ймовірність будь-якої праворадикальної партії здобути хоча б мінімальну електоральну підтримку, не кажучи вже про місця в парламенті. Наприклад, під час останнього електорального успіху НДПН у 2004 році (9.2% голосів у

¹³⁵ Minkenberg M. German Unification and the Continuity of Discontinuities: Cultural Change and the Far Right in East and West / German Politics, 1994. – pp. 169-192. [Electronic resource] – Mode of access:

<https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/09644009408404359> - (viewed on 9 May, 2018) – Title from the screen.

¹³⁶ Eisinger P. The Conditions of Protest Behavior in American Cities / American Journal of Political Science, 1973. – Vol. 67. – p. 1-3. [Electronic resource] - Mode of access: <http://irp.wisc.edu/publications/dps/pdfs/dp10872.pdf> - (viewed on 17 March, 2018) – Title from the screen.

¹³⁷ Arzheimer K., Carter E. Political Opportunity Structures and Right-Wing Extremist Party Success / European Journal of Political Research, 2006. – Vol.45. – p. 423. [Electronic resource] - Mode of access: https://www.tcd.ie/Political_Science/undergraduate/module-outlines/ss/political-parties/PolP/ArzheimerCarterEJPR06.pdf - (viewed on 18 March, 2018) – Title from the screen.

Саксонії) та проведення інтерв'ю на телебаченні, всі інші політичні партії покинули студію в знак протесту.¹³⁸

Зміни в німецькій партійній системі впливають на розширення-звуження структури політичних можливостей та, відповідно, на флуктуації у рівні підтримки праворадикальних партій. Збільшення парламентської коаліції, об'єднання ХДС/ХСС та Соціал-демократичної партії Німеччини (СДПН), конвергенція лівих та правих політичних сил, лібералізація ХДС/ХСС та переслідування політики «третього шляху» СДПН є характерними рисами змін німецької партійної системи.

Ціла низка подій чи радше проблемних ситуацій, що склалися у Європі, сприяють створенню та успіху нових політичних сил. До таких проблемних ситуацій варто віднести кризу Єврозони (фінансова криза або ж Європейська боргова криза)¹³⁹, кризу біженців або ж міграційну кризу, поширення екстремістських ідей ісламізму. Окрім цього, загальні процеси глобалізації, соціальної аномії впливають на зміну поглядів кожного індивіда. Послаблення табу на теми націонал-соціалізму та нацистської ідеології також вплинули на становлення більш сприятливого клімату для утворення та функціонування нових праворадикальних сил.¹⁴⁰

Дві великі центристські партії (ХДС/ХСС та Соціал-демократична партія Німеччини) разом з Вільними демократами обмежують доступ до влади іншим політичним силам, в тому числі й праворадикальним. Та навіть при такому розкладі партійну систему «2+1» можна вважати цілком демократичною та плюралістичною з більшою конкуренцією в центрі та відсутністю антисистемної опозиції по бокам. Як зазначає А. Сарторі,

¹³⁸ Berbuir N., Lewandowsky M., and Siri J. The AfD and its Sympathisers: Finally a Right-Wing Populist Movement in Germany? / German Politics, 2015. – pp. 154-178. P. 160. - [Electronic resource] - Mode of access: https://s3.amazonaws.com/academia.edu.documents/39965973/Siri_LewandowskyBerbuir_2014.pdf?AWSAccessKeyId=AKIAIWOWYYGZ2Y53UL3A&Expires=1526144586&Signature=Y1SWXey5jB2HvZGzRH7JhG%2FSBnQ%3D&response-content-disposition=inline%3B%20filename%3DThe_AfD_and_their_Sympathizers_Finally_a.pdf - (viewed on 1 May, 2018) – Title from the screen.

¹³⁹ Lenz R. Crisis in the Eurozone / Friedrich-Ebert-Stiftung, 2011. – pp. 1-4. [Electronic resource] – Mode of access: <http://library.fes.de/pdf-files/ida/ipa/08169.pdf> - (viewed on 20 May, 2018) – Title from the screen.

¹⁴⁰ Selk V., and Sonnicksen J. Between Opportunism and Limitation: the Resurgence of Populism and the Right-Wing Populist «Alternative for Germany»(AfD), 2017. – pp. 73-93. [Electronic resource] – Mode of access: http://desenvolvimentoemdebate.ie.ufrj.br/pdf/dd_v_5_1_VEITH_E_JARED.pdf - (viewed on 12 March, 2018) – Title from the screen.

німецьку партійну систему можна класифікувати як поляризовану плюралістичну.¹⁴¹ У даному випадку партійна система сприяє поміркованим, а не радикальним політичним силам.¹⁴²

Інституційні особливості німецької виборчої системи функціонують таким чином, щоб унеможливити доступ радикальних партій до влади. Зокрема, 5%-ий прохідний бар'єр на виборах до ландтагів чи Бундестагу. Праворадикальним партіям зазвичай не вдається подолати це обмеження. У додаток до цього, Федеральний конституційний суд Німеччини у 2017 році змінив 21 статтю Основного Закону, яка стосується фінансування політичних партій. Справа в тому, що політичні партії Німеччини користуються значним фінансуванням з боку держави, але лише за однієї умови: якщо вони не загрожують/порушують встановлений демократичний лад.¹⁴³ Оскільки праворадикальні партії часто сприймаються правлячими політичними партіями та й суспільством в цілому як загроза демократичним цінностям, то тепер, завдяки цій зміні, будь-яка праворадикальна партія може бути позбавлена державного фінансування. Таку ініціативу можна трактувати як один з інструментів протидії політичній партії «Альтернатива для Німеччини», яка у 2017 році здобула 12.6% голосів виборців на виборах до Бундестагу. Таким чином, обмеження у фінансуванні партій також сприяє формуванню поміркованих політичних сил та їх відмежування від радикальних та екстремістських членів/прихильників.

Важливо зазначити, що після Другої світової війни була заборонена не тільки Націонал-соціалістична робітничка партія, а ще й Комуністична

¹⁴¹ Sartori, G. Parties and Party Systems / Cambridge, Cambridge University Press, 1976. – p.63. [Electronic resource] - Mode of access: https://books.google.com.ua/books?hl=ru&lr=&id=ywr0CcGDNHwC&oi=fnd&pg=PR8&dq=Sartori,+G.+Parties+and+Party+Systems&ots=xSe8lSgug-&sig=gu1pHCOSH9Aoem0SSjGjiuIBCiM&redir_esc=y#v=onepage&q=Sartori%2C%20G.%20Parties%20and%20Party%20Systems&f=false - (viewed on 21 March, 2018) – Title from the screen.

¹⁴² Wolinetz S. B. Party Systems and Party System Types / In Handbook of Party Politics, edited by Richard S. Katz and William J. Crotty / London: Sage, 2006. [Electronic resource] - Mode of access: https://books.google.com.ua/books?hl=uk&lr=&id=qRo5MLPzpDwC&oi=fnd&pg=PA51&dq=Wolinetz,+Stephen+B.+2006.+%E2%80%9CParty+Systems+and+Party+System+Types.%E2%80%9D+&ots=uXAkte2uju&sig=T-y93iD0qJN9u1hq6u03kWcopFE&redir_esc=y#v=onepage&q=Wolinetz%2C%20Stephen%20B.%202006.%20%E2%80%9CParty%20Systems%20and%20Party%20System%20Types.%E2%80%9D&f=false - (viewed on 21 March, 2018) – Title from the screen.

¹⁴³ Basic Law for the Federal Republic of Germany. [Electronic resource] – Mode of access: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_gg/englisch_gg.html#p0026 - (viewed on 9 May, 2018) – Title from the screen.

партія.¹⁴⁴ Це у свою чергу створило своєрідну демаркацію та маргіналізувало як крайні праві, так і крайні ліві політичні сили.¹⁴⁵ Крайні ліві політичні партії Німеччини, так як і праворадикальні партії, теж користуються мінімальною виборчою підтримкою та жодного разу не входили до Бундестагу, в той час як у національних парламентах Європи вони знаходяться серед числа парламентарів.¹⁴⁶

Необхідно також взяти до уваги такий фактор як суспільний резонанс – у даному випадку, реакція державних органів влади, громадськості, інших соціальних акторів в цілому на політичну поведінку праворадикальних партій. Відповідно, соціальними акторами, які об'єдналися у протидії німецьким праворадикальним партіям є політичні партії, засоби масової інформації та громадянське суспільство. Спільними зусиллями вони намагаються маргіналізувати, делегітимізувати та стигматизувати німецькі праворадикальні партії, особливо після виборчого успіху партії Республіканців на виборах у 1989 році.¹⁴⁷

Політичні партії схильні утворювати небажані Великі коаліції, тільки б у їх складі не було праворадикалів. Така ситуація складалася у 1992 та 1996 роках, два терміни підряд, в Баден-Вюртемберзі, коли ХДС вирішила доцільнішим утворити Велику коаліцію з СДПН, ніж залишатися урядом меншості та співпрацювати з праворадикальними партіями. Таким чином, правлячі партії понесли політичні збитки, але не вступили у конструктивний діалог з праворадикальними партіями. Окрім цього, між партіями існує неофіційна домовленість проведення політики маргіналізації (німецькою

¹⁴⁴ D'Ottavio G., Saalfeld T. Germany After the 2013 Elections: Breaking the Mould of Post-unification Politics? / Routledge, 2016. [Electronic resource] – Mode of access:

https://books.google.com.ua/books?hl=uk&lr=&id=7gyrCwAAQBAJ&oi=fnd&pg=PA181&dq=alternative+for+germany+party&ots=6ZXJMe1XW6&sig=Ti6pgpTzu1dTLtwgA_CcoEZYQM&redir_esc=y#v=onepage&q=alternative%20for%20germany%20party&f=false - (viewed on 29 April, 2018) – Title from the screen.

¹⁴⁵ Smith G. West Germany and the Politics of Centrality / Government and Opposition, 1976. – pp. 387-407. [Electronic resource] – Mode of access: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/j.1477-7053.1976.tb00013.x> - (viewed on 29 April, 2018) – Title from the screen.

¹⁴⁶ Patton, D. F. The Alternative for Germany's Radicalization in Historical-Comparative Perspective / Government and International Relations Faculty Publications, 2017. [Electronic resource] – Mode of access: <https://digitalcommons.conncoll.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=https://scholar.google.com.ua/&httpsredir=1&article=1008&context=govfacpub> - (viewed on 5 April, 2018) – Title from the screen.

¹⁴⁷ Minkenberg M. German Unification and the Continuity of Discontinuities: Cultural Change and the Far Right in East and West / German Politics, 1994. – pp. 169-192. [Electronic resource] – Mode of access: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/09644009408404359> - (viewed on 9 May, 2018) – Title from the screen.

Ausgrenzung) та ізоляції праворадикальних партій. Політична маргіналізація означала, що партія не мала жодних шансів брати участь у прийнятті законів, а також при формуванні коаліцій. Через це праворадикальні партії виявилися неефективними та почали переслідуватися, що і утворило імідж некомпетентності, чому сприяла також ціла медіа кампанія проти діяльності праворадикальних партій. Оскільки ЗМІ також впливають на формування громадської думки, то не дивним є те, що праворадикальні партії часто змушені використовувати чорний хід, щоб уникнути провокацій та демонстрацій. Поєднання реакції німецьких політичних партій, ЗМІ та громадянського суспільства стало причинами політичного та електорального краху праворадикальних партій.¹⁴⁸

Іншим інструментом, який впливає на розширення/звуження структури політичних можливостей є репресії з боку держави. Заборони діяльності праворадикальних партій та визнання їх неконституційними розпочалися з розпуску та заборони діяльності Націонал-соціалістичної робітничої партії в жовтні 1945 року.¹⁴⁹ У 1983 році Міністерством внутрішніх справ Німеччини було заборонено Фронт дії націонал-соціалістів/Національні активісти (ANS / NA), до якого входило близько 270 членів.¹⁵⁰ Протягом першої половини 1990-х років було заборонено ще 11 неонацистських угруповань через цілу хвилю насилля, вбивств на підґрунті расизму, підпалів, бомбувань та погромів, спрямованих проти біженців та мігрантів (події у Хоєрсверді,

¹⁴⁸ Minkenberg M. German Unification and the Continuity of Discontinuities: Cultural Change and the Far Right in East and West / German Politics, 1994. – pp. 169-192. [Electronic resource] – Mode of access:

<https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/09644009408404359> - (viewed on 9 May, 2018) – Title from the screen.

¹⁴⁹ Botsch G., Kopke C., Virchow F. Banning Extreme Right-Wing Associations in the Federal Republic of Germany / Right-Wing Extremism in Europe. Country Analyses, Counter-Strategies and Labor-Market Oriented Exit Strategies, 2013. – pp. 35-75. [Electronic resource] – Mode of access: <http://library.fes.de/pdf-files/dialog/10031.pdf> - (viewed on 12 May, 2018) – Title from the screen.

¹⁵⁰ Minkenberg M. Repression and Reaction: Militant Democracy and the Radical Right in Germany and France / Patterns of Prejudice, 2006. – pp.25-44. [Electronic resource] – Mode of access:

<https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/00313220500482662> - (viewed on 9 May, 2018) – Title from the screen.

Ростоку та Мьоллі).¹⁵¹ Серед заборонених партій були Німецька альтернатива, Національний список та Вільна робітничка партія.¹⁵²

В цілому склався цілий репертуар протидії німецьким праворадикальним партіям, до якого ввійшли:

- Партійна заборона на рівні Федерального конституційного суду;
- Партійна заборона на рівні Міністерства внутрішніх справ;
- Спостереження та публічні повідомлення;
- Криміналізація пропаганди, використання антиконституційних організаційних символів та підбурювання громадськості до расової ненависті;
- Заборона публічних зборів, демонстрацій, присутність поліції на вулицях.¹⁵³

Очевидно, що використання таких важелів впливу державною владою мають два види наслідків: контрреакція або ж адаптація. Нещодавні спроби заборони Національно-демократичної партії Німеччини у 2012 та 2017 роках зазнали невдачі, оскільки Федеральний конституційний суд визнав партію такою, що не загрожує функціонуванню демократичного устрою в країні.¹⁵⁴

Отже, *німецькі праворадикальні партії* пройшли три основні етапи розвитку, починаючи із завершення Другої світової війни та заборони Націонал-соціалістичної робітничої партії і до сьогодні. На даний момент у Німеччині діють такі основні праворадикальні партії: «Альтернатива для

¹⁵¹ Botsch G., Kopke C., Virchow F. Banning Extreme Right-Wing Associations in the Federal Republic of Germany / Right-Wing Extremism in Europe. Country Analyses, Counter-Strategies and Labor-Market Oriented Exit Strategies, 2013. – pp. 35-75. [Electronic resource] – Mode of access: <http://library.fes.de/pdf-files/dialog/10031.pdf> - (viewed on 12 May, 2018) – Title from the screen.

¹⁵² Minkenberg M. Context and Consequence: the Impact of the New Radical Right on the Political Process in France and Germany / German Politics and Society, 1998. – pp. 1-23. [Electronic resource] – Mode of access: <https://www.berghahnjournals.com/abstract/journals/gps/16/3/gps160302.xml> - (viewed on 9 May, 2018) – Title from the screen.

¹⁵³ Minkenberg M. Repression and Reaction: Militant Democracy and The Radical Right in Germany and France / Patterns of Prejudice, 2006. – pp.25-44. [Electronic resource] – Mode of access: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/00313220500482662> - (viewed on 9 May, 2018) – Title from the screen.

¹⁵⁴ New York Times. German Court Rejects Effort to Ban Neo-Nazi Party. New York Times. 17.01.2017. [Electronic resource] – Mode of access: <https://www.nytimes.com/2017/01/17/world/europe/german-court-far-right.html> - (viewed on 6 May, 2018) – Title from the screen.

Німеччини» (АдН), Національно-демократична партія Німеччини (НДПН), партія Республіканців та Німецький союз (який у 2011 році припинив своє існування через об'єднання з НДПН), а також невеличкі Про-партії та Партія свободи.

Німецькі праворадикальні партії використовують такі елементи ідеології фашизму та націоналізму як антисемітизм, ксенофобія, шовінізм та ісламофобія. Основними фреймами, якими оперують праворадикальні партії Німеччини, є фрейм іноземної імміграції, ісламізму, євроскептицизму та наслідків глобалізації, які успішно резонують з поглядами громадськості. Профайл виборця становлять представники чоловічої статі, молодшого або ж літнього віку, переважно з середньою освітою та низьким або середнім рівнем доходів.

Окрім цього, розширення/звуження структури політичних можливостей впливає на рівень електоральної підтримки праворадикальних партій Німеччини. Тут варто зазначити, що з боку державної влади та правлячих партій застосовуються різноманітні методи обмеження впливу німецьких праворадикальних партій, серед яких високий прохідний бар'єр, обмеження фінансування з боку держави, конституційна заборона діяльності праворадикальних партій та інші інструменти впливу, які в сукупності становлять репертуар протидії праворадикальним партіям Німеччини.

РОЗДІЛ 3. АЛЬТЕРНАТИВА ДЛЯ НІМЕЧЧИНИ: ПРИЧИНИ ЕЛЕКТОРАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ

3.1. Історія становлення та розвитку

З початком свого існування політична партія «Альтернатива для Німеччини» (скорочено АдН) стала предметом досліджень цілої низки науковців, які намагалися визначити, у якій частині ліво-правого ідеологічного спектру знаходиться партія та чи справді вона є новою екстремістською силою в Німеччині. Перші наукові статті, написані до 2015 року, розглядали АдН як партію, сконцентровану навколо однієї проблеми (single issue party), а саме: проблеми євроскептицизму.¹⁵⁵ Дослідження також доводять, що, враховуючи програмні засади та заяви лідерів партії, помилково її класифікувати як праворадикальну та популістську; це радше партія, яка знаходиться на правому кінці ліво-правої ідеологічної шкали. Незважаючи на це, партія одразу ж після створення зазнала лейбелізації як радикальна популістська політична сила та навіть частково була стигматизована через порівняння АдН з націонал-соціалізмом.¹⁵⁶ Саме через виникнення таких наукових дискусій варто коротко описати історичний розвиток та ідеологічну переорієнтацію партії.

Історію розвитку партії можна поділити на два основних етапи: *до та після початку «міграційної кризи» в Європі.*

1. У 2012 році була створена група тиску під назвою «Виборча альтернатива 2013» («Wahlalternative 2013»). Її засновниками були колишні члени ХДС Конрад Адам (журналіст), Александер Гауланд (журналіст) та Бернд Луке (професор економіки). Вони сформували навколо себе команду

¹⁵⁵ Arzheimer K. The AfD: Finally a Successful Right-Wing Populist Eurosceptic Party for Germany? / West European Politics, 2015. – pp. 535-556. [Electronic resource] – Mode of access: <http://repository.essex.ac.uk/14030/1/afd-right-wing-populist-eurosceptic-germany.pdf> - (viewed on 2 May, 2018) – Title from the screen.

¹⁵⁶ Goerres A., Spies D. C., and Kumlin S. The Electoral Supporter Base of the Alternative for Germany: an Analysis of a Panel Study of German Voters in 2015-16, 2017. - [Electronic resource] – Mode of access: https://www.researchgate.net/profile/Dennis_Spies/publication/316609949_The_Electoral_Supporter_Base_of_the_Alternative_for_Germany/links/59079fe2aca272116d3cb170/The-Electoral-Supporter-Base-of-the-Alternative-for-Germany.pdf - (viewed on 12 May, 2018) – Title from the screen.

технократів: професори економіки, підприємці та менеджери. У своєму маніфесті група тиску вимагала виходу Німеччини із зони євро та обмеження владних повноважень ЄС щодо внутрішніх та зовнішніх справ Німеччини. Це була своєрідна відповідь на заяву Ангели Меркель у 2011 році щодо відсутності альтернативи у питанні грошової допомоги країнам-членам ЄС.¹⁵⁷

Уже в лютому 2013 року лідери «Виборчої альтернативи 2013» заснували політичну партію «Альтернатива для Німеччини» та оголосили про намір взяти участь у парламентських виборах. Партію очолили Конрад Адам, Бернд Луке та Фрауке Петрі.¹⁵⁸ За рекордно короткий термін партії вдалося створити програму, округи у всіх 16 землях та залучити більше 10 000 членів. Таким чином, партія отримала 4.7% голосів на виборах до Бундестагу, що вважається рекордним показником для праворадикальної партії. На рівні ландтагів показники електоральної підтримки були ще вищими: 9.7% у Саксонії, 10.6% у Тюрингії¹⁵⁹ та 12.2% у Бранденбурзі.¹⁶⁰

З того часу всередині партії почали виникати конфліктні ситуації щодо її подальшого політичного напрямку. Існували дві найбільші фракції: консерваторів та радикалів, які боролися за доступ до влади.¹⁶¹ Ці дві фракції найкраще представлені їх відповідними лідерами: Фрауке Петрі керувала соціально консервативним популістським крилом, а Бернд Луке керував

¹⁵⁷ Grimm R. The Rise of the German Eurosceptic Party Alternative für Deutschland, Between Ordoliberal Critique and Popular Anxiety, International Political Science Review, 2015. – pp. 264-278. Ст. 266-267 [Electronic resource] – Mode of access: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.974.2949&rep=rep1&type=pdf> - (viewed on 12 May, 2018) – Title from the screen.

¹⁵⁸ Arzheimer K. The AfD: Finally a Successful Right-Wing Populist Eurosceptic Party for Germany? / West European Politics, 2015. – pp. 535-556. [Electronic resource] – Mode of access: <http://repository.essex.ac.uk/14030/1/afd-right-wing-populist-eurosceptic-germany.pdf> - (viewed on 2 May, 2018) – Title from the screen.

¹⁵⁹ Patton, D. F. The Alternative for Germany's Radicalization in Historical-Comparative Perspective / Government and International Relations Faculty Publications, 2017. [Electronic resource] – Mode of access: <https://digitalcommons.conncoll.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=https://scholar.google.com.ua/&httpsredir=1&article=1008&context=govfacpub> - (viewed on 5 April, 2018) – Title from the screen.

¹⁶⁰ Arzheimer K. The AfD: Finally a Successful Right-Wing Populist Eurosceptic Party for Germany? / West European Politics, 2015. – pp. 535-556. [Electronic resource] – Mode of access: <http://repository.essex.ac.uk/14030/1/afd-right-wing-populist-eurosceptic-germany.pdf> - (viewed on 2 May, 2018) – Title from the screen.

¹⁶¹ Goerres A., Spies D. C., and Kumlin S. The Electoral Supporter Base of the Alternative for Germany: an Analysis of a Panel Study of German Voters in 2015-16, 2017. - [Electronic resource] – Mode of access: https://www.researchgate.net/profile/Dennis_Spies/publication/316609949_The_Electoral_Supporter_Base_of_the_Alternative_for_Germany/links/59079fe2aca272116d3cb170/The-Electoral-Supporter-Base-of-the-Alternative-for-Germany.pdf - (viewed on 12 May, 2018) – Title from the screen.

неоліберальним крилом, перш ніж покинути партію в середині 2015 року.¹⁶² Відправною точкою стала Партійна конференція взимку 2014 року, на якій мали обрати групу Європарламенту, до якої варто приєднатися членам АдН. Луке наполягав на вступі до ЄКР – група Європейських консерваторів та реформістів (European Conservatives and Reformists, ECR), інша частина партії разом з Фрауке Петрі вважали доцільнішим вступ до ЄСД – Європа свободи та демократії (Europe of Freedom and Democracy, EFD). Обидві фракції Європейського парламенту стоять на позиціях євроскептицизму, проте група Європейських консерваторів та реформістів є більш поміркованою за своїми поглядами, а Європа свободи та демократії переслідує радикальніший підхід та є прихильником ідеології націоналізму. У кінцевому підсумку, АдН отримала 7 місць у Європарламенті та вступила до фракції Європейських консерваторів та реформістів.¹⁶³

Бернд Луке як авторитарний лідер намагався поширити свій вплив на партію після виборів у 2014 році. Проте з початком «міграційної кризи» в Європі, зв'язки з антиісламським рухом ПЕГІДА (PEGIDA – Патріотичні європейці проти ісламізації на Заході) та партійна конференція в Ессені спричинили поразку Луке та ідеологічну переорієнтацію «Альтернативи для Німеччини».¹⁶⁴

2. З середини 2015 року все більше розголосу починає набувати проблема імміграції як у німецькому, так і у загальноєвропейському дискурсі. Радикальне крило партії під керівництвом Фрауке Петрі вирішило скористатися цим та посилити фрейм (рамкову інтерпретацію), доповнивши

¹⁶² Decker F. The «Alternative for Germany»: Factors behind its emergence and profile of a new right-wing populist party / German Politics and Society, 2016. – pp. 1-16. [Electronic resource] – Mode of access: <https://www.berghahnjournals.com/abstract/journals/gps/34/2/gps340201.xml?pdfVersion=true> - (viewed on 5 May, 2018) – Title from the screen.

¹⁶³ Arzheimer K. The AfD: Finally a Successful Right-Wing Populist Eurosceptic Party for Germany? / West European Politics, 2015. – pp. 535-556. [Electronic resource] – Mode of access: <http://repository.essex.ac.uk/14030/1/afd-right-wing-populist-eurosceptic-germany.pdf> - (viewed on 2 May, 2018) – Title from the screen.

¹⁶⁴ Kim S. The Populism of the Alternative for Germany (AfD): an Extended Essex School Perspective / Palgrave Communications, 2017. [Electronic resource] – Mode of access: <https://www.nature.com/articles/s41599-017-0008-1> - (viewed on 2 May, 2018) – Title from the screen.

його позицією щодо імміграції, біженців та ісламізму.¹⁶⁵ Це збільшило вплив радикальної фракції (головні члени якої Фрауке Петрі, Александер Гауланд та Бьорн Хекке були очільниками партійних округів в Саксонії, Тюрингії та Бранденбурзі, де АдН здобула значну виборчу підтримку), в результаті чого на конгресі партії в Ессені Фрауке Петрі була обрана партійним лідером.¹⁶⁶

Саме перемогу Фрауке Петрі варто вважати точкою, з якої розпочинається відлік «Альтернативи для Німеччини» як праворадикальної популістської партії.¹⁶⁷

Таким чином, відбувся розкол партії, внаслідок якого Бернд Луке у тому ж 2015 році створив політичну партію Альфа (ALFA) – «Альянс за поступ і прорив», яка з листопада 2016 року почала носити назву «Ліберально-консервативні реформатори» (LKR). Партія, як і АдН критикує політику ЄС, уряд Ангели Меркель та виступає за вихід з євро зони. Проте у своїх поглядах вони зберігають правоцентристську помірну позицію та консервативні цінності.¹⁶⁸

Незважаючи на втрату електорату з розколом партії, криза біженців, політика «відкритих дверей» Ангели Меркель та терористичні атаки на найбільші та найвпливовіші європейські столиці, організовані ІДІЛ, спричинили підвищення електоральної підтримки праворадикальної партії «Альтернатива для Німеччини».¹⁶⁹ Александер Гауланд навіть заявив, що

¹⁶⁵ Berning C. C. Alternative für Deutschland (AfD)-Germany's New Radical Right-wing Populist Party / DICE Report, 2017. – pp. 16-19. - [Electronic resource] – Mode of access: <http://www.cesifo-group.de/DocDL/dice-report-2017-4-berning-december.pdf> - (viewed on 2 May, 2018) – Title from the screen.

¹⁶⁶ Selk V., and Sonnicksen J. Between Opportunism and Limitation: the Resurgence of Populism and the Right-Wing Populist «Alternative for Germany» (AfD), 2017. – pp. 73-93. [Electronic resource] – Mode of access: http://desenvolvimentoemdebate.ie.ufrj.br/pdf/dd_v_5_1_VEITH_E_JARED.pdf - (viewed on 12 March, 2018) – Title from the screen.

¹⁶⁷ Patton, D. F. The Alternative for Germany's Radicalization in Historical-Comparative Perspective / Government and International Relations Faculty Publications, 2017. [Electronic resource] – Mode of access: <https://digitalcommons.conncoll.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=https://scholar.google.com.ua/&httpsredir=1&article=1008&context=govfacpub> - (viewed on 5 April, 2018) – Title from the screen.

¹⁶⁸ LKR (Die Liberal-Konservativen Reformer). Die Eurokritiker. [Electronic resource] – Mode of access: <https://lkr.de/> - (viewed on 5 May, 2018) – Title from the screen.

¹⁶⁹ Patton, D. F. The Alternative for Germany's Radicalization in Historical-Comparative Perspective / Government and International Relations Faculty Publications, 2017. [Electronic resource] – Mode of access: <https://digitalcommons.conncoll.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=https://scholar.google.com.ua/&httpsredir=1&article=1008&context=govfacpub> - (viewed on 5 April, 2018) – Title from the screen.

міграційна криза – це своєрідний «подарунок» для партії.¹⁷⁰ Вже з літа 2015 року показники електоральної підтримки партії виросли з 3 до 11 пунктів, а у 2016 році партія здобула 12.6% у Рейнланд-Пфальц, 14.2% у Берліні, 15.1% у Баден-Вюртемберзі, 20.1% у Меклембурзі-Західній Померанії та 24.2% у Саксонії-Анхальті.¹⁷¹ Виборчий успіх спричинив ще більшу радикалізацію, зокрема партія внесла до суспільного дискурсу тему законного обстрілу людей, які нелегально перетинають німецькі кордони.¹⁷²

Зсув партії від правого центру до більш радикальних позицій мав свої наслідки. Як мінімум, це спричинило вихід з партії її більш поміркованих членів.¹⁷³ «Альтернатива для Німеччини» намагалася відсторонитися від крайньо-екстремістських прихильників партії шляхом їх виключення зі складу АдН. Державні інституції з конституційного захисту почали навіть декілька проваджень стосовно окремих членів партії.¹⁷⁴ Після стратегічної та ідеологічної переорієнтації партії та перемоги на виборах до Бундестагу Фрауке Петрі оголосила про намір покинути лави партії. Ганс-Олаф Хенкель, колишній заступник голови АдН, зазначив, що «допоміг створити справжнього монстра».¹⁷⁵

Втім, «Альтернатива для Німеччини» стала першою праворадикальною партією в історії країни, яка пройшла до Бундестагу, здобувши на виборах восени 2017 року рекордні 12.6% голосів та ставши третьою за величиною

¹⁷⁰ Spiegel Online. AfD-Vize Gauland sieht Flüchtlingskrise als Geschenk. Spiegel Online, 12.12.2015. [Electronic resource] – Mode of access: <http://www.spiegel.de/politik/deutschland/afd-alexander-gauland-sieht-fluechtlingskrise-als-geschenk-a-1067356.html> - (viewed on 6 May, 2018) – Title from the screen.

¹⁷¹ Patton, D. F. The Alternative for Germany's Radicalization in Historical-Comparative Perspective / Government and International Relations Faculty Publications, 2017. [Electronic resource] – Mode of access: <https://digitalcommons.conncoll.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=https://scholar.google.com.ua/&httpsredir=1&article=1008&context=govfacpub> - (viewed on 5 April, 2018) – Title from the screen.

¹⁷² Spiegel Online. Berliner AfD-Chefin würde auch auf Kinder schießen lassen. Spiegel Online, 31.01.2016. [Electronic resource] – Mode of access: <http://www.spiegel.de/politik/deutschland/afd-beatrix-von-storch-schliesst-waffeneinsatz-gegen-kinder-nicht-aus-a-1074933.html> - (viewed on 6 May, 2018) – Title from the screen.

¹⁷³ Zeit Online. Alternative für Deutschland: Petry spricht von Sabotage. Zeit Online, 10.07.2015. [Electronic resource] – Mode of access: <http://www.zeit.de/politik/deutschland/2015-07/frauke-petrybernd-lucke-afd-austritte> - (viewed on 6 May, 2018) – Title from the screen.

¹⁷⁴ Zeit Online. Sachsens Verfassungsschutz beobachtet AfD-Mitglieder. Zeit Online, 17.02.2017. [Electronic resource] – Mode of access: <http://www.zeit.de/politik/deutschland/2017-02/rechtsextremismusverfassungsschutz-afd-beobachtung> - (viewed on 6 May, 2018) – Title from the screen.

¹⁷⁵ Frankfurter Allgemeine Zeitung. Henkel bezeichnet AfD als «NPD light» 11.08.2015. [Electronic resource] – Mode of access: <http://www.faz.net/aktuell/politik/inland/frueherer-vize-vorsitzenderhenkel-bezeichnet-afd-als-npd-light-13901465.html> - (viewed on 6 May, 2018) – Title from the screen.

групою в німецькому парламенті. Наприклад, в Саксонії партія здобула 27% голосів, що є навіть більшим показником, ніж у ХДС.¹⁷⁶

З початку політична партія «Альтернатива для Німеччини» була створена як реакція на кризу Єврозони та в знак протесту проти надання грошової допомоги країнам-членам ЄС. У результаті переорієнтації на хвилі міграційної кризи партія спромоглася заручитися ще більшою підтримкою та прихильністю електорату. Вона переформатувалася з партії, сконцентрованої навколо проблеми євроскептицизму, у політичну силу, яка змогла інтегрувати у свою передвиборчу програму теми антиісламізму та антиімміграції, які стали невід'ємною частиною партійної риторики. Уряд під керівництвом Ангели Меркель тепер виглядає як «політичний клас», який торгує національними інтересами задля продовження свого терміну повноважень.¹⁷⁷

Таким чином, у 2013-2014 роках партія знаходилася на правому кінці політичного спектру через підтримку цінностей націоналізму, ринкового лібералізму, євроскептицизму та позицією остраху, але не виключення, відносно іммігрантів.¹⁷⁸ Але з розколом всередині партії у 2015 році та посиленням радикальних поглядів партія вдало інтегрувала проблему біженців та незаконної імміграції, особливо з країн, в яких сповідується іслам. Разом зі зміною керівництва АдН це стало причиною ідеологічної трансформації партії у нову праворадикальну популістську політичну силу.

¹⁷⁶ Bundestag election 2017. The Federal Returning Officer. [Electronic resource] – Mode of access: <https://www.bundeswahlleiter.de/en/bundestagswahlen/2017/ergebnisse/bund-99/land-14.html> - (viewed on 29 April, 2018) – Title from the screen.

¹⁷⁷ Greven T. The Rise of Right-Wing Populism in Europe and the United States / A Comparative Perspective [La emergencia del populismo de derechas en Europa y Estados Unidos. Una perspectiva comparada]. Friedrich Ebert Foundation, Washington DC Office, 2016. - [Electronic resource] – Mode of access: http://www.fesdc.org/fileadmin/user_upload/publications/RightwingPopulism.pdf - (viewed on 28 March, 2018) – Title from the screen.

¹⁷⁸ Arzheimer K. The AfD: Finally a Successful Right-Wing Populist Eurosceptic Party for Germany? / West European Politics, 2015. – pp. 535-556. [Electronic resource] – Mode of access: <http://repository.essex.ac.uk/14030/1/afd-right-wing-populist-eurosceptic-germany.pdf> - (viewed on 2 May, 2018) – Title from the screen.

3.2. Основні елементи ідеології

Для підтвердження припущення про класифікацію політичної партії «Альтернатива для Німеччини» як праворадикальну та популістську необхідно, в першу чергу, проаналізувати передвиборчу програму.

Політична платформа АдН має назву «Маніфест для Німеччини». Вона була затверджена головами партії Фрауке Петрі та Йоргом Мютеном на Федеральному партійному конгресі у Штутгарті, який проходив з 30 квітня по 1 травня 2016 року.¹⁷⁹

Вже у преамбулі партія використовує свій популярний девіз: «Мужні стояти за Німеччину».¹⁸⁰ Члени партії позиціонують себе лібералами та консерваторами, незломними прихильниками демократії. Вони переконані, що громадяни Німеччини «мають право на справжню політичну альтернативу»,¹⁸¹ на відміну від тієї політики, яку впроваджує правлячий «політичний клас». Уже в перших рядках програми партія проводить паралель між «простим народом» та «політичною елітою» (центральна характеристика популізму), яка насправді порушує принципи справедливості та верховенства права і займається лише переслідуванням власних інтересів. У преамбулі також йдеться про підтримку людської гідності (основоположний принцип Конституції Німеччини, стаття 1¹⁸²), сімейних цінностей, християнських звичаїв та німецької мови, історичної спадщини і традицій.¹⁸³ Це свідчить про пріоритет саме національної культури, яка має бути пануючою в країні.

«Політичну еліту» партія характеризує наступним чином: «За лаштунками невелика та потужна еліта політичних партій таємно керує і несе відповідальність за помилковий розвиток минулих десятиліть. Це політичний

¹⁷⁹ Manifesto for Germany. The Political Programme of the Alternative for Germany, 2016. – p. 5. - [Electronic resource] – Mode of access: https://www.afd.de/wp-content/uploads/sites/111/2017/04/2017-04-12_afd-grundsatzprogramm-englisch_web.pdf - (viewed on 31 March, 2018) – Title from the screen.

¹⁸⁰ Ibid. p. 5.

¹⁸¹ Ibid. p. 5.

¹⁸² Basic Law for the Federal Republic of Germany. [Electronic resource] – Mode of access: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_gg/englisch_gg.html#p0026 - (viewed on 9 May, 2018) – Title from the screen.

¹⁸³ Manifesto for Germany. The Political Programme of the Alternative for Germany, 2016. – p. 5. - [Electronic resource] – Mode of access: https://www.afd.de/wp-content/uploads/sites/111/2017/04/2017-04-12_afd-grundsatzprogramm-englisch_web.pdf - (viewed on 31 March, 2018) – Title from the screen.

клас кар'єрних політиків, головним інтересом якого є збереження власної сили, статусу та матеріального благополуччя. Це політичний картель, який керує важелями державної влади...»¹⁸⁴ На противагу їй виступає «звичайний народ» - громадяни Німеччини, які повинні нарешті отримати право голосу та самі вирішувати свою долю. Таким чином, АдН пропагує такий інструмент участі у виробленні та ухваленні політичних рішень як референдум – один з основних елементів прямої демократії. Лише правильний уряд (теорія «lean government» - уряд, який виявляє та ліквідує непотрібні та неефективні політичні кроки, рішення, усуває «відходи» у своїх процесах, оптимізує загальну роботу системи¹⁸⁵) у такому випадку дієвий. «Альтернатива для Німеччини», в свою чергу, як «партія здорового глузду» (party of good common sense) визнає права німецьких громадян (the German people) визначати перебіг політичних дій.¹⁸⁶ У той же час АдН не здатна сформулювати конкретні, диференційовані інституційні пропозиції для реалізації того ж принципу прямої демократії.

Експлуатація держави політичними партіями ставить під загрозу демократичний лад Німеччини, оскільки «члени парламенту втратили свою роль справжніх представників німецького народу» (true representatives of the German people).¹⁸⁷ Це призвело до монополізації влади, корупції та розриву між «звичайними людьми» та «політичною елітою» (the people and the political class). Тільки інструменти прямої демократії зможуть вирішити цю проблему та обмежити вплив політичних партій у країні. Окрім цього, кількість парламентарів необхідно зменшити до 471, а термін їхніх повноважень до 4 легіслативних термінів.¹⁸⁸

¹⁸⁴ Manifesto for Germany. The Political Programme of the Alternative for Germany, 2016. – p. 5. - [Electronic resource] – Mode of access: https://www.afd.de/wp-content/uploads/sites/111/2017/04/2017-04-12_afd-grundsatzprogramm-englisch_web.pdf - (viewed on 31 March, 2018) – Title from the screen.

¹⁸⁵ About Lean Government. [Electronic resource] – Mode of access: <https://www.epa.gov/lean/about-lean-government> - (viewed on 31 March, 2018) – Title from the screen.

¹⁸⁶ Manifesto for Germany. The Political Programme of the Alternative for Germany, 2016. – p. 5. - [Electronic resource] – Mode of access: https://www.afd.de/wp-content/uploads/sites/111/2017/04/2017-04-12_afd-grundsatzprogramm-englisch_web.pdf - (viewed on 31 March, 2018) – Title from the screen.

¹⁸⁷ Ibid. p. 11.

¹⁸⁸ Ibid. p. 12.

Таким чином, ми прослідковуємо чіткий вияв популізму у програмі партії. З одного боку зображується «політичний клас», який зосередив всі важелі впливу у своїх руках, з іншого боку – «звичайні люди», громадяни Німеччини, які прагнуть до загального добробуту в країні. Існує ще й третя сторона – Європейський Союз, який є частиною корумпованої і віддаленої від людей «політичної еліти». За переконанням АдН, ЄС (або ж «Сполучені Штати Європи») став недемократичним об'єктом влади та фактично монополізував владні повноваження, оскільки де-факто виступає централізованою федеративною державою. «Альтернатива для Німеччини», в свою чергу, прагне захистити національний суверенітет європейських держав-націй та економічну незалежність кожної з країн-членів ЄС. Європейський Союз повинен знову повернутися до форми виключно економічного об'єднання. Якщо ж відповідна реформа не буде реалізована, Німеччина буде вимушена вийти з ЄС або ж навіть домагатися його ліквідації демократичним шляхом.¹⁸⁹

Окрім критики ЄС як об'єднання в цілому, АдН критикує також «євро проект», який став невдалим. Німеччина повинна відмовитися від євро та повернутися до традиційної німецької марки як національної валюти. Це тягне за собою також ануляцію будь-яких зобов'язань щодо економічної допомоги країнам-членам ЄС.¹⁹⁰

У сфері національної безпеки та справедливості «Альтернатива для Німеччини» пропагує дотримання принципу верховенства права та конституційної держави. Забезпечення суспільної безпеки повинно стати першочерговим завданням політики. Для цього необхідно легалізувати придбання та володіння зброєю, а також укріплювати національні кордони Німеччини («за необхідності, встановити захисні огорожі»¹⁹¹), оскільки захист зовнішніх кордонів ЄС виявився «неадекватним». Порушниками

¹⁸⁹ Manifesto for Germany. The Political Programme of the Alternative for Germany, 2016. – p. 15. - [Electronic resource] – Mode of access: https://www.afd.de/wp-content/uploads/sites/111/2017/04/2017-04-12_afd-grundsatzprogramm-englisch_web.pdf - (viewed on 31 March, 2018) – Title from the screen.

¹⁹⁰ Ibid. p. 17-19.

¹⁹¹ Ibid. p. 23-26.

національної безпеки в країні вважаються іммігранти та біженці (Дод. 1), для покарання яких необхідно використовувати примусову репатріацію, депортацію, позбавлення громадянства (відновлення принципу *jus sanguinis* («право крові»), який діяв до 2000 року).¹⁹²

У сфері зовнішньої безпеки Німеччина залежить від підтримки ЄС та США, саме тому потрібно відновити місце Німеччини як одного з центральних гравців на політичній арені. З цією метою необхідно реформувати Організацію Об'єднаних Націй, відновити обороноздатність Німеччини, вивести війська союзників та ядерну зброю з території держави, покращити стосунки з Росією («Відносини з Росією мають першорядне значення, оскільки європейська безпека не може бути досягнута без участі Росії»¹⁹³) та відновити обов'язкову військову службу («Національна оборона є спільною національною відповідальністю. Тому національний захист є обов'язком кожного громадянина»¹⁹⁴).

У сфері сімейної політики «життєво важливою проблемою» (*vital concern*) АдН є захист усталених культурних та регіональних цінностей, а також підтримка традиційної сім'ї (мама, тато і діти) як керівний принцип політичної платформи партії. Гендерна інтеграція, індивідуалізація, фемінізм сприяють підриву сім'ї у її традиційному розумінні. Підтримка батьків та дітей стає центральною політикою на противагу дій уряду щодо залучення іммігрантів в країну для покращення загальної демографічної ситуації. Дана політика уряду вважається загрозливою, оскільки мігранти захоплюють ринок праці, створюють паралельні спільноти; вони не схильні до асиміляції, характеризуються низьким рівнем освіти та вищим рівнем народжуваності. Вони підривають (*erode*) «соціальну солідарність, взаємну довіру та громадську безпеку, які є елементами стабільної комунікації».¹⁹⁵ Єдиний шлях врятувати негативний демографічний тренд – досягти високого рівня

¹⁹² Manifesto for Germany. The Political Programme of the Alternative for Germany, 2016. – p. 26. - [Electronic resource] – Mode of access: https://www.afd.de/wp-content/uploads/sites/111/2017/04/2017-04-12_afd-grundsatzprogramm-englisch_web.pdf - (viewed on 31 March, 2018) – Title from the screen.

¹⁹³ Ibid. p. 30.

¹⁹⁴ Ibid. p. 31.

¹⁹⁵ Ibid. p. 41.

народжуваності шляхом підтримки різних соціальних програм, в тому числі заборonoю абортів.¹⁹⁶

Зв'язок між освітою, культурою та ідентичністю – центральний для розвитку громадянського суспільства. Першочерговим завданням АдН є розвиток та збереження німецької мови, культури і традицій та визнання німецької культури пріоритетною над мультикультурною Німеччиною. А мова («фокальна точка ідентичності»¹⁹⁷) повинна розвиватися без штучних елементів інтернаціоналізації та гендерної рівності. Гендерні дослідження, несправедливі гендерні квоти та рання сексуальність мають бути категорично заборонені. Важливим є повернення в дискурс культурної пам'яті часів націонал-соціалізму, оскільки це також є ідентифікуючим (identity-establishing) аспектом німецької історії.¹⁹⁸

Іслам вважається «спрямованим проти нашого ліберально-демократичного конституційного ладу, наших законів та християнських і гуманістичних основ нашої культури».¹⁹⁹ Іслам не є частиною Німеччини (Дод. 3), а фінансування ісламських мечетей повинно бути терміново припинене, оскільки загрожує радикалізацією суспільства та поширенню доктрин, які підривають Основний Закон Німеччини. До того ж, мусульманам забороняється закривати тіло в місцях громадського скупчення.²⁰⁰

Німеччина не може більше продовжувати політику «відритих дверей», розпочату канцлером Ангелою Меркель. Поняття «біженця» не повинно стосуватися всіх осіб, які перетинають європейські кордони, оскільки здебільшого вони – нелегальні мігранти. З цієї причини АдН виступає за повне закриття зовнішніх кордонів. А центри притулку повинні бути створені в безпечних регіонах тих країн, звідки відбувається міграція.²⁰¹ При цьому,

¹⁹⁶ Manifesto for Germany. The Political Programme of the Alternative for Germany, 2016. – p. 39-43. - [Electronic resource] – Mode of access: https://www.afd.de/wp-content/uploads/sites/111/2017/04/2017-04-12_afd-grundsatzprogramm-englisch_web.pdf - (viewed on 31 March, 2018) – Title from the screen.

¹⁹⁷ Ibid. p. 46.

¹⁹⁸ Ibid. p. 45-47.

¹⁹⁹ Ibid. p. 47.

²⁰⁰ Ibid. p. 47-49.

²⁰¹ Ibid. p. 57-64.

варто зазначити, що Німеччина – єдина країна в світі, в Конституції якої закріплено право на отримання притулку (стаття 16 Основного Закону).²⁰²

ЄС також виступає об'єктом критики: саме через політику відкритих кордонів та право на свободу пересування відбувається значна міграція з бідних країн ЄС до найбагатших з метою отримання соціальної допомоги (Дод. 2). Інтереси Німеччини визнаються пріоритетними. Іммігрантів можна приймати лише у тому випадку, коли це висококваліфіковані спеціалісти, які володіють німецькою мовою та схильні до адаптації. При цьому необхідно також скоротити «витік мізків» закордон.²⁰³

Ідеологія АдН також інтегрує в себе принципи ордолібералізму, християнського консерватизму, статизму та націоналізму, які загалом притаманні ФРН.²⁰⁴ Витоки ордолібералізму спостерігаємо в позиції щодо економічної політики: вільний конкурентний ринок без значного втручання держави, а тим більше ЄС. Партія також притримується лібералізму у його класичному розумінні за Дж. Локком: обов'язкове дотримання принципу верховенства права та поділу влади.²⁰⁵ Християнський консерватизм прослідковується у соціально-культурній політиці партії: традиційна роль сім'ї та шлюбу, відкидання фемінізму, гомосексуальності та гендерної освіти; іслам як релігія та спосіб життя вважається несумісним з християнськими цінностями Німеччини. Статизм проявляється у першочерговому завданні забезпечення національної безпеки та порядку, захисту державних кордонів. Державний інтерес у такому випадку визнається вищим від інтересів громадян. Націоналізм полягає у збереженні національної гомогенної спільноти, підтриманні традиційних національних

²⁰² Basic Law for the Federal Republic of Germany. [Electronic resource] – Mode of access: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_gg/englisch_gg.html#p0026 - (viewed on 9 May, 2018) – Title from the screen.

²⁰³ Manifesto for Germany. The Political Programme of the Alternative for Germany, 2016. – p. 60-64. - [Electronic resource] – Mode of access: https://www.afd.de/wp-content/uploads/sites/111/2017/04/2017-04-12_afd-grundsatzprogramm-englisch_web.pdf - (viewed on 31 March, 2018) – Title from the screen.

²⁰⁴ Selk V., and Sonnicksen J. Between Opportunism and Limitation: the Resurgence of Populism and the Right-Wing Populist «Alternative for Germany» (AfD), 2017. – pp. 73-93. [Electronic resource] – Mode of access: http://desenvolvimentoemdebate.ie.ufrj.br/pdf/dd_v_5_1_VEITH_E_JARED.pdf - (viewed on 12 March, 2018) – Title from the screen.

²⁰⁵ Locke J. Two Treaties of Government / John Locke; edited by W. S. Carpenter/ London: Dent: Rutland, Vt: Tuttle, c1924, 1992. – 242 p.

та культурних зв'язків без втручання в цю спільноту чужинців, які загрожують її сталому розвитку.

В цілому ідеологічна позиція партії відповідає правому радикалізму, який можна охарактеризувати як зусилля соціальних акторів, спрямовані на протидію істотним соціальним змінам,²⁰⁶ у даному випадку, на протидію збільшенню кількості нелегальних мігрантів та біженців у Німеччині. Щодо інших складових елементів ідеології праворадикальних партій, які включають націоналізм, расизм, ксенофобію, антидемократичність та сильну державу,²⁰⁷ лише антидемократичність не є частиною риторики «Альтернативи для Німеччини», оскільки партія віддана демократичним цінностям та референдуму як елементу прямої демократії.

Партія також поєднує три базові елементи ідеології, за К. Мудде.²⁰⁸ Нативізм полягає у прагненні збереження гомогенної німецької спільноти. Авторитаризм проявляється у необхідності підтримання внутрішньої та зовнішньої безпеки, закритті кордонів та посиленні діяльності органів контролю. Популізм прослідковується у політичному дискурсі, який веде партія, захищаючи інтереси «звичайних людей» від посягань «політичної еліти» як всередині Німеччини, так і еліти Брюсселю.

У той же час не можна ідентифікувати партію як правоекстремістську, оскільки вона не суперечить основним демократичним принципам. Навпаки, у політичній програмі прослідковується підтримка демократичних цінностей, національного суверенітету та відданість принципам та інструментам прямої демократії, зокрема таких як референдум. Партія також не виражає зацікавленість у демонтажі сучасної політичної системи Німеччини. Все, що потрібно зробити, - замінити старі партії та корумповану політичну еліту

²⁰⁶ Beichelt T., Minkenberg M. Explaining the Radical Right in Transition: Theories of Right-Wing Radicalism and Opportunity Structures in Post-Socialist Europe / F.I.T. Discussion Paper, 2001. - No. 3/02. - p. 3. [Electronic resource] - Mode of access: https://www.europa-uni.de/de/forschung/institut/institut_fit/publikationen/discussion_papers/2002/03-02-Beichelt_Minkenberg.pdf - (viewed on 23 March, 2018) – Title from the screen.

²⁰⁷ Mudde C. Right- Wing Extremism Analyzed / European Journal of Political Research, 1995. – Vol. 27. - No. 2. – p. 206. [Electronic resource] - Mode of access: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.979.883&rep=rep1&type=pdf> - (viewed on 21 March, 2018) – Title from the screen.

²⁰⁸ Mudde, C. The Populist Radical Right in Europe / Cambridge: Cambridge University Press, 2007. [Electronic resource] - Mode of access: <http://ua.bookzz.org/book/965654/343d99> - (viewed on 17 March, 2018) – Title from the screen.

новими лідерами, які дійсно піклуватимуться про народ, а не про доступ до політичної влади. Про належність партії до радикальної, а не екстремістської політичної сили свідчить також її участь у виборах та прагнення ввійти до парламенту, створивши власну коаліцію більшості. Екстремістські політичні партії зазвичай обирають позапарламентський вимір політики, через що ризикують бути забороненими Федеральним конституційним судом.

У загальному, ідеологію політичної партії «Альтернативи для Німеччини» можна охарактеризувати як етнічний націоналізм з елементами культурного фундаменталізму та ксенофобії.

3.3. Політичні фрейми та портрет виборця

Намагаючись уникнути стигматизації, партія «Альтернатива для Німеччини» вирішила відійти від традиційного іміджу праворадикальних партій. Зазвичай члени таких партій відзначаються підвищеною емоційністю, відсутністю етикету та ділового стилю. АдН успішно імплементували всі ці риси у свій новий імідж. Членами партії є достатньо репрезентабельні чоловіки та жінки, здебільшого це професори економіки, підприємці, бізнесмени, колишні державні службовці, тобто сукупність гарно освічених технократів.²⁰⁹ Завдяки цьому партія та її політична програма сприймається громадськістю більш серйозно. Такий імідж викликає довіру у виборців.

У своїй риториці члени АдН теж намагаються уникати самоідентифікації як праворадикали та популісти. Навпаки, партія зосереджує увагу на тому, що вона єдина є «партією здорового глузду».²¹⁰ З іншого боку, самоназва як «народна партія» або ж «партія для народу» (Volkspartei: Volk з нім. – народ, partei - партія) натякає на двояке розуміння. Така назва може використовуватися з метою підкреслення ідеології етнічного націоналізму,

²⁰⁹ D'Ottavio G., Saalfeld T. Germany After the 2013 Elections: Breaking the Mould of Post-unification Politics? / Routledge, 2016. [Electronic resource] – Mode of access:

https://books.google.com.ua/books?hl=uk&lr=&id=7gyrCwAAQBAJ&oi=fnd&pg=PA181&dq=alternative+for+germany+party&ots=6ZXJMe1XW6&sig=Ti6pgpTzu1dTLtwgA_CcoEZyQM&redir_esc=y#v=onepage&q=alternative%20for%20germany%20party&f=false - (viewed on 29 April, 2018) – Title from the screen.

²¹⁰ Manifesto for Germany. The Political Programme of the Alternative for Germany, 2016. – p. 9. - [Electronic resource] – Mode of access: https://www.afd.de/wp-content/uploads/sites/111/2017/04/2017-04-12_afd-grundsatzprogramm-englisch_web.pdf - (viewed on 31 March, 2018) – Title from the screen.

особливістю якого є ототожнення понять «народу» та «етносу». Або ж ця назва має популістський сенс: партія представляє інтереси «звичайного народу» перед «корумпованою елітою».²¹¹

З результатів виборів можна зробити висновок, що в Східній Німеччині є більше прихильників партії «Альтернатива для Німеччини», ніж в її Західній частині. Причиною може бути те, що Східна та Західна Німеччина об'єдналися лише у 1989 році, що спричинило своєрідну кризу ідентичності східних німців та їхню переорієнтацію. До того ж, населення Західної Німеччини відчуває більшу відповідальність за злочини націонал-соціалістів під егідою Адольфа Гітлера. Саме тому рівень підтримки праворадикальних партій у цьому регіоні зазвичай нижчий, ніж у Східному регіоні. Александер Гауланд, теперішній голова АдН, також пояснює більшу електоральну підтримку на Сході країни не через те, що східні німці більш ворожі до іммігрантів чи ісламської культури, а тому, що «вони менш стійкі проти наслідків імміграції».²¹²

Базуючись на політичній платформі АдН, варто виокремити п'ять основних фреймів, які партія використовує для здобуття електоральної підтримки:

- *Критика Європейського Союзу.*

Цей фрейм є першим, який партія створила та внесла до політичного дискурсу. Дана позиція стосується насамперед економічної політики ЄС, а саме євро-рятувального пакету для країн-членів ЄС, які страждають від економічної кризи. Йдеться, в першу чергу, про Грецію і її державний борг. АдН виступає проти такої політики, оскільки це значний тягар для економічно-розвинутих країн ЄС. Окрім цього, «Альтернатива для

²¹¹ Havertz R. AfD, the Political Arm of the Intellectual New Right in Germany? 2017. – pp. 89-125. [Electronic resource] – Mode of access: https://www.researchgate.net/profile/Ralf_Havertz/publication/322049637_AfD_the_political_arm_of_the_intellectual_New_Right_in_Germany/links/5a40ab4d0f7e9ba8689e0df0/AfD-the-political-arm-of-the-intellectual-New-Right-in-Germany.pdf - (viewed on 29 April, 2018) – Title from the screen.

²¹² Цит. за: Havertz R. AfD, the Political Arm of the Intellectual New Right in Germany? 2017. – pp. 89-125. [Electronic resource] – Mode of access: https://www.researchgate.net/profile/Ralf_Havertz/publication/322049637_AfD_the_political_arm_of_the_intellectual_New_Right_in_Germany/links/5a40ab4d0f7e9ba8689e0df0/AfD-the-political-arm-of-the-intellectual-New-Right-in-Germany.pdf - (viewed on 29 April, 2018) – Title from the screen.

Німеччини» прагне замінити євро на німецьку марку як традиційну національну валюту Німеччини.

ЄС зазнає критики як суб'єкт політичної влади. Це стосується, насамперед, Брюсселя як збірного терміну для позначення «політичної еліти» і бюрократії Європейського Союзу та її відчуження від «звичайних людей», громадян ЄС.

АдН також підкреслює необхідність зменшення владних повноважень ЄС та підтримує принцип субсидіарності: країни-члени ЄС повинні сповна користуватися та оберігати національний суверенітет. Окрім цього, держави нації мають докласти всіх зусиль для запобігання перетворення ЄС у наднаціональну централізовану федерацію, так звані Сполучені Штати Європи.

- *Традиційні сімейні цінності.*

«Альтернатива для Німеччини» намагається підкреслити важливість традиційної гетерогенної сім'ї, яка складається з чоловіка, жінки та дітей, які, в свою чергу, виконують традиційні соціальні ролі. Наприклад, основне завдання жінки – це народження дітей та хатні справи, чоловік повинен працювати та забезпечувати стабільний дохід. Право на усиновлення дітей гомогенними парами визнається недопустимим. Аборт визнається вбивством та загрозою для існування сім'ї як центральної комірки суспільства.

- *Іноземна імміграція.*

Фрейм іноземної імміграції є одним з традиційних фреймів праворадикальних партій. АдН інтерпретує іммігрантів як загрозу для гомогенного німецького суспільства. Особливу увагу викликають нелегальні іммігранти, які претендують на робочі місця, соціальне забезпечення та ухиляються від сплати податків. Біженці, на хвилі масової міграції з країн Близького Сходу та так званого «Третього світу», теж не є бажаними серед німецьких громадян. Для отримання прав біженці повинні повністю асимілюватися та інтегруватися у німецьке суспільство з його правилами, звичаями та культурою. Відповідно, право на громадянство за принципом *jus*

sanguinis («право крові») повинно бути відновлене на противагу діючому jus soli («право ґрунту»).

Окремо варто звернути увагу на політику «відчинених дверей», проголошену канцлером Німеччини Ангелою Меркель.²¹³ Вона стверджує, що Дублінські угоди²¹⁴ не діють і тому Німеччина повинна допомогти таким країнам, як Італія, Іспанія, Португалія та Угорщина, які розташовані на кордонах ЄС та є у переважній більшості випадків країнами першого прихистку (first safe country). Якщо така позиція допомогла розвантажити дані країни та позбавила біженців від численної кількості формальностей, все одно політика «відчинених дверей» здобула значну критику у німецькому суспільстві через обтяження соціальної системи.

- *Ісламізм.*

Іслам вважається чужою для Німеччини релігією та стилем життя в цілому. Іслам загрожує традиційним німецьким цінностям. Саме тому забороняється фінансування та будівництва мечетей, покриття обличчя у публічних місцях та створення окремих шкіл для мусульман. Члени партії маніпулюють емоціями електорату, використовуючи статистику злочинів, які скоюють мусульмани, та факти терористичних атак, здійснених прихильниками ісламу. АдН імплементує орієнталістський підхід,²¹⁵ розділяючи суспільство на «ми» - корінні німці – та «вони» - чужинці з абсолютно іншим світобаченням. «Вони» вважаються загрозою для «нашого» розвитку та благополуччя, саме тому «вони» повинні бути виключені з нашої групи, щоб не підірвати традиційні цінності Німеччини.

- *Конвергенція правлячих партій.*

²¹³ The Federal Government. Angela Merkel on Refugee Policy. The Federal Government. 31.08.2015. [Electronic resource] – Mode of access: https://www.bundesregierung.de/Content/EN/Artikel/2015/08_en/2015-08-31-sommer-pk-der-kanzlerin_en.html - viewed on 31 March, 2018) – Title from the screen.

²¹⁴ European Union: Council of the European Union, Regulation (EU) No 604/2013 of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013 Establishing the Criteria and Mechanisms for Determining the Member State Responsible for Examining an Application for International Protection Lodged in One of the Member States by a Third-Country National or a Stateless Person (Recast), 29 June 2013, OJ L. 180/31-180/59; 29.6.2013, (EU)No 604/2013. [Electronic resource] – Mode of access: <http://www.refworld.org/docid/51d298f04.html> - viewed on 9 May, 2018) – Title from the screen.

²¹⁵ Said E. Orientalism / New York: Vintage Press, 1978.

Зі створення Великої коаліції у складі ХДС/ХСС та СПНД ліві та праві політичні сили об'єдналися, тим самим створюючи враження нехтування своїми ідеологічними переконаннями заради доступу до влади та розподілу ресурсів. Окрім цього, конвергенція спричинила також утворення ніш на ліво-правій шкалі, в результаті чого країні ліві та країні праві сили почали здобувати більшу підтримку електорату.

Даний фрейм також є одним з традиційних, оскільки праворадикальна партія, у даному випадку - «Альтернатива для Німеччини», висуваючи більш радикальні вимоги, може перетягнути на свою сторону традиційний електорат правлячих партій. АдН намагається підкреслити стійкість своєї позиції та, на відміну від ХДС/ХСС та СДПН, підтримку національних інтересів, а не власних корисливих цілей.

АдН намагається апелювати одразу і до лівого, і до правого електорату. З одного боку, вважається, що у такому разі партія охоплює весь «протестний» електорат, який не поділяє ідеологію «Альтернативи для Німеччини», але вже не хоче голосувати за ХДС/ХСС чи Соціал-демократів. З іншого боку, така позиція буде помилковою, оскільки у партії вже є «свій» електорат, який голосує «за» АдН, а не «проти» інших партій.²¹⁶

Як показують дослідження, прихильниками політичної партії «Альтернатива для Німеччини» є чоловіки (80%) віком від 25 до 35 та від 45 до 54 років. Географічно вони знаходяться у східній частині Німеччини: Північний Рейн-Вестфалія (23%), Баден-Вюртемберг (13%), Берлін і Баварія (12%). Майже половина має вищу освіту. 77% виборців відзначили, що вони зацікавлені політикою. 47% виборців мають щомісячний дохід у розмірі від 2500 до 5000 євро. 45% погодилися з твердженням, що Німеччині потрібен сильний лідер. Вони невдоволені рівнем демократії в країні та не приховують схильність до авторитаризму. Що цікаво, електорат характеризує себе як

²¹⁶ Berbuir N., Lewandowsky M., and Siri J. The AfD and its Sympathisers: Finally a Right-Wing Populist Movement in Germany? / German Politics, 2015. – pp. 154-178. P. 160. - [Electronic resource] - Mode of access: https://s3.amazonaws.com/academia.edu.documents/39965973/Siri_LewandowskyBerbuir_2014.pdf?AWSAccessKeyId=AKIAIWOWYYGZ2Y53UL3A&Expires=1526144586&Signature=Y1SWXey5jB2HvZGzRH7JhG%2FSBnQ%3D&response-content-disposition=inline%3B%20filename%3DThe_AfD_and_their_Sympathizers_Finally_a.pdf - (viewed on 1 May, 2018) – Title from the screen.

центристів на політичному спектрі (Дод. 5).²¹⁷ Таким чином, АдН і справді перетворюється на альтернативу для тих, хто розчарувався у політиці традиційних німецьких партій.

Вихід Німеччини з ЄС не підтримує половина прихильників АдН. Проте відмова від програми грошової підтримки країн-членів ЄС є значно популярнішою. Таким чином, електорат «Альтернативи для Німеччини» не влаштовує лише конкретна політика Європейського Союзу, але не ЄС як інституція в цілому. Твердження про імміграцію до країни висококваліфікованих працівників знайшло 60% підтримки, в той час як питання про отримання статусу біженця отримало три чверті негативних відповідей. Всі сто відсотків опитаних погодилися з твердженням, що іслам несумісний з цінностями громадян ФРН.²¹⁸ А більше половини прихильників АдН виступають проти усиновлення дітей гомосексуальними парами.²¹⁹

У той час як електорат АдН самоідентифікує себе як правих центристів, М. Левандовскі насправді зазначає, що прихильники «Альтернативи для Німеччини» підтримують:

- твердження про несумісність ісламу з німецькими цінностями;
- права на усиновлення повинні обмежуватися гетеросексуальними парами;

²¹⁷ Berbuir N., Lewandowsky M., and Siri J. The AfD and its Sympathisers: Finally a Right-Wing Populist Movement in Germany? / German Politics, 2015. – pp. 154-178. P. 160. - [Electronic resource] - Mode of access: https://s3.amazonaws.com/academia.edu.documents/39965973/Siri_LewandowskyBerbuir_2014.pdf?AWSAccessKeyId=AKIAIWOWYYGZ2Y53UL3A&Expires=1526144586&Signature=Y1SWXey5jB2HvZGzRH7JhG%2FSBnQ%3D&response-content-disposition=inline%3B%20filename%3DThe_AfD_and_their_Sympathizers_Finally_a.pdf - (viewed on 1 May, 2018) – Title from the screen.

²¹⁸ Цит. за: Berbuir N., Lewandowsky M., and Siri J. The AfD and its Sympathisers: Finally a Right-Wing Populist Movement in Germany? / German Politics, 2015. – pp. 154-178. P. 160. - [Electronic resource] - Mode of access: https://s3.amazonaws.com/academia.edu.documents/39965973/Siri_LewandowskyBerbuir_2014.pdf?AWSAccessKeyId=AKIAIWOWYYGZ2Y53UL3A&Expires=1526144586&Signature=Y1SWXey5jB2HvZGzRH7JhG%2FSBnQ%3D&response-content-disposition=inline%3B%20filename%3DThe_AfD_and_their_Sympathizers_Finally_a.pdf - (viewed on 1 May, 2018) – Title from the screen.

²¹⁹ Berbuir N., Lewandowsky M., and Siri J. The AfD and its Sympathisers: Finally a Right-Wing Populist Movement in Germany? / German Politics, 2015. – pp. 154-178. P. 160. - [Electronic resource] - Mode of access: https://s3.amazonaws.com/academia.edu.documents/39965973/Siri_LewandowskyBerbuir_2014.pdf?AWSAccessKeyId=AKIAIWOWYYGZ2Y53UL3A&Expires=1526144586&Signature=Y1SWXey5jB2HvZGzRH7JhG%2FSBnQ%3D&response-content-disposition=inline%3B%20filename%3DThe_AfD_and_their_Sympathizers_Finally_a.pdf - (viewed on 1 May, 2018) – Title from the screen.

- статус біженця потрібно отримати до перетину німецького кордону;
- майже половина прихильників АдН підтримує відновлення німецької мари як національної валюти;
- вихід з ЄС підтримують лише 30% виборців;
- проте велика частка погоджується з позицією АдН, що стосується євроскептицизму.²²⁰

Для створення загального портрету виборця праворадикальної партії «Альтернатива для Німеччини» було використано також інтерв'ю з професором Дональдом Абенхаймом. Він зазначає, що з початку створення АдН партійне керівництво намагалося апелювати до фрустрованих чоловіків-представників середнього класу. Це були переважно невдоволені політичними діями Великої коаліції, у складі ХДС/ХСС та СПД. Вже у самому об'єднанні правих та лівих сил вбачалася конвергенція партій з метою завоювання підтримки більшої частини населення Німеччини. Самими ж прихильниками цих партій така співпраця вбачалася як відступ від своїх традиційних позицій заради отримання доступу до влади та розподілу ресурсів. Д. Абенхайм висловлює переконання: «Профіль виборця «Альтернативи для Німеччини» змінювався з радикалізацією німецької та європейської політики. Політичний заклик поширився по всьому політичному спектру з метою апеляції до виборців як з правого, так і з лівого краю спектру».²²¹

Чоловіки та робочий клас вважаються «бажаним колом» підтримки («die erwünschten Kreise»)²²² Головним здобутком АдН, як вважає Д. Абенхайм, є пробудження німецького національного почуття та любові до батьківщини, яке виявили прихильники партії. У той же час він критикує політичну

²²⁰ Lewandowsky M. Alternative für Deutschland (AfD): A New Actor in the German Party System / Friedrich Ebert Stiftung, 2014. [Electronic resource] - Mode of access: <http://library.fes.de/pdf-files/id/ipa/10644.pdf> - (viewed on 1 May, 2018) – Title from the screen.

²²¹ Epstein R., Abenheim D. Understanding the «Alternative for Germany»: Origins, Aims, and Consequences / Denver Dialogues, 22 November 2016. [Electronic resource] - Mode of access: https://calhoun.nps.edu/bitstream/handle/10945/57115/Abenheim_Understanding_the_Alternative_for_Germany_Denver_Dialogues_2016-11-22.pdf?sequence=1 - (viewed on 29 April, 2018) – Title from the screen.

²²² Ibid.

коректність, оскільки вона діє не в повну силу: теми пацифізму та антимілітаризму досі вважаються табуйованими у німецькому суспільстві.²²³

Політичний електорат АдН дотримується більш негативних поглядів щодо іммігрантів, ніж виборці інших партій.²²⁴ Окрім цього, прихильники АдН підозрюють національні ЗМІ у таємному зв'язку з основними політичними акторами та звинувачують у неповному чи викривленому висвітленні справжньої картини світу.²²⁵

Партію також схильні підтримувати переселенці, які переїхали на територію Німеччини у 1990-х роках. Це, зокрема, найбільша частка росіян, які зараз проживають у Східній Німеччині. Саме тому АдН переклали передвиборчу програму російською мовою з метою залучення підтримки російськомовного електорату. Люди з високим рівнем доходів також схильні підтримувати АдН. Виборці, які виступають проти надання прав біженцям до отримання німецького громадянства, схильні підтримувати АдН. Ті, хто передбачає розвиток держави загального добробуту, не схильні підтримувати АдН.²²⁶ Таким чином, електорат «Альтернативи для Німеччини» не можна однозначно класифікувати як зосереджений на економічних чи культурних питаннях, партія заручилася підтримкою одразу обох груп.

Починаючи у 2013 році як партія, зосереджена на економічних проблемах Німеччини, АдН змогла подвоїти свій електорат у зв'язку з ідеологічною переорієнтацією партії та включення до порядку денного питань імміграції та

²²³ Epstein R., Abenheim D. Understanding the «Alternative for Germany»: Origins, Aims, and Consequences / Denver Dialogues, 22 November 2016. [Electronic resource] - Mode of access: https://calhoun.nps.edu/bitstream/handle/10945/57115/Abenheim_Understanding_the_Alternative_for_Germany_Denver_Dialogues_2016-11-22.pdf?sequence=1 - (viewed on 29 April, 2018) – Title from the screen.

²²⁴ Berbuir N., Lewandowsky M., and Siri J. The AfD and its Sympathisers: Finally a Right-Wing Populist Movement in Germany? / German Politics, 2015. – pp. 154-178. P. 160. - [Electronic resource] - Mode of access: https://s3.amazonaws.com/academia.edu.documents/39965973/Siri_LewandowskyBerbuir_2014.pdf?AWSAccessKeyId=AKIAIWOWYYGZ2Y53UL3A&Expires=1526144586&Signature=Y1SWXey5jB2HvZGzRH7JhG%2FSBnQ%3D&response-content-disposition=inline%3B%20filename%3DThe_AfD_and_their_Sympathizers_Finally_a.pdf - (viewed on 1 May, 2018) – Title from the screen.

²²⁵ Zeit Online. Fast jeder Zweite misstraut den Medien. Zeit Online, 22.12.2014. [Electronic resource] - Mode of access: <https://www.zeit.de/politik/deutschland/2014-12/umfrage-medien-russland-putin-kriegsgefahr> - (viewed on 6 May, 2018) – Title from the screen.

²²⁶ Goerres A., Spies D. C., and Kumlin S. The Electoral Supporter Base of the Alternative for Germany: an Analysis of a Panel Study of German Voters in 2015-16, 2017. - [Electronic resource] – Mode of access: https://www.researchgate.net/profile/Dennis_Spies/publication/316609949_The_Electoral_Supporter_Base_of_the_Alternative_for_Germany/links/59079fe2aca272116d3cb170/The-Electoral-Supporter-Base-of-the-Alternative-for-Germany.pdf - (viewed on 12 May, 2018) – Title from the screen.

ісламу, незважаючи на те, що значна частина електорату перестала підтримувати АдН після її внутрішніх суперечок та розколу. Така двоїста позиція партії може стати головною перевагою перед іншими політичними силами. Завдяки поєднанню економічних та культурних фреймів «Альтернатива для Німеччини» здобула 12.6% голосів на парламентських виборах. У подальшому ця підтримка має схильність до зростання.

Таким чином, високий рівень імміграції, політичне невдоволення рішеннями правлячої коаліції, побоювання початку економічної кризи (у зв'язку з кризою Єврозони та збільшенням кількості біженців), соціально-культурні питання (гендерна освіта, мультикультуралізм, іслам, традиційні сімейні цінності) становлять основні причини підтримки політичної партії «Альтернатива для Німеччини».

3.4. Структура політичних можливостей та політична поведінка

За класифікацією К. Арцхаймера та Е. Картера, розширення чи звуження структури політичних можливостей залежить від групи індикаторів: довготермінові, середньотермінові та короткотермінові.²²⁷

Довготерміновими індикаторами виступають вид виборчої системи та рівень децентралізації/федералізму в країні.²²⁸ У Німеччини діє змішана виборча система з 5% прохідним бар'єром, що сприяє встановленню багатопартійності. Паралельно діє партійна система «2+1», за якої існують дві великі конкурентні партії та одна менша, з якою, в залежності від відсотку підтримки, можна створити коаліцію. Останнім часом так система дає збій, оскільки в Німеччині найпопулярніші партії ХДС/ХСС та СДПН здобувають меншу виборчу підтримку та з метою збереження статусу-кво створюють так звану «Велику коаліцію». Така зміна дала можливість

²²⁷ Arzheimer K., Carter E. Political Opportunity Structures and Right-Wing Extremist Party Success / European Journal of Political Research, 2006. – Vol.45. – p. 423. [Electronic resource] - Mode of access: https://www.tcd.ie/Political_Science/undergraduate/module-outlines/ss/political-parties/PolP/ArzheimerCarterEJPR06.pdf - (viewed on 18 March, 2018) – Title from the screen.

²²⁸ Ibid.

«Альтернативі для Німеччини» здобути значну підтримку електорату на виборах у 2017 році.

Рівень децентралізації/федералізму слугує більшій підтримці праворадикальних партій на регіональному рівні. Про це свідчать успішні результати виборців для АдН у ландтагах Східної Німеччини.

Середньотерміновими індикаторами виступають ідеологічна позиція супротивника у партійній системі, рівень конвергенції основних партій, наявність/відсутність коаліцій та когерентність політичних еліт.²²⁹

Аналізуючи середньотермінові змінні у структурі політичних можливостей для АдН, можна стверджувати про об'єднання всіх індикаторів в єдине ціле. Оскільки відбувається конвергенція правлячих партій, «Альтернатива для Німеччини» користується нагодою самоідентифікувати себе як сильну опозиційну партію. У той же час, в умовах конвергенції, в Німеччині на даному етапі немає однієї сильної політичної партії, адже ХДС/ХСС та СДПН займають практично однакову позицію у всіх питаннях, розмиваючи свої ідеологічні міркування. АдН, у той же час, чітко притримується своїх ідеологічних позицій, що позитивно впливає на імідж партії. Очевидно, що саме через ці позиції, АдН не входить до правлячої коаліції. Проте за умов продовження існуючих тенденцій, у правлячих партій не буде вибору, окрім як легітимізувати діяльність «Альтернативи для Німеччини». Внутрішні суперечки, які виникають у Великій коаліції, є показником відсутності когерентності політичних еліт. За таких умов, фрейм критики правлячих партій та їхньої конвергенції, який використовує АдН, буде успішно резонувати з преференціями та цілями виборців.

Короткотерміновими індикаторами виступають флуктуації у рівні імміграції та безробіття.²³⁰ Відповідно, чим вищий рівень безробіття, тим вища підтримка АдН (резонує з економічними причинами підтримки партії);

²²⁹ Arzheimer K., Carter E. Political Opportunity Structures and Right-Wing Extremist Party Success / European Journal of Political Research, 2006. – Vol.45. – p. 423. [Electronic resource] - Mode of access: https://www.tcd.ie/Political_Science/undergraduate/module-outlines/ss/political-parties/PolP/ArzheimerCarterEJPR06.pdf - (viewed on 18 March, 2018) – Title from the screen.

²³⁰ Ibid.

чим більша кількість іммігрантів та біженців, тим вища підтримка АдН (резонує з фреймом іноземної імміграції, фреймом традиційних сімейних цінностей та фреймом ісламізму).

Рівень політичного відчуження, довіра до політичних інституцій та політиків (Дод. 4), незадоволення діяльністю основних партій, показник партійної ідентифікації, ступінь «класового» голосування слугують менш релевантними факторами зміни структури політичних можливостей.²³¹ Проте кожен з них є вирашним для «Альтернативи для Німеччини», оскільки партія позиціонує себе як справжня політична альтернатива на протигагу тому самому політичному класу, який править країною десятиліттями та переслідує лише власні інтереси. Загальна фрустрація та невдоволення громадян чинною політикою тягне за собою пошук нової політичної сили, якою і стала «Альтернатива для Німеччини», про що свідчить той факт, що АдН успішно перетягнула електорат традиційних правлячих партій на свій бік.

Окрім цього, варто враховувати політичну поведінку партійних діячів та їхніх прихильників, оскільки їхні дії також впливають на розширення/звуження структури політичних можливостей. Під політичною поведінкою ми розуміємо політичні заяви та висловлювання партійних членів та організація чи участь у акціях протесту.

Насамперед варто зазначити про зв'язок партії з протестним рухом ПЕГІДА, який закликає до обмеження імміграції на законодавчому рівні, особливо це стосується іммігрантів-мусульман. Вже під час перших демонстрацій руху у жовтні 2014 року у Дрездені АдН виступила на підтримку ПЕГІДА, а Александер Гауланд навіть назвав рух «природним союзником» партії.²³²

²³¹ Rydgren J. Is Extreme Right-Wing Populism Contagious? Explaining the Emergence of a New Party Family / European Journal of Political Research, 2005. – p. 422. [Electronic resource] - Mode of access: <http://jensrydgren.com/Is%20extreme%20right-wing%20populism.pdf>- (viewed on 18 March, 2018) – Title from the screen.

²³² BBC News. Who Goes to German Pegida 'Anti-Islamisation' Rallies? BBC News. 13.01.2015. [Electronic resource] - Mode of access: <http://www.bbc.com/news/world-europe-30776182> - viewed on 6 May, 2018) – Title from the screen.

У березні 2015 року члени АдН Бьорн Хекке та Андре Поггенбург у своїй резолюції звинуватили Бернда Луке у віддаленості та зраді національних інтересів через не підтримку руху ПЕГІДА.²³³ У той час як у квітні 2016 року Бьорн Хекке охарактеризував рух «позапарламентською партнерською організацією»,²³⁴ іншими політичними силами рух ПЕГІДА був повністю делегітимізованим та дискредитованим. З метою відмежування від крайніх екстремістських сил Фрауке Петрі разом з виконавчим комітетом партії навіть намагалися заборонити членам АдН брати будь-яку участь у мітингах ПЕГІДА,²³⁵ проте це не принесло бажаних результатів.

Рішення підтримувати ПЕГІДА мало декілька наслідків: воно, з одного боку, звузило структуру політичних можливостей в плані майбутнього входження партії до правлячої коаліції. Існуючі політичні сили зайняли позицію ізоляції та маргіналізації.²³⁶ З другого боку, партія скористалася вікном відкритих можливостей з точки зору суспільної позиції, адже рух підтримало більше 20 тисяч людей. Для АдН до моменту розколу було вигідно підтримати ПЕГІДА та заявити про свої радикальні позиції щодо імміграції виборцям.²³⁷

На думку Вернера Беккера, співпраця АдН та ПЕГІДИ може послужити підставою для Служби безпеки Німеччини вдатися до офіційного нагляду за діяльністю партії. У такому разі правлячі партії матимуть змогу відкрити справу на АдН як партію, яка загрожує демократичному устрою країни. Це

²³³ Der Flügel. Die «Erfurter Resolution» - Wortlaut und Erstunterzeichner. Der Flügel. 14.03.2015. [Electronic resource] - Mode of access: <http://www.derfluegel.de/2015/03/14/die-erfurter-resolution-wortlaut-und-erstunterzeichner/> - viewed on 6 May, 2018) – Title from the screen.

²³⁴ Zeit Online. AfD: Höcke bedankt sich bei Pegida. Zeit Online. 09.04.2016. [Electronic resource] - Mode of access: <https://www.zeit.de/politik/deutschland/2016-04/afd-bjoern-hoecke-pegida-wegbereiter-wahlerfolg> - viewed on 6 May, 2018) – Title from the screen.

²³⁵ Der Tagesspiegel. AfD-Schiedsgericht erlaubt Auftritte bei Pegida. Der Tagesspiegel. 08.08.2016. . [Electronic resource] - Mode of access: <https://www.tagesspiegel.de/politik/schlappe-fuer-frauke-petry-afd-schiedsgericht-erlaubt-auftritte-bei-pegida/13983452.html> - viewed on 6 May, 2018) – Title from the screen.

²³⁶ Patton, D. F. The Alternative for Germany's Radicalization in Historical-Comparative Perspective / Government and International Relations Faculty Publications, 2017. [Electronic resource] – Mode of access: <https://digitalcommons.conncoll.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=https://scholar.google.com.ua/&httpsredir=1&article=1008&context=govfacpub> - (viewed on 5 April, 2018) – Title from the screen.

²³⁷ Larkin C. Right-Wing Populist Parties in Europe: The Rise of Alternative für Deutschland and its Relations to Front National in France, 2017. - [Electronic resource] – Mode of access: <http://eucenter.scrippscollege.edu/wp-content/uploads/files/2017/03/Claire-Larkin.pdf> - (viewed on 30 April, 2018) – Title from the screen.

стане причиною втрати потенційних виборців та негативно вплине на імідж самої партії.²³⁸

Партія в цілому стала більш політично активною після вже відомої промови, виголошеної канцлером Німеччини Ангелою Меркель 31 серпня 2015 року на щорічній конференції. Там вона зробила заяву про необхідність прийому біженців до Німеччини: «Німеччина – сильна країна. Ми вже так багато всього досягли».²³⁹ А. Меркель також наголосила на толерантності та нетерпимості щодо будь-яких ксенофобських проявів у сторону іммігрантів та біженців, які захищені на конституційному рівні. Криза біженців – це «завдання» та «виклик» німецькій нації.²⁴⁰ Ця промова стала своєрідним тригером для активізації протестних рухів за участю чи під егідою «Альтернативи для Німеччини», які розгорнулися вже у вересні.

Під час виступу 23 вересня Бьорн Хекке заявив: «Ми, німецький народ,.. не зобов'язані ставати меншиною у нашій власній країні». Біженці не здатні інтегруватися, тому має бути тиск з боку держави до примусової асиміляції. На мітингу 7 жовтня Б. Хекке зазначив, що приплив біженців означає «кінець держави загального добробуту та соціального миру в цій країні! Це справжня зрада нашого народу!»²⁴¹

У своїх промовах члени «Альтернативи для Німеччини» критикують також політичну еліту в цілому, а не лише політику уряду щодо імміграції. Наприклад, Конрад Адам під час свого виступу 27 червня 2013 року²⁴² говорить про політичну еліту як про лінивих та некомпетентних хижаків, які продали національні інтереси Європейському Союзу. Не обходиться і без

²³⁸ Цит. за: Havertz R. AfD, the Political Arm of the Intellectual New Right in Germany? 2017. – pp. 89-125. [Electronic resource] – Mode of access:

https://www.researchgate.net/profile/Ralf_Havertz/publication/322049637_AfD_the_political_arm_of_the_intellectual_New_Right_in_Germany/links/5a40ab4d0f7e9ba8689e0df0/AfD-the-political-arm-of-the-intellectual-New-Right-in-Germany.pdf - (viewed on 29 April, 2018) – Title from the screen.

²³⁹ The Federal Government. Angela Merkel on Refugee Policy. The Federal Government. 31.08.2015. [Electronic resource] – Mode of access: https://www.bundesregierung.de/Content/EN/Artikel/2015/08_en/2015-08-31-sommer-pk-der-kanzlerin_en.html - viewed on 31 March, 2018) – Title from the screen.

²⁴⁰ Ibid.

²⁴¹ AfD Thuringia. Reden Demos. Björn Höcke: Rede zur Demonstration in Erfurt am 23. September 2015 / am 07. Oktober 2015. AfD Thuringia. [Electronic resource] – Mode of access: <https://afd-thueringen.de/reden/> - viewed on 6 May, 2018) – Title from the screen.

²⁴² AfD Oberbayern Süd-West. Konrad Adam: Wie wird man zu einem gefährlichen Bürger? AfD Oberbayern Süd-West, 11.09.2013. [Electronic resource] – Mode of access: <http://www.afd-obb-sw.de/konrad-adam-wie-wird-man-zu-einem-gefaehrlichen-buerger/> - viewed on 6 May, 2018) – Title from the screen.

критики політичних конкурентів, найбільше висловлювань стосуються ХДС/ХСС, при цьому підкреслюється важливість дружніх стосунків з Росією та недовіра до США.

Більше популістської риторики міститься на сторінці партії у соціальній мережі Фейсбук (Facebook), де прослідковується конфлікт між «політиками» та «громадянами», заклики до захисту «свободи» і «демократії». Партійний гімн під назвою «Ми не здаємось» в цілому критикує політику Канцлера Німеччини Ангели Меркель. У такому випадку єдиним виходом з кризи є голосування за «Альтернативу для Німеччини».²⁴³

У 2017 році газета Вашингтон Пост (The Washington Post) провела досить цікаве дослідження, що стосується Фейсбук-сторінки партії. Виявляється, серед провідних німецьких партій (ХДС, ХСС та СДПН) «Альтернатива для Німеччини» має найбільше лайків та репостів у Фейсбуці. Рівень взаємодії з дописами теж значно вищий, ніж в інших партіях. Позначки «подобається» здебільшого отримують пости емоційного характеру та гострі висловлювання партійних членів.²⁴⁴

В цілому, політична поведінка партії обмежується мирними демонстраціями та протестами без використання насилля. У той же час чи не кожна демонстрація супроводжується контрдемонстрацією проти самої ж партії. Наприклад, 23 травня 2018 року на сайті Об'єднаної преси (Associated Press) була опублікована новина про запланований мітинг партії на неділю, 27 травня 2018 року. Очікувана кількість відвідувачів – 10 тисяч. Мітинг пройде під гаслом «Майбутнє Німеччини» та за участі провідних членів партії. Тим часом планується близько 13 контрдемонстрацій під гаслами «Ніколи знову» та «Зупинити ненависть, зупинити АдН».²⁴⁵

²⁴³ AfD. Official Facebook Page. [Electronic resource] – Mode of access: <https://www.facebook.com/alternativefuerde/> - viewed on 21 May, 2018) – Title from the screen.

²⁴⁴ The Washington Post. Germany's Far-Right Party AfD Won the Facebook Battle. By a Lot. The Washington Post. 26.09.2017. [Electronic resource] – Mode of access: https://www.washingtonpost.com/news/monkey-cage/wp/2017/09/26/germanys-far-right-party-afd-won-the-facebook-battle-by-a-lot/?noredirect=on&utm_term=.0d9566e51171 - viewed on 22 May, 2018) – Title from the screen.

²⁴⁵ AP News. Many Protests Planned Against Berlin Right-Wing Party Rally. AP News. 23.05.2018. [Electronic resource] – Mode of access: <https://apnews.com/037cd003f06c428caa3fecb1d9b5e711> - viewed on 23 May, 2018) – Title from the screen.

Таким чином, у 2013-2014 роках партія знаходилася на правому кінці політичного спектру через підтримку цінностей націоналізму, ринкового лібералізму, євроскептицизму та позицією остраху, але не виключення, відносно іммігрантів.²⁴⁶ Але з розколом всередині партії у 2015 році та посиленням радикальних поглядів партія вдало інтегрувала проблему біженців та незаконної імміграції, особливо з країн, в яких сповідується іслам. Разом зі зміною керівництва АдН це стало причиною ідеологічної трансформації партії у нову праворадикальну популістську політичну силу.

Високий рівень імміграції, політичне невдоволення рішеннями правлячої коаліції, побоювання початку економічної кризи (у зв'язку з кризою Єврозони та збільшенням кількості біженців), соціально-культурні питання (гендерна освіта, мультикультуралізм, іслам, традиційні сімейні цінності) становлять основні причини підтримки політичної партії «Альтернатива для Німеччини».

Отже, «Альтернатива для Німеччини» пройшла два основних етапи розвитку до та після початку «міграційної кризи» в Європі. Починаючи діяльність як партія, сконцентрована навколо проблеми євроскептицизму, у 2015 році АдН пережила внутрішньопартійний розкол та ідеологічну переорієнтацію у нову праворадикальну популістську політичну силу.

Ідеологією АдН є етнічний націоналізм з елементами культурного фундаменталізму та ксенофобії. Партія оперує п'ятьма основними політичними фреймами, серед яких фрейм критики європейського союзу, підтримання традиційних сімейних цінностей, фрейм іноземної імміграції, ісламізму та конвергенції правлячих партій. Середньостатистичними виборцями АдН є чоловіки та робочий клас віком від 25 до 35 та від 45 до 54

²⁴⁶ Arzheimer K. The AfD: Finally a Successful Right-Wing Populist Eurosceptic Party for Germany? / West European Politics, 2015. – pp. 535-556. [Electronic resource] – Mode of access: <http://repository.essex.ac.uk/14030/1/afd-right-wing-populist-eurosceptic-germany.pdf> - (viewed on 2 May, 2018) – Title from the screen.

років. Переважно це жителі Східної Німеччини з середнім щомісячним доходом та середньою освітою.

У той же час, високий рівень імміграції, політичне невдоволення рішеннями правлячої коаліції, побоювання початку економічної кризи (у зв'язку з кризою Єврозони та збільшенням кількості біженців), соціально-культурні питання (гендерна освіта, мультикультуралізм, іслам, традиційні сімейні цінності) становлять основні причини електоральної підтримки політичної партії «Альтернатива для Німеччини».

Розширення/звуження структури політичних можливостей залежить від цілого набору довготермінових, середньотермінових та короткотермінових змін як на рівні державної влади, партійної та виборчої систем, так і на рівні окремих індивідів. Варто зазначити, що політична поведінка партії «Альтернатива для Німеччини» не відзначається застосуванням насильницьких методів протесту, а найуспішнішим полем для діяльності є сучасні соціальні мережі, зокрема Фейсбук.

ВИСНОВКИ

Глобалізація, криза Єврозони, криза біженців, збільшення кількості нелегальних мігрантів, терористичних атак, злочинів на ґрунті ксенофобії та расизму сприяли електоральним успіхам праворадикальних партій Німеччини. Основні фрейми, які партії використовують у своїй риториці, зокрема центральний фрейм іноземної імміграції, успішно резонує з поглядами та переконаннями окремих індивідів, що дозволяє залучати електорат як з лівого, так і з правого боку ліво-правого політичного спектру. Окрім цього, як свідчить приклад політичної партії «Альтернатива для Німеччини», створення нового іміджу праворадикальної партії як такої дозволяє заручитися підтримкою значно ширшого електорату. На фоні трансформації партійної та політичної системи Німеччини партія і справді стала «альтернативою» для виборців, які відчують депривацію через конвергенцію політичних еліт та віддаленість «старих партій» від своїх традиційних прихильників.

Для досягнення мети дослідження були виконані поставлені завдання:

- праворадикальна політична партія – це гомогенна мережа соціальних акторів, які об'єднуються на основі спільної колективної ідентичності, ідеології як комбінації нативізму, авторитаризму і популізму та методів діяльності, основна мета якої полягає в артикуляції антисистемних (навіть антидемократичних) цінностей та поглядів і їхня подальша репрезентація у парламенті чи інших політичних інституціях;
- основними елементами ідеології праворадикальних партій є расизм, антисемітизм, етноцентризм, фундаменталізм, ксенофобія, нативізм, гетерофобія, авторитаризм та популізм. Важливо зазначити, що в залежності від типу партії (стара чи нова), проблем, які вона фреймує, та політичного середовища, в якому вона функціонує, ці елементи можуть розрізнятися;

- у своєму розвитку європейські праворадикальні партії пройшли три хвилі радикалізму у Європі. Перша (післявоєнний неонацизм) та друга (пужадизм) хвилі не відзначилися значними електоральними успіхами, проте вже з кінця 1980-х років з появою третьої хвилі праворадикальних партій та школи політичної думки Нових Правих у Франції відсоток суспільної підтримки даних партій значно зріс;
- у Європі відбувається зміна партійної системи на двох рівнях: виборчому та внутрішньопартійному. Виборці перестають ідентифікувати себе з конкретною політичною партією, а сама партія з вузької перетворюється на партію виборців широкоохоплюючого спектру (catch-all), що спричинило послаблення прямих зв'язків між членами партії;
- було створено та імплементовано новий майстер фрейм, що поєднав у собі етніцизм, ксенофобію та антисистемний популізм, і став успішним завдяки виборчому успіху Національного фронту. Окрім загального майстер фрейму, праворадикальні партії використовують також фрейми іноземної імміграції, держави загального добробуту, економічних проблем та конвергенції лівих та правих партій;
- електоральний резонанс з представленими фреймами праворадикальних партій можна пояснити користуючись теорією етнічного плюралізму, контактною гіпотезою, теорією мобілізації ресурсів, стратегією представлення проблеми та розмиття позиції, а також просторовою теорією;
- розширення/звуження структури політичних можливостей безпосередньо впливає на функціонування праворадикальних партій. Вплив відбувається через довготермінові, середньотермінові та короткотермінові змінні. Рациональне використання доступних ресурсів та наявних структурних умов у поєднанні зі стійкою партійною організацією (ступінь ієрархії, високо партійно

ідентифіковані члени, критична маса прихильників, волонтерів) сприяють збільшенню попиту на праворадикальні партії;

- праворадикальні партії Німеччини пройшли три основні етапи свого історичного розвитку. Перший етап розпочався одразу після закінчення Другої світової війни та заборони Націонал-соціалістичної робітничої партії. Початком другого етапу можна вважати створення Національно-демократичної партії Німеччини у 1964 році. Третій етап розвитку праворадикальних партій Німеччини стартував у середині 1980-х років зі збільшенням електоральної підтримки та триває до сьогодні;
- серед основних праворадикальних партій Німеччини є «Альтернатива для Німеччини» (АдН), Національно-демократична партія Німеччини (НДПН), партія Республіканців та Німецький союз (який у 2011 році припинив своє існування через об'єднання з НДПН), а також невеличкі Про-партії та Партія свободи. Основними рисами даних партій є наявність внутрішніх конфліктів, розколів на помірковане та радикальне крило, участь та організація акцій громадського протесту, флуктуації у рівні виборчої підтримки та протидія з боку правлячих партій та держави;
- німецькі праворадикальні партії використовують такі елементи ідеології фашизму та націоналізму як антисемітизм, ксенофобія, шовінізм та ісламофобія;
- основними фреймами, якими оперують праворадикальні партії Німеччини, є фрейм іноземної імміграції, ісламізму, євроскептицизму та наслідків глобалізації. Завдяки цьому їм вдається залучати широку електоральну базу;
- профайл виборця становлять представники чоловічої статі, молодшого або ж літнього віку, переважно з середньою освітою та низьким або середнім рівнем доходів;

- структура політичних можливостей напряду впливає на особливості становлення та розвитку праворадикальних партій Німеччини через зміни у партійній та виборчій системах, інституційні обмеження, кризи Єврозони, кризи біженців, поширення екстремістських ідей ісламізму, репресії з боку правлячих партій та держави;
- під час свого становлення та розвитку «Альтернатива для Німеччини» пройшла два основних етапи: до та після початку «міграційної кризи» в Європі. У 2013-2014 роках партія знаходилася на правому кінці політичного спектру через підтримку цінностей націоналізму, ринкового лібералізму, євроскептицизму та позицією страху, але не виключення, відносно іммігрантів. Але з розколом всередині партії у 2015 році та посиленням радикальних поглядів партія вдало інтегрувала проблему біженців та незаконної імміграції, особливо з країн, в яких сповідується іслам. Разом зі зміною керівництва АдН це стало причиною ідеологічної трансформації партії у нову праворадикальну популістську політичну силу;
- ідеологію АдН можна охарактеризувати як етнічний націоналізм з елементами культурного фундаменталізму та ксенофобії;
- партія оперує п'ятьма основними політичними фреймами, серед яких фрейм критики європейського союзу, підтримання традиційних сімейних цінностей, фрейм іноземної імміграції, ісламізму та конвергенції правлячих партій;
- середньостатистичними виборцями АдН є чоловіки та робочий клас віком від 25 до 35 та від 45 до 54 років. Переважно це жителі Східної Німеччини з середнім щомісячним доходом та середньою освітою. Варто зазначити, що партія не охоплює весь «протестний електорат», а залучає виборців, ідеї та переконання яких резонують із запропонованими фреймами та ідеологією АдН;
- зв'язок між структурою політичних можливостей та політичною поведінкою членів партії проявляється у протидії правлячих партій

діяльності АдН. При цьому, мітинги та акції протесту не відзначаються використанням насильницьких методів боротьби.

Таким чином, ми досягнули поставленої мети, визначивши основні причини електоральної підтримки праворадикальних партій Німеччини, серед яких можна виокремити високий рівень імміграції, кризу біженців, криза Єврозони, зміни у партійній та виборчій системах, політичне невдоволення рішеннями правлячої коаліції, соціально-культурні питання (мультикультуралізм, іслам, традиційні сімейні цінності, пам'ять про злочини націонал-соціалістів) та зміна політичного дискурсу (інтерпретація біженців як проблеми сучасної Німеччини, а не з точки зору глобальної політичної відповідальності держави як одного з членів міжнародної спільноти).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Агафонова Е., Костромина Н. Деятельность НДПГ как причина ее популярности, 2008. [Электронный ресурс] – Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/n/deyatelnost-ndpg-kak-prichina-ee-populyarnosti> - (Дата обращения 9.05.2018) – Название с экрана.
2. Гримська М. Основні етапи історії крайніх правих політичних партій у післявоєнній Німеччині (на прикладі Націонал-демократичної партії Німеччини) / Вісник НТУУ «КПІ» Політологія. Соціологія. Право, 2015. Рр. 76-82. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://visnyk-psp.kpi.ua/article/download/50946/113859> - (Дата звернення: 09.05.2018) – Назва з екрану.
3. Сєдая А. Курсова робота студентки політології 3-го року навчання Національного університету «Києво-Могилянська академія» на тему «Причини появи та суспільної підтримки європейських праворадикальних партій» / Київ, 2017. – 72 ст.
4. About Lean Government. [Electronic resource] – Mode of access: <https://www.epa.gov/lean/about-lean-government> - (viewed on 31 March, 2018) – Title from the screen.
5. AfD Oberbayern Süd-West. Konrad Adam: Wie wird man zu einem gefährlichen Bürger? AfD Oberbayern Süd-West, 11.09.2013. [Electronic resource] – Mode of access: <http://www.afd-obb-sw.de/konrad-adam-wie-wird-man-zu-einem-gefaehrlichen-buerger/> - viewed on 6 May, 2018) – Title from the screen.
6. AfD Official Facebook Page. AfD unterstützen: Beitrag teilen! 16.03.2018. [Electronic resource] – Mode of access: <https://www.facebook.com/alternativefuerde/photos/a.542889462408064.1073741828.540404695989874/1815662685130729/?type=3&permPage=1> - (viewed on 23 May, 2018) – Title from the screen.
7. AfD Official Facebook Page. Häufigster Fluchtgrund: Anziehungskraft unserer Sozialsysteme 18.05.2018. [Electronic resource] – Mode of

- access: <https://www.facebook.com/alternativefuerde/photos/a.542889462408064.1073741828.540404695989874/1875217812508549/?type=3&permPage=1> - (viewed on 23 May, 2018) – Title from the screen.
8. AfD Official Facebook Page. Kriminalitätsstatistik ist nicht das Papier wert, auf dem sie gedruckt ist! 23.05.2018. [Electronic resource] – Mode of access: <https://www.facebook.com/alternativefuerde/photos/a.542889462408064.1073741828.540404695989874/1886453108051686/?type=3&permPage=1> - (viewed on 23 May, 2018) – Title from the screen.
 9. AfD Official Facebook Page. Steuerzahler bekommen das Grausen: Satte Gehaltserhöhung für Merkel 20.04.2018. [Electronic resource] – Mode of access: <https://www.facebook.com/alternativefuerde/photos/a.542889462408064.1073741828.540404695989874/1853483258015338/?type=3&permPage=1> - (viewed on 23 May, 2018) – Title from the screen.
 10. AfD Thuringia. Reden Demos. Björn Höcke: Rede zur Demonstration in Erfurt am 23. September 2015 / am 07. Oktober 2015. AfD Thuringia. [Electronic resource] – Mode of access: <https://afd-thueringen.de/reden/> - viewed on 6 May, 2018) – Title from the screen.
 11. AfD. Official Facebook Page. [Electronic resource] – Mode of access: <https://www.facebook.com/alternativefuerde/> - viewed on 21 May, 2018) – Title from the screen.
 12. Akkerman T. Populism and Democracy: Challenge or Pathology? / Acta Politica, 2003. – pp. 147-159. Pp. 156-158.- [Electronic resource] - Mode of access: https://www.researchgate.net/profile/Tjitske_Akkerman/publication/233647781_Populism_and_Democracy_Challenge_or_Pathology/links/53fee98a0cf23bb019be6fc9/Populism-and-Democracy-Challenge-or-Pathology.pdf - (viewed on 19 March, 2018) – Title from the screen
 13. Albertazzi D., and Duncan McDonnell, eds. Twenty-First Century Populism: The Spectre of Western European Democracy / Springer, 2007. – pp. 5, 25. - [Electronic resource] - Mode of access: <https://eclass.uoa.gr/modules/document/file.php/MEDIA279/Populis>

- [m/1.21st%20century%20populism%20\(albertazzi%20%26%20mcdonnell\).pdf](http://m/1.21st%20century%20populism%20(albertazzi%20%26%20mcdonnell).pdf) - (viewed on 19 March, 2018) – Title from the screen.
14. Allport, G.W. The Nature of Prejudice / Reading, MA: Addison-Wesley, 1954. [Electronic resource] - Mode of access: https://www.researchgate.net/publication/49302805_The_Nature_Of_Prejudice - (viewed on 5 April, 2018) – Title from the screen.
 15. AP News. Many Protests Planned Against Berlin Right-Wing Party Rally. AP News. 23.05.2018. [Electronic resource] – Mode of access: <https://apnews.com/037cd003f06c428caa3fecb1d9b5e711> - viewed on 23 May, 2018) – Title from the screen.
 16. Arzheimer K. The AfD: Finally a Successful Right-Wing Populist Eurosceptic Party for Germany? / West European Politics, 2015. – pp. 535-556. [Electronic resource] – Mode of access: <http://repository.essex.ac.uk/14030/1/afd-right-wing-populist-eurosceptic-germany.pdf> - (viewed on 2 May, 2018) – Title from the screen.
 17. Arzheimer K., Carter E. Political Opportunity Structures and Right-Wing Extremist Party Success / European Journal of Political Research, 2006. – Vol.45. – p. 423. [Electronic resource] - Mode of access: https://www.tcd.ie/Political_Science/undergraduate/module-outlines/ss/political-parties/PolP/ArzheimerCarterEJPR06.pdf - (viewed on 18 March, 2018) – Title from the screen.
 18. Basic Law for the Federal Republic of Germany. [Electronic resource] – Mode of access: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_gg/englisch_gg.html#p0026 - (viewed on 9 May, 2018) – Title from the screen.
 19. BBC News. Who Goes to German Pegida ‘Anti-Islamisation’ Rallies? BBC News. 13.01.2015. [Electronic resource] - Mode of access: <http://www.bbc.com/news/world-europe-30776182> - viewed on 6 May, 2018) – Title from the screen.

20. Beichelt T., Minkenberg M. Explaining the Radical Right in Transition: Theories of Right-Wing Radicalism and Opportunity Structures in Post-Socialist Europe / F.I.T. Discussion Paper, 2001. - No. 3/02. – p. 3. [Electronic resource] - Mode of access: https://www.europa-uni.de/de/forschung/institut/institut_fit/publikationen/discussion_papers/2002/03-02-Beichelt_Minkenberg.pdf - (viewed on 23 March, 2018) – Title from the screen.
21. Bell D. The End of Ideology: on the Exhaustion of Political Ideas in the Fifties: with "The resumption of history in the new century" / Harvard University Press, 1962.
22. Bell Tower. Neonazis in Mecklenburg-Vorpommern produzieren neue Schulhof-CD, um Jugendlichen zu Ködern. 08.09.2010. [Electronic resource] – Mode of access: <http://www.belltower.news/artikel/neonazis-mecklenburg-vorpommern-produzieren-neue-schulhof-cd-um-jugendliche-zu-koedern-7298> - (viewed on 6 May, 2018) – Title from the screen.
23. Benford R. D., Snow D. A. Framing Processes and Social Movements: An Overview and Assessment / Annual review of sociology, 2000. – Vol. 26. – No. 1. – pp. 613-615. [Electronic resource] - Mode of access: <http://www.unc.edu/~fbaum/teaching/articles/AnnRevSoc-2000-Benford.pdf> - (viewed on 25 March, 2018) – Title from the screen.
24. Berbuir N., Lewandowsky M., and Siri J. The AfD and its Sympathisers: Finally a Right-Wing Populist Movement in Germany? / German Politics, 2015. – pp. 154-178. P. 160. - [Electronic resource] - Mode of access: https://s3.amazonaws.com/academia.edu.documents/39965973/Siri_LewandowskyBerbuir_2014.pdf?AWSAccessKeyId=AKIAIWOWYYGZ2Y53UL3A&Expires=1526144586&Signature=Y1SWXey5jB2HvZGzRH7JhG%2FSBnQ%3D&response-content-disposition=inline%3B%20filename%3DThe_AfD_and_their_Sympathizers_Finally_a.pdf - (viewed on 1 May, 2018) – Title from the screen.

25. Berning C. C. Alternative für Deutschland (AfD)-Germany's New Radical Right-wing Populist Party / DICE Report, 2017. – pp. 16-19. - [Electronic resource] – Mode of access: <http://www.cesifo-group.de/DocDL/dice-report-2017-4-berning-december.pdf> - (viewed on 2 May, 2018) – Title from the screen.
26. Betz H. G., Johnson C. Against the Current—Stemming the Tide: the Nostalgic Ideology of the Contemporary Radical Populist Right / Journal of Political Ideologies, 2004. – Vol. 9. – No. 3. – pp. 311-327. [Electronic resource] - Mode of access: <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/1356931042000263546> - (viewed on 23 March, 2018) – Title from the screen.
27. Betz H.-G. Radical Right-Wing Populism in Western Europe / the Macmillan Press, 1994. – 225 p. [Electronic resource] - Mode of access: https://books.google.com.ua/books?hl=ru&lr=&id=eESuCwAAQBAJ&oi=fnd&pg=PP8&dq=Radical+Right-wing+Populism+in+Western+Europe&ots=XDYgvD0dUW&sig=-xU1VacfvZIDYw7rY9vbZWDJLt8&redir_esc=y#v=onepage&q=Radical%20Right-wing%20Populism%20in%20Western%20Europe&f=false- (viewed on 19 March, 2018) – Title from the screen.
28. Betz H.-G. The New Politics of Resentment: Radical Right-Wing Populist Parties in Western Europe / Comparative Politics, 1993. – Vol. 25. - No. 4. – p. 418. [Electronic resource] - Mode of access: http://www.fp7-myplace.eu/documents/The_New_Politics_of_Resentment_Radical_Right_Wing.pdf - (viewed on 23 March, 2018) – Title from the screen.
29. Beyme K. Right-Wing Extremism in Post-War Europe. Right-Wing Extremism in Western Europe / Ed. Beyme, Klaus. London: Frank Cass, 1988. – p. 2. [Electronic resource] - Mode of access: <https://books.google.com.ua/books?id=tVThAQAAQBAJ&pg=PT6&dq=Right-wing+Extremism+Post-war+Europe&hl=ru&sa=X&ved=0ahUKEwjI->

- LPBp8XSAhWCF5oKHWKRAMQQ6AEIJzAC#v=onepage&q&f=false - (viewed on 24 March, 2018) – Title from the screen.
30. Botsch G., Kopke C., Virchow F. Banning Extreme Right-Wing Associations in the Federal Republic of Germany / Right-Wing Extremism in Europe. Country Analyses, Counter-Strategies and Labor-Market Oriented Exit Strategies, 2013. – pp. 35-75. [Electronic resource] – Mode of access: <http://library.fes.de/pdf-files/dialog/10031.pdf> - (viewed on 12 May, 2018) – Title from the screen.
31. Bryder T. Populism-a Threat or a Challenge for the Democratic System? / Lecture: Xenophobia, Politics and Right Wing Populism in Europe. University of Copenhagen, Faculty of Social Sciences, Department of Political Science, 2009. - . [Electronic resource] - Mode of access: http://politicalscience.ku.dk/international_students/present_international_students/taking_exams/past_papers/populism_a_threat_or_a_challenge_for_the_democratic_system.pdf - (viewed on 25 March, 2018) – Title from the screen.
32. Bundestag election 2017. The Federal Returning Officer. [Electronic resource] – Mode of access: <https://www.bundeswahlleiter.de/en/bundestagswahlen/2017/ergebnisse/bund-99/land-14.html> - (viewed on 29 April, 2018) – Title from the screen.
33. Das Parteiprogramm der Nationaldemokratischen Partei Deutschlands (NPD). Arbeit. Familie. Vaterland. [Electronic resource] – Mode of access: https://npd.de/Parteiprogramm_NPD.pdf - (viewed on 29 April, 2018) – Title from the screen.
34. Decker F. The «Alternative for Germany»: Factors Behind its Emergence and Profile of a New Right-Wing Populist Party / German Politics and Society, 2016. – pp. 1-16. [Electronic resource] – Mode of access: <https://www.berghahnjournals.com/abstract/journals/gps/34/2/gps34>

- [0201.xml?pdfVersion=true](#) - (viewed on 5 May, 2018) – Title from the screen.
35. Der Flügel. Die «Erfurter Resolution» - Wortlaut und Erstunterzeichner. Der Flügel. 14.03.2015. [Electronic resource] - Mode of access: <http://www.derfluegel.de/2015/03/14/die-erfurter-resolution-wortlaut-und-erstunterzeichner/> - viewed on 6 May, 2018) – Title from the screen.
36. Der Tagesspiegel. AfD-Schiedsgericht erlaubt Auftritte bei Pegida. Der Tagesspiegel. 08.08.2016. . [Electronic resource] - Mode of access: <https://www.tagesspiegel.de/politik/schlappe-fuer-frauke-petry-afd-schiedsgericht-erlaubt-auftritte-bei-pegida/13983452.html> - viewed on 6 May, 2018) – Title from the screen.
37. Dočekalová P. Radical Right-Wing Parties in Central Europe: Mutual Contacts and Cooperation / Politics in Central Europe 2, 2006. - pp. 9-10. [Electronic resource] - Mode of access: <http://nbn-resolving.de/urn:nbn:de:0168-ssoar-63649> - (viewed on 18 March, 2018) – Title from the screen.
38. D'Ottavio G., Saalfeld T. Germany After the 2013 Elections: Breaking the Mould of Post-Unification Politics? / Routledge, 2016. [Electronic resource] – Mode of access: https://books.google.com.ua/books?hl=uk&lr=&id=7gyrCwAAQBAJ&oi=fnd&pg=PA181&dq=alternative+for+germany+party&ots=6ZXJMe1XW6&sig=Tiq6pgpTzu1dTLtwgA_CcoEZyQM&redir_esc=y#v=onepage&q=alternative%20for%20germany%20party&f=false - (viewed on 29 April, 2018) – Title from the screen.
39. Duverger M. Factors in a Two-Party and Multiparty System / Party Politics and Pressure Groups. - New York: Thomas Y. Crowell, 1972. - pp. 23–32. [Electronic resource] - Mode of access: <http://janda.org/c24/Readings/Duverger/Duverger.htm> - (viewed on 27 March, 2018) – Title from the screen.

40. Eatwell R. The Rebirth of the «Extreme Right» in Western Europe? / Parliamentary affairs, 2000. – Vol. 53. - No. 3. – pp. 410-411. [Electronic resource] – Mode of access: http://www.academia.edu/download/34946176/The_Rebirth_of_the_Extreme_Right_2000.docx - (viewed on 19 March, 2018) – Title from the screen.
41. Eisinger P. The Conditions of Protest Behavior in American Cities / American Journal of Political Science, 1973. – Vol. 67. – p. 1-3. [Electronic resource] – Mode of access: <http://irp.wisc.edu/publications/dps/pdfs/dp10872.pdf> - (viewed on 17 March, 2018) – Title from the screen.
42. Epstein R., Abenheim D. Understanding the «Alternative for Germany»: Origins, Aims, and Consequences / Denver Dialogues, 22 November 2016. [Electronic resource] – Mode of access: https://calhoun.nps.edu/bitstream/handle/10945/57115/Abenheim_Understanding_the_Alternative_for_Germany_Denver_Dialogues_2016-11-22.pdf?sequence=1 - (viewed on 29 April, 2018) – Title from the screen.
43. European Social Survey. Dataset: ESS8-2016, ed. 1.1. Online Analysis. [Electronic resource] – Mode of access: <http://nesstar.ess.nsd.uib.no/webview/index.jsp?v=2&submode=abstract&study=http%3A%2F%2F129.177.90.83%3A80%2Fobj%2FfStudy%2FESS8e01.1&mode=documentation&top=yes> - (viewed on 23 May, 2018) – Title from the screen.
44. European Union: Council of the European Union, Regulation (EU) No 604/2013 of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013 Establishing the Criteria and Mechanisms for Determining the Member State Responsible for Examining an Application for International Protection Lodged in one of the Member States by a Third-Country National or a Stateless Person (recast), 29 June 2013, OJ L. 180/31-180/59; 29.6.2013, (EU)No 604/2013. [Electronic resource] – Mode of

- access: <http://www.refworld.org/docid/51d298f04.html> - viewed on 9 May, 2018) – Title from the screen.
45. Evans J. The Dynamics of Social Change in Radical Right-Wing Populist Party Support / University of Salford, 2003. – pp. 2-11. [Electronic resource] - Mode of access: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.202.2212&rep=rep1&type=pdf> - (viewed on 2 April, 2018) – Title from the screen.
46. Fennema M. Populist Parties of the Right / Ed. Rydgren J. Movements of Exclusion: Radical Right-Wing Populism in the Western World. - Nova Science Publishers, Inc, 2005. – pp. 1-24. [Electronic resource] - Mode of access: https://pure.uva.nl/ws/files/4019873/56847_Working_paper_ASSR_Populist_parties_of_the_west.pdf - (viewed on 27 March, 2018) – Title from the screen.
47. Frankfurter Allgemeine Zeitung. Henkel bezeichnet AfD als ‘NPD light’ 11.08.2015. [Electronic resource] – Mode of access: <http://www.faz.net/aktuell/politik/inland/frueherer-vizevorsitzenderhenkel-bezeichnet-afd-als-npd-light-13901465.html> - (viewed on 6 May, 2018) – Title from the screen.
48. Giugni M. How Social Movements Matter: Past Research, Present Problems, Future Developments, 1999. [Electronic resource] – Mode of access: <https://archive-ouverte.unige.ch/unige:92387/ATTACHMENT01> - (viewed on 12 May, 2018) – Title from the screen.
49. Goerres A., Spies D. C., and Kumlin S. The Electoral Supporter Base of the Alternative for Germany: an Analysis of a Panel Study of German Voters in 2015-16, 2017. - [Electronic resource] – Mode of access: https://www.researchgate.net/profile/Dennis_Spies/publication/316609949_The_Electoral_Supporter_Base_of_the_Alternative_for_Germany/links/59079fe2aca272116d3cb170/The-Electoral-Supporter-Base-of-the-Alternative-for-Germany.pdf - (viewed on 12 May, 2018) – Title from the screen.

50. Goodwin, M. J. Right Response: Understanding and Countering Populist Extremism / The Royal Institute of International Affairs, Chatham House, 2011. - [Electronic resource] - Mode of access: https://www.chathamhouse.org/sites/files/chathamhouse/r0911_goodwin.pdf - (viewed on 18 March, 2018) – Title from the screen.
51. Greven T. The Rise of Right-Wing Populism in Europe and the United States / A Comparative Perspective [La emergencia del populismo de derechas en Europa y Estados Unidos. Una perspectiva comparada]. Friedrich Ebert Foundation, Washington DC Office, 2016. - [Electronic resource] - Mode of access: http://www.fesdc.org/fileadmin/user_upload/publications/RightwingPopulism.pdf - (viewed on 28 March, 2018) – Title from the screen.
52. Griffin, R. Interregnum or Endgame? Radical Right Thought in the 'Post-Fascist' era / Journal of Political Ideologies, 2000. - Vol. 5(2) – pp. 163–178. [Electronic resource] - Mode of access: https://www.researchgate.net/publication/248966473_Interregnum_or_endgame_The_radical_right_in_the_'post-fascist'_era - (viewed on 27 March, 2018) – Title from the screen.
53. Grimm R. The Rise of the German Eurosceptic Party Alternative für Deutschland, Between Ordoliberal Critique and Popular Anxiety, International Political Science Review, 2015. – pp. 264-278. Ст. 266-267 [Electronic resource] – Mode of access: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.974.2949&rep=rep1&type=pdf> - (viewed on 12 May, 2018) – Title from the screen.
54. Gurr T. R. Why Men Rebel / Routledge, 2015. [Electronic resource] - Mode of access: <https://books.google.com.ua/books?hl=ru&lr=&id=ngHvCgAAQBAJ&oi=fnd&pg=PT9&dq=gurr+why+men+rebel&ots=FatK2aO1iR&sig=yS29PiINQrELhUP7BKfDZ->

- [OBz0&redir_esc=y#v=onepage&q=gurr%20why%20men%20rebel&f=false](#) - (viewed on 2 April, 2018) – Title from the screen.
55. Häusler A. Helmut Kellershohn, Die Verfassung befreien! Über das Interesse der jungkonservativen Neuen Rechten an der AfD / Forum Wissenschaft, 2014. [Electronic resource] – Mode of access: <http://www.bdwi.de/forum/archiv/themen/konser/8279730.html> - (viewed on 5 May, 2018) – Title from the screen.
56. Havertz R. AfD, the Political Arm of the Intellectual New Right in Germany? 2017. – pp. 89-125. [Electronic resource] – Mode of access: https://www.researchgate.net/profile/Ralf_Havertz/publication/322049637_AfD_the_political_arm_of_the_intellectual_New_Right_in_Germany/links/5a40ab4d0f7e9ba8689e0df0/AfD-the-political-arm-of-the-intellectual-New-Right-in-Germany.pdf - (viewed on 29 April, 2018) – Title from the screen.
57. Heinisch R. Success in Opposition – Failure in Government: Explaining the Performance of Right-Wing Populist Parties in Public Office / West European Politics, 2003. – Vol. 26. – No 3. – pp. 91-130. [Electronic resource] - Mode of access: <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/01402380312331280608> - (viewed on 5 April, 2018) – Title from the screen.
58. Ignazi P. The Silent Counter-Revolution / European Journal of Political Research, 1992. – 34 p. [Electronic resource] - Mode of access: https://www.researchgate.net/profile/Piero_Ignazi/publication/229797484_The_Silent_Counter-Revolution/links/5834619108ae004f74c8750a.pdf - (viewed on 23 March, 2018) – Title from the screen.
59. Inglehart R. The Silent Revolution in Europe: Intergenerational Change in Post-Industrial Societies / American political science review, 1971. – Vol. 65. – No. 04. – pp. 991-1017. [Electronic resource] - Mode of access: <http://personal.psc.isr.umich.edu/yuxie->

- <web/files/pubs/Articles/Inglehart1971.pdf> - (viewed on 21 March, 2018) – Title from the screen
60. Jesuit D., Mahler V. Electoral Support for Extreme Right-Wing Parties: a Subnational Analysis of Western European Elections in the 1990s / LIS Working Paper Series, 2004. – No. 391. – pp. 3-9. [Electronic resource] - Mode of access: <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/95478/1/472646389.pdf> - (viewed on 25 March, 2018) – Title from the screen.
61. Kim S. The Populism of the Alternative for Germany (AfD): an Extended Essex School Perspective / Palgrave Communications, 2017. [Electronic resource] – Mode of access: <https://www.nature.com/articles/s41599-017-0008-1> - (viewed on 2 May, 2018) – Title from the screen.
62. Kitschelt H. The Radical Right in Western Europe: A Comparative Analysis / United States: University of Michigan Press, 1995. [Electronic resource] - Mode of access: <https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=mdp.39015031881728;view=1up;seq=10> - (viewed on 27 March, 2018) – Title from the screen.
63. Kitschelt H., McGann A. J. The Radical Right in Western Europe: A Comparative Analysis / University of Michigan Press, 1995. – pp. 19-20. [Electronic resource] - Mode of access: [https://books.google.com.ua/books?hl=ru&lr=&id=AZiD0rsmqO4C&oi=fnd&pg=PR7&dq=Kitschelt,+H.+and+A.J.+McGann+\(1995\),+The+Radical+Right+in+Western&ots=dIESnQGFH-&sig=y3krvjQie5Gbrz0MnzesgMzy0w8&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false](https://books.google.com.ua/books?hl=ru&lr=&id=AZiD0rsmqO4C&oi=fnd&pg=PR7&dq=Kitschelt,+H.+and+A.J.+McGann+(1995),+The+Radical+Right+in+Western&ots=dIESnQGFH-&sig=y3krvjQie5Gbrz0MnzesgMzy0w8&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false) - (viewed on 21 March, 2018) – Title from the screen.
64. Koopmans R. (ed.) Contested Citizenship: Immigration and Cultural Diversity in Europe / University of Minnesota Press, 2005. – Vol. 25. [Electronic resource] - Mode of access: <https://pdfs.semanticscholar.org/d3f3/330597ae68e7b39cbb0c08f69dc656eebced.pdf> - (viewed on 27 March, 2018) – Title from the screen.

65. Kriesi H. et al. Political Conflict in Western Europe / Cambridge: Cambridge University Press, 2012. [Electronic resource] – Mode of access: [https://books.google.com.ua/books?id=c_wfAwAAQBAJ&pg=PA65&dq=Kriesi,+Hanspeter+et+al.+\(2012\).+Political+Conflict+in+Western+Europe,+Cambridge:+Cambridge+University+Press.&lr=&hl=uk&source=gb_s_toc_r&cad=4#v=onepage&q=Kriesi%2C%20Hanspeter%20et%20al.%20\(2012\).%20Political%20Conflict%20in%20Western%20Europe%2C%20Cambridge%3A%20Cambridge%20University%20Press.&f=false](https://books.google.com.ua/books?id=c_wfAwAAQBAJ&pg=PA65&dq=Kriesi,+Hanspeter+et+al.+(2012).+Political+Conflict+in+Western+Europe,+Cambridge:+Cambridge+University+Press.&lr=&hl=uk&source=gb_s_toc_r&cad=4#v=onepage&q=Kriesi%2C%20Hanspeter%20et%20al.%20(2012).%20Political%20Conflict%20in%20Western%20Europe%2C%20Cambridge%3A%20Cambridge%20University%20Press.&f=false) - (viewed on 30 April, 2018) – Title from the screen.
66. Larkin C. Right-Wing Populist Parties in Europe: The Rise of Alternative für Deutschland and its Relations to Front National in France, 2017. - [Electronic resource] – Mode of access: <http://eucenter.scrippscollege.edu/wp-content/uploads/files//2017/03/Claire-Larkin.pdf> - (viewed on 30 April, 2018) – Title from the screen.
67. Lewandowsky M. Alternative für Deutschland (AfD): A New Actor in the German Party System / Friedrich Ebert Stiftung, 2014. [Electronic resource] - Mode of access: <http://library.fes.de/pdf-files/id/ipa/10644.pdf> - (viewed on 1 May, 2018) – Title from the screen.
68. Lipset S. M. Political Man: The Social Bases of Politics / Garden City, N.Y.: Doubleday, 1960. – 432p.
69. Lipset S. M., Raab E. The Politics of Unreason: Right-Wing Extremism in America, 1790-1970 / New York: Harper & Row, 1970.
70. Lipset S. M., Rokkan S. Cleavage Structures, Party Systems, and Voter Alignments: An Introduction, in Lipset and Rokkan, eds., Party Systems and Voter Alignments / New York: Free Press, 1967. - pp. 1-64. [Electronic resource] - Mode of access: <http://ua.bookzz.org/book/2341739/484862> - (viewed on 18 March, 2018) – Title from the screen.

- 71.LKR (Die Liberal-Konservativen Reformer). Die Eurokritiker. [Electronic resource] – Mode of access: <https://lkr.de/> - (viewed on 5 May, 2018) – Title from the screen.
- 72.Locke J. Two Treaties of Government / John Locke; edited by W. S. Carpenter/ London: Dent: Rutland, Vt: Tuttle, c1924, 1992. – 242 p.
- 73.Macridis, R. C. Contemporary Political Ideologies: Movements and Regimes / Glennview, Scott, Foresman and Company, 4th edition, 1989. – p. 231.
- 74.Manifesto for Germany. The Political Programme of the Alternative for Germany, 2016. [Electronic resource] – Mode of access: https://www.afd.de/wp-content/uploads/sites/111/2017/04/2017-04-12_afd-grundsatzprogramm-englisch_web.pdf - (viewed on 31 March, 2018) – Title from the screen.
- 75.McGann A. J., Kitschelt H. The Radical Right in the Alps: Evolution of Support for the Swiss SVP and Austrian FPÖ / Party Politics, 2005. – Vol. 11. – No. 2. – pp. 147-171. [Electronic resource] - Mode of access: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.966.5418&rep=rep1&type=pdf>- (viewed on 21 March, 2018) – Title from the screen.
- 76.Minkenberg M. Context and Consequence: the Impact of the New Radical Right on the Political Process in France and Germany / German Politics and Society, 1998. – pp. 1-23. [Electronic resource] – Mode of access: <https://www.berghahnjournals.com/abstract/journals/gps/16/3/gps160302.xml> - (viewed on 9 May, 2018) – Title from the screen.
- 77.Minkenberg M. German Unification and the Continuity of Discontinuities: Cultural Change and the Far Right in East and West / German Politics, 1994. – pp. 169-192. [Electronic resource] – Mode of access: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/09644009408404359> - (viewed on 9 May, 2018) – Title from the screen.
- 78.Minkenberg M. Pattern, Process, Policies: Conceptualizing Radical Right Impact / ECPR General Conference, Montreal, 2015. [Electronic resource] -

- Mode of access: <http://ecpr.eu/Filestore/PaperProposal/37f31939-2ecb-4a71-9026-928ef890c1ed.Pdf> - (viewed on 30 April, 2018) – Title from the screen.
79. Minkenberg M. Repression and Reaction: Militant Democracy and the Radical Right in Germany and France / Patterns of Prejudice, 2006. – pp. 25-44. [Electronic resource] – Mode of access: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/00313220500482662> - (viewed on 9 May, 2018) – Title from the screen.
80. Minkenberg M. The European Radical Right and Xenophobia in West and East: Trends, Patterns and Challenges / Melzer R., Serafin S. Right-Wing Extremism in Europe // Friedrich Ebert Foundation, pp. 12-14. [Electronic resource] - Mode of access: http://www.versus-online.comwww.migration-online.de/data/fes_right_wing_extremism_in_europe.pdf#page=11 - (viewed on 25 March, 2018) – Title from the screen.
81. Mitra S. The National Front in France - a Single- Issue Movement? / West European Politics, 1988. – Vol. 11. – No. 2. – pp. 47-64. [Electronic resource] - Mode of access: <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/01402388808424681?journalCode=fwep20> - (viewed on 19 March, 2018) – Title from the screen.
82. Mudde C. Right- Wing Extremism Analyzed / European Journal of Political Research, 1995. – Vol. 27. - No. 2. – p. 206. [Electronic resource] - Mode of access: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.979.883&rep=rep1&type=pdf> - (viewed on 21 March, 2018) – Title from the screen.
83. Mudde C. The Ideology of the Extreme Right / Manchester University Press, 2000. – p. 13. [Electronic resource] - Mode of access: <https://www.google.ru/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwiL5OzIgZjTAhXEtRoKHX68B88QFggcMAA&url=https%3A%2F%2Foapen.org%2Fdownload%3Ftype%3Ddocument%26docid%3D341385&usg=AFQjCNFg1P-R2ZHMtVT1elD2km->

- [h1m4hyQ&bvm=bv.152180690,d.d2s](#) - (viewed on 18 March, 2018) – Title from the screen.
84. Mudde C. The Populist Zeitgeist / Government and Opposition, 2004. – pp. 541-563. [Electronic resource] - Mode of access: <http://politiki.bg/downloads/261071628/popzeitgeist.pdf> - (viewed on 25 March, 2018) – Title from the screen.
85. Mudde C. The Single- Issue Party Thesis: Extreme Right Parties and the Immigration Issue //West European Politics, 1999. – Vol. 22. – No. 3. – pp. 182-197. [Electronic resource] - Mode of access: https://www.researchgate.net/profile/Cas_Mudde/publication/47379664_The_Single-Issue_Party_Thesis_Extreme_Right_Parties_and_the_Immigration_Issue/links/549b0ac20cf2b80371371889.pdf - (viewed on 19 March, 2018) – Title from the screen.
86. Mudde, C. The Populist Radical Right in Europe / Cambridge: Cambridge University Press, 2007. – pp. 156-157. [Electronic resource] - Mode of access: <http://ua.bookzz.org/book/965654/343d99> - (viewed on 17 March, 2018) – Title from the screen.
87. New York Times. German Court Rejects Effort to Ban Neo-Nazi Party. New York Times. 17.01.2017. [Electronic resource] – Mode of access: <https://www.nytimes.com/2017/01/17/world/europe/german-court-far-right.html> - (viewed on 6 May, 2018) – Title from the screen.
88. Noelle - Neum
Journal of Communication, 1974. – pp. 43-51. [Electronic resource] - Mode of access: <http://www.afirstlook.com/docs/spiral.pdf> - (viewed on 23 May, 2018) – Title from the screen.
89. Norris P. Radical Right: Voters and Parties in the Electoral Market / Cambridge University Press, 2005. - [Electronic resource] - Mode of access: <https://books.google.com.ua/books?hl=uk&lr=&id=Gz4BTVg0hXgC&oi=fnd&pg=PR8&dq=Norris,+Radical+Right&ots=UvqGXHyGM5&sig>

- [=LGw5gh4XKEjf4MbgAYTIapjnG9Q&redir_esc=y#v=onepage&q=Norris%2C%20Radical%20Right&f=false](#) - (viewed on 23 March, 2018) – Title from the screen.
- 90.Oesch D. Explaining Workers' Support for Right-Wing Populist Parties in Western Europe: Evidence from Austria, Belgium, France, Norway, and Switzerland / International Political Science Review, 2008. – pp. 349-373. - [Electronic resource] - Mode of access: <http://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/0192512107088390> - (viewed on 25 March, 2018) – Title from the screen.
- 91.Patton, D. F. The Alternative for Germany's Radicalization in Historical-Comparative Perspective / Government and International Relations Faculty Publications, 2017. [Electronic resource] – Mode of access: <https://digitalcommons.conncoll.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=https://scholar.google.com.ua/&httpsredir=1&article=1008&context=govfacpub> - (viewed on 5 April, 2018) – Title from the screen.
- 92.Powell BGJ. Extremist Parties and Political Turmoil: Two Puzzles / Am. J. Polit. Sci., 1986. – p. 359. [Electronic resource] - Mode of access: http://www.jstor.org/stable/2111101?seq=1#page_scan_tab_contents - (viewed on 18 March, 2018) – Title from the screen.
- 93.Reif K., Schmitt H. Nine Second- Order National Elections—a Conceptual Framework for the Analysis of European Election Results / European journal of political research, 1980. – Vol. 8. – No. 1. – pp. 3-44. [Electronic resource] - Mode of access: http://moduly.outly.cz/vvs/zdroje_pro_studium/Reif-Schmitt-SOE.pdf - (viewed on 5 April, 2018) – Title from the screen.
- 94.Riker W. H. The Art of Political Manipulation. – Yale University Press, 1986. – 152p.
- 95.Rovny J. Where Do Radical Right Parties Stand? Position Blurring in Multidimensional Competition / Central European Political Science Review, 2013. – Vol.5 (01) - pp.5-6. [Electronic resource] - Mode of

- access: <https://hal-sciencespo.archives-ouvertes.fr/hal-01053720/document> - (viewed on 19 March, 2018) – Title from the screen.
96. Rydgren J. Immigration Sceptics, Xenophobes or Racists? Radical Right-Wing Voting in Six Western European Countries / European Journal of Political Research, 2008. – p. 739. [Electronic resource] - Mode of access: https://www.researchgate.net/profile/Jens_Rydgren/publication/227620490_Immigration_Sceptics_Xenophobes_or_Racists_Radical_Right-Wing_Voting_in_Six_West_European_Countries/links/02e7e5315e151a7855000000/Immigration-Sceptics-Xenophobes-or-Racists-Radical-Right-Wing-Voting-in-Six-West-European-Countries.pdf- (viewed on 18 March, 2018) – Title from the screen.
97. Rydgren J. Is Extreme Right-Wing Populism Contagious? Explaining the Emergence of a New Party Family / European Journal of Political Research, 2005. – p. 413. [Electronic resource] - Mode of access: <http://jensrydgren.com/Is%20extreme%20right-wing%20populism.pdf>- (viewed on 18 March, 2018) – Title from the screen.
98. Rydgren J. The Sociology of the Radical Right / Annu. Rev. Sociol., 2007. – Vol. 33. – p. 243. [Electronic resource] - Mode of access: <http://jensrydgren.com/Sociology%20of%20the%20radical%20right.pdf>
99. Said E. Orientalism / New York: Vintage Press, 1978.
100. Sartori, G. Parties and Party Systems / Cambridge, Cambridge University Press, 1976. – p.63. [Electronic resource] - Mode of access: https://books.google.com.ua/books?hl=ru&lr=&id=ywr0CcGDNHwC&oi=fnd&pg=PR8&dq=Sartori,+G.+Parties+and+Party+Systems&ots=xSe8lSgug-&sig=gu1pHCOSH9Aoem0SSjGjiuIBCiM&redir_esc=y#v=onepage&q=Sartori%2C%20G.%20Parties%20and%20Party%20Systems&f=false - (viewed on 21 March, 2018) – Title from the screen.

101. Schellenberg B. Right-Wing Extremism and Terrorism in Germany: Developments and Enabling Structures / Right-Wing Extremism in Europe. Country Analyses, Counter-Strategies and Labor-Market Oriented Exit Strategies, 2013. – pp. 35-75. [Electronic resource] – Mode of access: <http://library.fes.de/pdf-files/dialog/10031.pdf> - (viewed on 11 May, 2018) – Title from the screen.
102. Selk V., and Sonnicksen J. Between Opportunism and Limitation: the Resurgence of Populism and the Right-Wing Populist «Alternative for Germany» (AfD), 2017. – pp. 73-93. [Electronic resource] – Mode of access: http://desenvolvimentoemdebate.ie.ufrj.br/pdf/dd_v_5_1_VEITH_E_JARED.pdf - (viewed on 12 March, 2018) – Title from the screen.
103. Smith G. West Germany and the Politics of Centrality / Government and Opposition, 1976. – pp. 387-407. [Electronic resource] – Mode of access: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/j.1477-7053.1976.tb00013.x> - (viewed on 29 April, 2018) – Title from the screen.
104. Spiegel Online. AfD-Vize Gauland sieht Flüchtlingskrise als Geschenk. Spiegel Online, 12.12.2015. [Electronic resource] – Mode of access: <http://www.spiegel.de/politik/deutschland/afd-alexander-gauland-sieht-fluechtlingskrise-als-geschenk-a-1067356.html> - (viewed on 6 May, 2018) – Title from the screen.
105. Spiegel Online. Berliner AfD-Chefin würde auch auf Kinder schießen lassen. Spiegel Online, 31.01.2016. [Electronic resource] – Mode of access: <http://www.spiegel.de/politik/deutschland/afd-beatrix-von-storch-schliesst-waffeneinsatz-gegen-kinder-nicht-aus-a-1074933.html> - (viewed on 6 May, 2018) – Title from the screen.
106. The Federal Government. Angela Merkel on Refugee Policy. The Federal Government, 31.08.2015. [Electronic resource] – Mode of access: https://www.bundesregierung.de/Content/EN/Artikel/2015/08_en/2015-08-31-sommer-pk-der-kanzlerin_en.html - viewed on 31 March, 2018) – Title from the screen.

107. The Washington Post. Germany's Far-Right Party AfD Won the Facebook Battle. By a Lot. The Washington Post, 26.09.2017. [Electronic resource] – Mode of access: https://www.washingtonpost.com/news/monkey-cage/wp/2017/09/26/germanys-far-right-party-afd-won-the-facebook-battle-by-a-lot/?noredirect=on&utm_term=.0d9566e51171 - viewed on 22 May, 2018) – Title from the screen.
108. Tilly C. From Mobilization to Revolution, 1978. Chapter 4. [Electronic resource] - Mode of access: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.833.5449&rep=rep1&type=pdf> - (viewed on 12 April, 2018) – Title from the screen.
109. Weber M. From Max Weber: Essays in Sociology / In H.H. Gerth and C. Wright Mills (Translated and edited) / New York: Oxford University Press, 1946. - pp. 77-128. - [Electronic resource] - Mode of access: <http://fs2.american.edu/dfagel/www/class%20readings/weber/politicsasavocation.pdf> - (viewed on 25 March, 2018) – Title from the screen.
110. Weissbrod L. Nationalism in Reunified Germany, German Politics, 1994. – pp. 222-232. [Electronic resource] - Mode of access: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/09644009408404362> - (viewed on 30 April, 2018) – Title from the screen.
111. Wolinetz S. B. Party Systems and Party System Types / In Handbook of Party Politics, edited by Richard S. Katz and William J. Crotty / London: Sage, 2006. [Electronic resource] - Mode of access: https://books.google.com.ua/books?hl=uk&lr=&id=qRo5MLPzpDwC&oi=fnd&pg=PA51&dq=Wolinetz,+Stephen+B.+2006.+%E2%80%9CParty+Systems+and+Party+System+Types.%E2%80%9D+&ots=uXAktc2uju&sig=T-y93iD0qJN9u1hq6u03kWcopFE&redir_esc=y#v=onepage&q=Wolinetz%2C%20Stephen%20B.%202006.%20%E2%80%9CParty%20Systems%20and

- [%20Party%20System%20Types.%E2%80%9D&f=false](#) - (viewed on 21 March, 2018) – Title from the screen.
112. Woods R. Germany's New Right as Culture and Politics / New York: Palgrave Macmillan, 2007 - p. 27. [Electronic resource] – Mode of access: https://zodml.org/sites/default/files/%5BRoger_Woods%5D_Germany%27s_New_Right_as_Culture_and_P.pdf - (viewed on 9 May, 2018) – Title from the screen.
113. Zaslove A. The Dark Side of European Politics: Unmasking the Radical Right / Journal of European Integration, 2004. – Vol.26. – No1. – p. 66. [Electronic resource] - Mode of access: <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/0703633042000197799> - (viewed on 18 March, 2018) – Title from the screen.
114. Zeit Online. AfD: Höcke bedankt sich bei Pegida. Zeit Online, 09.04.2016. [Electronic resource] - Mode of access: <https://www.zeit.de/politik/deutschland/2016-04/afd-bjoern-hoecke-pegida-wegbereiter-wahlerfolg> - viewed on 6 May, 2018) – Title from the screen.
115. Zeit Online. Alternative für Deutschland. Journal national. Zeit Online, 23.07.2015. [Electronic resource] – Mode of access: <http://www.zeit.de/2015/30/afd-junge-freiheit-wochenzeitung> - (viewed on 6 May, 2018) – Title from the screen.
116. Zeit Online. Alternative für Deutschland: Petry spricht von Sabotage. Zeit Online, 10.07.2015. [Electronic resource] – Mode of access: <http://www.zeit.de/politik/deutschland/2015-07/frauke-petrybernd-lucke-afd-austritte> - (viewed on 6 May, 2018) – Title from the screen.
117. Zeit Online. Fast jeder Zweite misstraut den Medien. Zeit Online, 22.12.2014. [Electronic resource] - Mode of access: <https://www.zeit.de/politik/deutschland/2014-12/umfrage-medien-russland-putin-kriegsgefahr> - (viewed on 6 May, 2018) – Title from the screen.

118. Zeit Online. Sachsens Verfassungsschutz beobachtet AfD-Mitglieder. Zeit Online, 17.02.2017. [Electronic resource] – Mode of access: <http://www.zeit.de/politik/deutschland/2017-02/rechtsextremismusverfassungsschutz-afd-beobachtung> - (viewed on 6 May, 2018) – Title from the screen.

ДОДАТКИ

Додаток 1.

Малюнок 1.

«Статистика злочинності не залишається на папері, на якому вона надрукована» (плакат АДН)²⁴⁷

²⁴⁷ AfD Official Facebook Page. Kriminalitätsstatistik ist nicht das Papier wert, auf dem sie gedruckt ist! 23.05.2018. [Electronic resource] – Mode of access: <https://www.facebook.com/alternativefuerde/photos/a.542889462408064.1073741828.540404695989874/1886453108051686/?type=3&permPage=1> - (viewed on 23 May, 2018) – Title from the screen.

Чоловіки-біженці майже в 20 разів більше, ніж німці схильні до злочинності? 55,7% шукачів притулку є підозрюваними проти 2,8% всіх німецьких чоловіків. Дані за 2017 рік.

Männliche Asylbewerber fast
20 mal so kriminell wie Deutsche?

55,7 %

der Asylbewerber
sind tatverdächtig

gegenüber

2,8 %

aller deutschen Männer

Daten von 2017

Додаток 2.

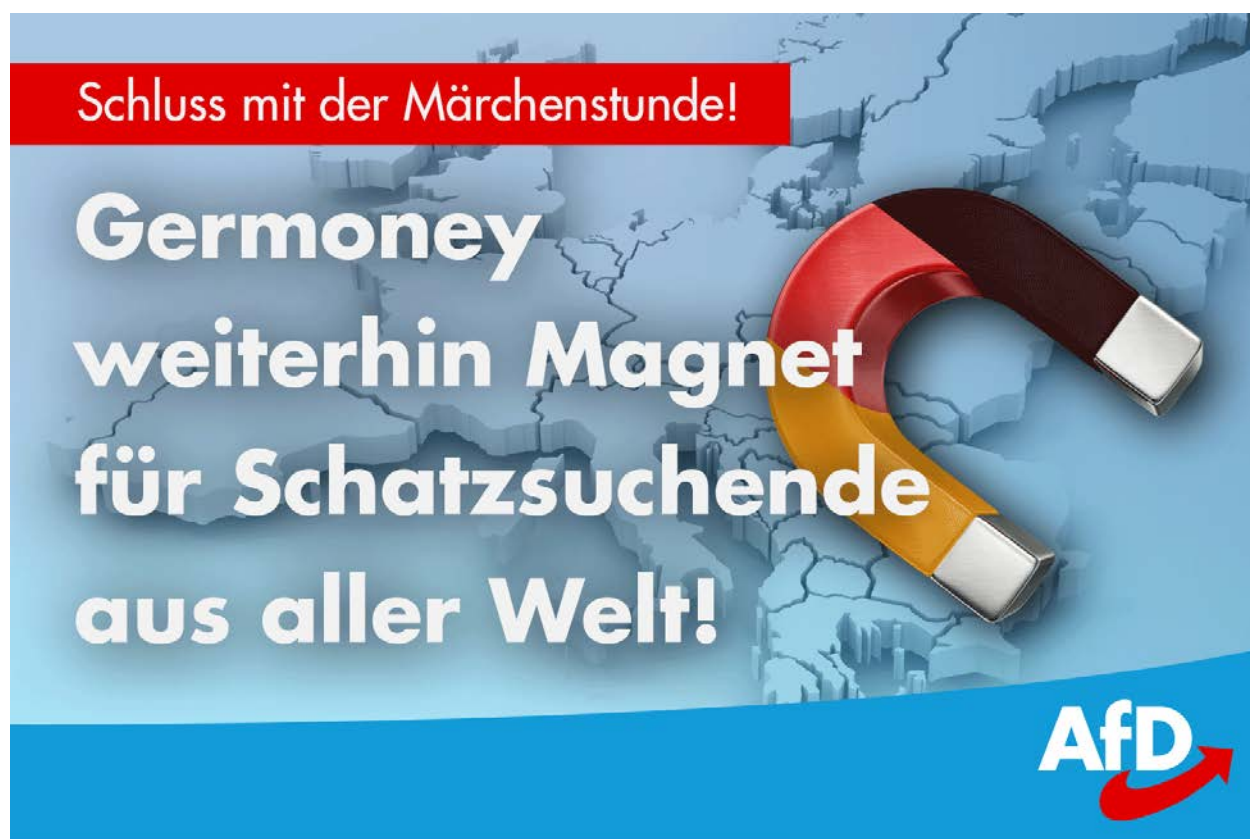
Малюнок 2.

«Найчастіша причина польоту: інтеграція в нашу соціальну систему»

(плакат АдН)²⁴⁸

²⁴⁸ AfD Official Facebook Page. Häufigster Fluchtgrund: Anziehungskraft unserer Sozialsysteme 18.05.2018. [Electronic resource] – Mode of access: <https://www.facebook.com/alternativefuerde/photos/a.542889462408064.1073741828.540404695989874/1875217812508549/?type=3&permPage=1> - (viewed on 23 May, 2018) – Title from the screen.

Висновок з історії! Німецькі гроші продовжують бути магнітом для шукачів скарбів з усього світу!

Додаток 3.

Малюнок 3.

«Підтримка АдН: зробіть внесок!» (плакат АдН)²⁴⁹

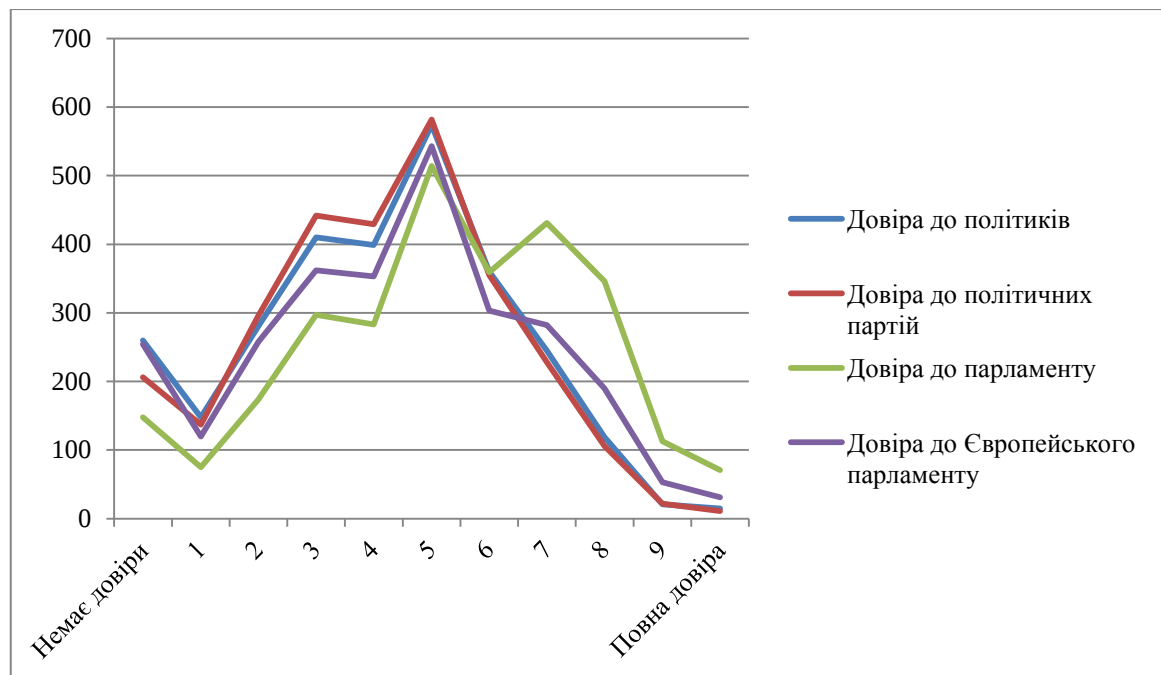
²⁴⁹ AfD Official Facebook Page. AfD unterstützen: Beitrag teilen! 16.03.2018. [Electronic resource] – Mode of access: <https://www.facebook.com/alternativefuerde/photos/a.542889462408064.1073741828.540404695989874/1815662685130729/?type=3&permPage=1> - (viewed on 23 May, 2018) – Title from the screen.
Хьорст Зеєхофер та канцлер біженців справляють сумне враження! Іслам? Не є частиною Німеччини! Ти теж це бачиш? Зроби внесок!

Додаток 4.

Графік 1.

Довіра до представників політичної еліти та політичних інституцій в
Німеччині (2016 рік)²⁵⁰

Додаток 5.

Графік 2.

²⁵⁰ European Social Survey. Dataset: ESS8-2016, ed. 1.1. Online Analysis. [Electronic resource] – Mode of access: <http://nesstar.ess.nsd.uib.no/webview/index.jsp?v=2&submode=abstract&study=http%3A%2F%2F129.177.90.83%3A80%2Fobj%2FStudy%2FESS8e01.1&mode=documentation&top=yes> - (viewed on 23 May, 2018) – Title from the screen.

Розташування виборців у Німеччині на ліво-правій шкалі (2016 рік)²⁵¹

Додаток 6.

Графік 3.

Рівень європейської уніфікації в рамках ЄС (2016 рік, Німеччина)²⁵²

²⁵¹ European Social Survey. Dataset: ESS8-2016, ed. 1.1. Online Analysis. [Electronic resource] – Mode of access: <http://nesstar.ess.nsd.uib.no/webview/index.jsp?v=2&submode=abstract&study=http%3A%2F%2F129.177.90.83%3A80%2Fobj%2FStudy%2FESS8e01.1&mode=documentation&top=yes> - (viewed on 23 May, 2018) – Title from the screen.

²⁵² Ibid.